

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

Б. Й. Тищик, І. Й. Бойко

**КАФЕДРА ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ,
ПРАВА ТА ПОЛІТИКО-ПРАВОВИХ УЧЕНЬ
ЮРИДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ
ЛЬВІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА:
ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ**

Монографія

Львів
2024

УДК [378.4.016:340.12](091)

Т 77

Рецензенти:

д-р юрид. наук, професор *О. А. Гавриленко*
(Харківський національний університету імені В. Н. Каразіна);

д-р юрид. наук, професор *Р. В. Зварич*
(ЗВО «Університет Короля Данила»);

д-р юрид. наук, професор *І. А. Мацелюх*
(Навчально-науковий інститут права Київського
національного університету імені Тараса Шевченка)

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Львівського національного університету імені Івана Франка.*

Протокол № 73/10 від 30 жовтня 2024 року

Тищик Б. Й., Бойко І. Й.

Т 77

Кафедра історії держави, права та політико-правових
учень юридичного факультету Львівського національного
університету імені Івана Франка: історія і сучасність :
монографія / Б. Й. Тищик, І. Й. Бойко. Львів : ЛНУ ім. Івана
Франка, 2024. 212 с.

ISBN 978-617-10-0793-2

Розкрито передумови утворення та особливості розвитку
Львівського національного університету імені Івана Франка –
одного з найдавніших університетів в Україні і Східній Європі.
Показано особливості становлення та розвитку юридичного
факультету Львівського університету – найдавнішої правничої
школи України. Висвітлено становлення та розвиток кафедри
історії держави, права та політико-правових учень юридичного
факультету Львівського університету від часу її створення до
сьогодення. Охарактеризовано організацію і діяльність кафедри
історії держави, права та політико-правових учень юридичного
факультету як основної ланки організації навчальної та наукової
роботи, проаналізовано здобутки Львівської історико-правової
наукової школи.

Для науковців, аспірантів, студентів та всіх, хто цікавиться
історією української юриспруденції.

УДК [378.4.016:340.12](091)

© Тищик Б. Й., Бойко І. Й., 2024

© Львівський національний університет,
імені Івана Франка, 2024

ISBN 978-617-10-0793-2

Зміст

Передмова	5
Розділ 1. Передумови заснування, основні етапи розвитку та загальна характеристика науково-освітньої діяльності Львівського університету – одного з найдавніших університетів в Україні та Східній Європі	17
Розділ 2. Становлення й розвиток юридичного факультету Львівського університету як найдавнішої правничої школи України та загальна характеристика організації навчального і наукового процесу	54
2.1. Утворення та розвиток юридичного факультету Львівського університету в складі Речі Посполитої (1661–1772).....	54
2.2. Утворення і діяльність юридичного факультету Львівського університету в складі Австрії та Австро-Угорщини (1784–1918).....	60
2.3. Юридичний факультет Львівського університету в складі Польщі (1919–1939).....	73
2.4. Юридичний факультет Львівського державного університету імені Івана Франка у складі УРСР (1939–1991)	82
2.5. Розвиток юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка в умовах державної незалежності України	102

Розділ 3. Становлення та діяльність кафедри історії держави, права та політико-правових учень юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка	115
3.1. Початки формування історико-правових студій на юридичному факультеті Львівського університету в польський період (1661–1772)..	115
3.2. Утворення та розвиток кафедри історії німецького та австрійського права в австрійський період (1784–1918)	120
3.3. Діяльність кафедри історії польського устрою і права у польський період (1919–1939).....	136
3.4. Діяльність кафедри теорії та історії держави і права в радянський період (1939–1991)	142
3.5. Утворення та діяльність кафедри історії держави, права та політико-правових учень за умов державної незалежності України і до сьогодення.....	148
Список використаних джерел.....	192

Передмова

У сучасних умовах війни росії проти України найважливішими завданнями є перемога над ворогом, збереження українського народу та його держави, вступ України в НАТО, ЄС, здійснення демократичних реформ тощо. До важливих завдань відноситься удосконалення юридичної науки і освіти в Україні, створення в нашій державі належної системи підготовки висококваліфікованих юристів з глибокими класичними університетськими знаннями в галузі юриспруденції. Сьогодні важливо підготувати юриста з загостреним почуттям справедливості, висококультурного спеціаліста, фахівця з високими морально-етичними якостями, патріота своєї держави. Україна, особливо сьогодні, потребує освічених, високопорядних та принципових юристів, здатних критично мислити, приймати справедливі рішення в інтересах громадян та суспільства. Крім цього, стаття 1 чинної Конституції України передбачає побудову суверенної і незалежної, демократичної, соціальної держави, що, в свою чергу, вимагає у сучасних юристів фундаментальних та спеціальних правових знань, глибоких переконань у винятковій цінності права і законності для суспільства, вмінь кваліфіковано користуватися юридичним інструментарієм при вирішенні юридичних проблем в ім'я захисту прав і законних інтересів громадян.

Особлива місія покладається на юристів, зокрема фахівців з міжнародного права, яким належить активно захищати інтереси громадян, їхні права й свободи, інтереси суспільства та держави від протиправних посягань. Юристи щодня ведуть боротьбу за справедливість, гуманність, законність і правопорядок. Саме сьогодні, під час війни, така робота виходить на якісно новий рівень, враховуючи виклики і загрози. Євроінтеграційні процеси, які відбуваються в сучасному

українському суспільстві, вимагають нових підходів до розуміння права, формування правової держави і громадянського суспільства, підвищення рівня правосвідомості громадян і правової культури суспільства.

Сьогодні необхідно переосмислити роль юриста, юридичної науки й освіти у нашому суспільстві. Саме юридична освіта переважно детермінує розвиток до утвердження громадянського суспільства та державно-правових механізмів. Ґрунтовні знання права та вміння його застосовувати стали важливою передумовою для успішного виконання багатьох функцій держави. У період воєнного стану професія юриста набуває особливого значення, оскільки наслідки війни безпосередньо пов'язані з юридичними фактами. Безумовно, цінним є досвід юристів у сфері військового права, але при цьому залишаються популярними й такі галузі, як право соціального забезпечення, трудове, міграційне, кримінальне, цивільне право, право інформаційних технологій тощо¹.

Важливу роль у цих складних умовах відіграє юридична наука й освіта, на яку покладено підготовку висококваліфікованих юристів для роботи в органах державної влади та місцевого самоврядування, в судах, прокуратурі, адвокатурі та інших правоохоронних органах, в юридичних службах підприємств, установ, організацій, об'єднаннях громадян тощо. Юристи також відносяться до однієї з найсвідоміших частин суспільства, яким, як правило, належить формувати основу української національної патріотичної еліти, здатної продовжувати і розвивати традиції українського державотворення.

Українська юридична освіта і наука має цікаву і повчальну історію, сформовані академічні та професійні традиції². Становлення і розвиток української юридичної освіти і нау-

¹ Розвиток юридичної науки в умовах воєнного стану // <https://lexinform.com.ua/podii/rozvytok-yurydychnoyi-nauky-v-umovah-voennogo-stanu/>.

² Юридична наука і освіта на Україні / Ю. С. Шемшученко, І. Б. Усенко, Б. М. Бабій та ін. ; відп. ред. Ю. С. Шемшученко ; АН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ : Наук. думка, 1992. С. 4.

ки насамперед пов'язане з утворенням Львівського університету, який вважають патріархом серед українських університетів та одним з найдавніших університетів Східної Європи. З часу його заснування вже минуло понад три з половиною століття. За свою історію Львівський університет підготував сотні тисяч фахівців з різних напрямів класичної університетської освіти.

Як відомо, 20 січня 1661 р. король Речі Посполитої Ян II Казимир підписав привілей про утворення Львівського університету в складі чотирьох факультетів («*facultatis*»): теологічного, філософського, медичного та юридичного. Найвагомішою передумовою створення Львівського університету було прагнення Єзуїтського Ордену домогтися перетворення своєї Єзуїтської колегії в академію, а також не допустити створення на основі братської школи у Львові Українського університету. До передумов заснування Львівського університету можна також віднести розвиток республіканської форми державного правління в Речі Посполитій, її економічне зростання в умовах адміністрування й державно-правового контролю над значними територіями, що потребувало кадрового забезпечення. До найзатребуваніших, крім богословської, належала правова освіта.

Важливе місце у Львівському університеті в той час займав юридичний факультет, який називали факультетом «обох прав» (римського і канонічного). На юридичному факультеті «обох прав» вивчали римське приватне право, яке фактично було зорієнтоване на вивчення цивільного права, та канонічне право, зорієнтоване на вивчення церковного права епохи Середньовіччя і раннього Нового часу.

Становлення юридичного факультету у Львівському університеті безпосередньо пов'язане з європейською університетською традицією. Розвиток науки про право і юридична освіта стали невід'ємною складовою інтелектуального поступу Європи, становлення її політичної та правової культури. За різних історичних обставин юридичний факультет Львівського університету задовольняв потребу суспільства в

підготовці спеціалістів у галузі права. Визначальними етапами в історії юридичного факультету Львівського університету стали події, які сформували його організаційно і духовно та визначили його розвиток в освітньо-правовому просторі пізньосередньовічної Європи. Саме із заснуванням Львівського університету починається розвиток юридичної науки й освіти на українських землях.

Правова освіта була пріоритетним напрямом навчання у Львівському університеті, що насамперед зумовлено вивченням «школи натурального права» на основі освітньо-правової концепції теоретика освіченого абсолютизму Гаспара де Риаля (1682–1752). Натомість «право посполите» викладали на основі концепції Жана Дома (1625–1696). Одним із фундаментальних завдань правової освіти у Львівському університеті висувалась підготовка фахівців у сфері «обох прав» – римського і канонічного, і в сфері права Речі Посполитої (місцевого, коронного, крайового).

У перший період існування Львівського університету (1661–1773) на юридичному факультеті викладали такі навчальні правничі студії (курси): римське право, публічне право, історію державного устрою, політичну географію, «натуральне право», цивільне право (на основі коментарів до кодексу Юстиніана). Істотною новелою у тогочасній європейській освіті було вивчення історії адміністративного устрою європейських країн. У рамках викладів канонічного права і так званих «казусів» (моральної теології) вивчали окремі аспекти кримінального права. З 1739 р. почали викладати історію права. Викладання відбувалося латинською мовою. Тогочасні випускники юридичного факультету Львівського університету реалізовували себе не лише в церковній та освітній діяльності, але й будували політичну кар'єру як сенатори і посли до сейму, займали посади суддів й урядників гродських і земських судів та міських урядів.

Після приєднання Галичини до складу Австрійської монархії 1772 р. значну увагу було приділено організації освіти, у тім числі вищої. Виходячи з необхідності готувати для

новоствореної провінції Галичини і Володимирії кадри різних спеціальностей (урядовців, суддів, учителів, медиків, священників), австрійський імператор Йосиф II 21 жовтня 1784 р. видав Акт, яким Львівський університет було відновлено у складі чотирьох факультетів (філософського, юридичного, медичного і теологічного), а також гімназії, яка слугувала базою для комплектації студентів. Важливу роль у підготовці державних службовців (суддів, прокурорів, адвокатів, нотаріусів) покладали на юридичний факультет Львівського університету. Саме у цей час юридичний факультет у Львівському університеті функціонував як організаційний і навчально-науковий структурний підрозділ університету, де викладали певний цикл споріднених наукових дисциплін і готували фахівців у галузі права; передбачалося створення кафедр, адміністрації та ін. З того часу юридичний факультет Львівського університету діяв уже безперервно, і його вважають найдавнішим в Україні, оскільки він, на відміну від інших факультетів університету, не припиняв своєї діяльності. З огляду на те, що 1924 р. ліквідували філософський факультет, а 1939 р. – теологічний, юридичний факультет сьогодні є також найдавнішим факультетом Львівського університету.

Особливе місце у процесі становлення й розвитку юридичного факультету Львівського університету мало вивчення історії права, держави, політичного устрою. Вивчення історії держави і права на юридичному факультеті Львівського університету своїм корінням сягає часу його заснування. Адже створений юридичний факультет Львівського університету 1661 р. низивали, як вище зазначено, факультетом «обох прав» (канонічного та римського права). Римське право станом на 1661 р. було історичною пам'яткою, оскільки вже давно не існувало Давньоримської держави. Проте наука про нього була і залишається на рівні з іншими юридичними предметами в навчальній програмі вищих юридичних навчальних закладів: воно займало і займає особливе місце в історії розвитку правових систем людства. Інтерес до рим-

ського права був викликаний вивченням прогресивних римських юридичних концепцій, поглядів, понять і конструкцій, що сприяло удосконаленню законодавства в державі. Передумовами вивчення римського права, зокрема його цінності для економічної сфери, стали розвиток торгівлі, ремесел, зростання міст. «Вільні міста» потребували системи нормативно-правового регулювання, заснованої на ідеях формальної рівності та незалежності учасників ринкових відносин. Такою системою, найбільш відповідною названим ідеям, виявилось римське право. Сприяння вивченню римського права виявляла й середньовічна держава, оскільки римська правова концепція була міцно поєднана з ідеєю сильної державної влади, яка стоїть над індивідами та соціальними групами.

Отже, на юридичному факультеті Львівського університету з 1661 р. значну увагу приділяли вивченню історії права і держави, зокрема вивчали історію римського права, історію польського права, історію державного устрою європейських країн тощо.

Під час створення юридичного факультету відновленого Львівського університету 1784 р. в його структурі утворено кафедру історії німецького та австрійського права. Необхідно зазначити, що кафедру у сучасному розумінні цього слова у той час не було. Поняття «кафедра» пов'язували з особою професора, який читав певний курс лекцій. Кількість кафедр на юридичному факультеті у Львівському йосифінському університеті відповідала кількості професорів. Професор уособлював кафедру, на помості якої із укріпленою на підвищенні похилою дошкою читав лекцію. Професор читав лекційний курс і проводив семінарські заняття. Лише деякі професори мали помічників-асистентів.

У середині XIX ст. кафедра стає окремим структурним підрозділом факультету, до складу якого входить декілька викладачів. З 1874 р. до 1887 р. кафедру очолював К. Ліске, який читав історію австрійського права. Крім нього, на кафедрі працювали професори Г. Рошковський, який читав філософію права і міжнародне право, Ф. Гризецький – церковне і державне

право, А. Фанагор – польське приватне право, Ф. Зьродловський – римське право.

Історико-правові знання студенти юридичного факультету Львівського університету отримували від викладачів кафедри природного права, права народів та інституцій, утвореної 1784 р. Завідував нею австрійський професор А. Пфлегер. Викладачі кафедри під час читання лекцій студентам юридичного факультету акцентували на історії права народів та інституцій, викладали історію римського, австрійського, польського права, вивчали історію адміністративного устрою низки народів багатонаціональної Австрійської монархії.

Спільним рішенням ректорату і Сенату Львівського університету (Вченої ради) 1887 р. на юридичному факультеті створено ще й кафедру історії польського права. Це була друга така кафедра на території австрійського коронного краю Галичини і Володимирії (першу створено 1877 р. у Ягеллонському університеті м. Кракова). Завідувачем цієї кафедри став професор Освальд Мар'ян Бальцер. На кафедрі історії польського права, якою він завідував, ввели також такі предмети, як історія польської державності та історія судового права.

Після розпаду восени 1918 р. Австро-Угорської монархії кафедра історії польського устрою і права та юридичний факультет Львівського університету призупинили діяльність. Відновив свою діяльність Львівський університет восени 1919 р. Було створено кафедру історії польського устрою і права (її далі очолював професор О. Бальцер). Було також утворено кафедру історії західноєвропейського права. Її очолив професор А. Гальбан.

Львівському університету 1920 р. була передана будівля колишнього Галицького крайового сейму. Туди перенесли й юридичний факультет (праве крило будівлі). Кафедра історії польського устрою і права розмістилася на третьому поверсі. У складі кафедри було троє викладачів та секретар. Згідно з розпорядженням Міністра віросповідань і освіти Польщі від 16 жовтня 1920 р., який затвердив програму навчання (тоб-

то обов'язкові предмети) на юридичному факультеті, кафедра історії польського устрою і права забезпечувала вивчення студентами таких обов'язкових предметів; як історія устрою і права Польщі, історія судового права Польщі та історія західноєвропейського права. Кафедра мала право вводити так звані необов'язкові (факультативні) дисципліни, але після затвердження Вченою радою юридичного факультету.

З 1920 р. створено кафедру давнього польського приватного права на юридичному факультеті Львівського університету, яку очолив проф. П. Домбковський. Уже після смерті проф. А. Гальбана (1926) він додатково (тимчасово) очолив кафедру західноєвропейського права. У зв'язку зі смертю проф. О. Бальцера 1933 р. кафедру історії польського устрою та права (яку очолював О. Бальцер) та кафедру історії давнього польського приватного права об'єднали в одну – кафедру історії польського устрою і права. Її очолив проф. П. Домбковський. У 1938–1939 рр. на кафедрі історії загальноєвропейського права, де завідувачем був проф. П. Домбковський, працювали ще три викладачі – доц. К. Кораній і два асистенти: магістри Г. Греб і Ю. Пашковський. На кафедрі історії польського устрою і права (якою теж завідував проф. П. Домбковський) було троє викладачів: доктор З. Соха, доцент В. Гейнош і магістр Я. Лого-Соболевський. Кафедрою теорії права, яка існувала окремо, керував проф. К. Стефко (було ще два асистенти); кафедрою римського права – проф. В. Осуховський (два асистенти).

У роки радянсько-німецької війни Львівський університет не діяв. У серпні 1944 р. Львівський університет відновив діяльність, у тім числі – юридичний факультет. Тут, окрім інших, було створено дві «історичні» кафедри – загальної історії держави і права (її очолив проф. П. Домбковський) та кафедру історії держави і права Союзу РСР (її очолив учень П. Домбковського професор К. Кораній). За роки радянської влади проф. П. Домбковський залишився завідувачем кафедри загальної історії держави і права.

Упродовж 1944–1990 рр. на юридичному факультеті Львівського університету функціонувала кафедра теорії та історії

держави і права, на якій працювали доц. П. Недбайло, В. Калинович (з 1945), В. Кульчицький (з 1951), В. Сокурєнко (з 1953), Б. Тищик (з 1959) та ін., лаборантом-секретарем – М. Завістовська.

У червні 1990 р. на посаду завідувача кафедри теорії та історії держави і права Вчена рада Львівського університету обрала доц. Б. Й. Тищика. У наступні роки кафедра продовжувала, як і за проф. В. Г. Сокурєнко, якісно і кількісно зростати.

З проголошенням державної незалежності України 1991 р. почався активний розвиток об'єктивних наукових досліджень та навчально-видавничої діяльності кафедри теорії та історії держави і права. Усі викладачі кафедри доволі ефективно і плідно працювали над підготовкою підручників і навчальних посібників, текстів лекцій, переробленням і виданням нових навчальних базових і робочих програм, різної навчально-допоміжної методичної літератури (методичних вказівок з вивчення навчальних дисциплін, планів семінарських і практичних занять, рекомендованої літератури), тематики дипломних, курсових і контрольних робіт тощо. При кафедрі постійно діяла аспірантура (денна і заочна форми підготовки), систематично проводили наукові тематичні конференції. За основними предметами кафедри працюють наукові студентські гуртки. На кафедрі проводять конкурси студентських наукових робіт, студентські олімпіади. Кафедра налагодила науково-педагогічну співпрацю з аналогічними кафедрами юридичних факультетів Києва, Харкова, Івано-Франківська, а також сусідньої Польщі – Вроцлава, Любліна, Жешува: відбуваються спільні викладацькі та студентські наукові конференції; публікують статті у наукових журналах; викладачі кафедри читали лекції і вели семінари зі студентами Любліна, Варшави, Жешува.

Згідно з рішенням Вченої ради Львівського національного університету імені Івана Франка і наказом ректора (№ 1425 від 10. 04. 2008), у березні 2008 р., кафедру теорії та історії держави і права поділено на дві – кафедру історії держави, права та політико-правових учень (її очолив проф. Б. Й. Тищик) та

кафедру теорії та філософії права (її очолила доктор юридичних наук, проф. Л. А. Луць). За кафедрою історії держави, права та політико-правових учень закріплено викладання таких предметів, як історія держави і права зарубіжних країн, історія держави і права України, основи римського приватного права, історія політичних і правових учень та численні спецкурси.

Кафедра історії держави, права та політико-правових учень продовжує готувати фахівців-правників – бакалаврів, магістрів – за спеціальністю «Право» (денна і заочна форма навчання). З предметів кафедри пишуть письмові роботи – контрольні, курсові, дипломні та магістерські, проводять практичні та семінарські заняття, приймають заліки й іспити, проводять модулі. При кафедрі працюють три студентські наукові гуртки – з Історії держави і права України, Історії держави та права зарубіжних країн, Римського приватного права. У них беруть участь студенти першого (переважно) та старших курсів. Студенти-гуртківці беруть участь у регіональних, всеукраїнських та міжнародних конференціях; мають відзнаки – дипломи, грамоти, премії. На кафедрі й далі діє аспірантура і докторантура за спеціальністю 12.00.01 «Теорія та історія держави і права»; «Історія політичних та правових учень» з денною та заочною формами підготовки.

Кафедра історії держави, права та політико-правових учень особливу увагу приділяє науковій співпраці з аналогічними кафедрами інших вищих юридичних закладів і факультетів України. Адже наукові контакти з вищими навчальними закладами дають можливість підвищувати кваліфікацію науково-педагогічних працівників, збагачувати навчальний та науковий потенціал на підставі використання взаємного досвіду, організувати обмін викладачами та студентами і проводити спільні наукові заходи. Кафедра історії держави, права та політико-правових учень співпрацює з аналогічними кафедрами, зокрема Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Національного університету «Одеська юридична академія», Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника та ін. Співпраця з ними полягає

у взаємній участі в наукових конференціях, публікаціях наукових статей у наукових збірниках, рецензуванні підручників, посібників, наукових праць, статей, опонуванні дисертацій та ін.

Кафедра історії держави, права та політико-правових учень кафедра римського приватного права Люблінського католицького університету імені Папи Римського Івана-Павла II (Польща) тісно співпрацюють та проводять спільні наукові конференції викладачів і студентів, публікують наукові статті, рецензують наукові праці.

Тільки упродовж 1944–2024 рр. викладачі кафедри опублікували понад 55 монографій, 2 000 статей і матеріалів конференцій, понад 150 підручників та навчальних посібників. На кафедрі підготовлено понад 100 кандидатських дисертацій та 20 докторських дисертацій.

Протягом своєї діяльності кафедра історії держави, права та політико-правових учень мала різні назви. Її завідувачами були: професор К. Ліске (1884–1887), професор О. Бальцер (1887–1933), П. Домбковський (1933–1941, 1944–1946), професор П. Недбайло (1946–1954), доцент В. Калинович (1954–1960), професор В. Сокурєнко (1960–1990), професор Б. Тищик (1990–2017).

З липня 2017 р. кафедру історії держави, права та політико-правових учень очолює доктор юридичних наук, професор І. Й. Бойко, який продовжує утверджувати і розвивати академічні традиції Львівської історико-правової школи. Сьогодні на кафедрі навчальну дисципліну «Історія держави і права України» читають проф. І. Й. Бойко, проф. М. М. Кобилицький, доц. Л. Е. Шевчук, доц. Х. М. Моряк-Протопопова; навчальну дисципліну «Історія держави і права зарубіжних країн» читають проф. Б. Й. Тищик, доц. А. В. Кольбенко, доц. О. В. Липитчук, доц. Г. М. Федущак-Паславська, доц. О. М. Ригіна, доц. Б. І. Гутів; навчальну дисципліну «Історія політичних і правових вчень: історія та сучасність» читають доц. А. В. Кольбенко, доц. Ю. В. Олійник, доц. Г. М. Федущак-Паславська; «Римське приватне право» – доц. Г. М. Федущак-Паславська, доц. Л. Е. Шевчук, доц. Х. М. Моряк-Протопопова.

Основними напрямками наукових досліджень кафедри історії держави, права та політико-правових учень є актуальні проблеми історії держави і права, історії політичних і правових учень.

Сьогодні кафедра історії держави, права та політико-правових учень є однією з провідних кафедр юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка, яка міцно утримує лідерські позиції в галузі національної історико-правової науки, забезпечує функціонування та інноваційний розвиток юридичної науки та освіти, підвищення її якості та доступності, інтеграції до європейського освітнього простору зі збереженням національних досягнень і традицій.

У сучасних умовах кафедра історії держави, права та політико-правових учень продовжує ті славні академічні традиції, якими відзначався юридичний факультет Львівського університету впродовж декількох століть. На кафедрі історії держави, права та політико-правових учень завжди панував і продовжує панувати дух академічних прав і свобод, студентських ініціатив та натхненної праці. Головними завданнями сучасної юридичної освіти професорсько-викладацький склад кафедри історії держави, права та політико-правових учень юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка вважає підготовку висококваліфікованих спеціалістів у галузі права з високим рівнем національної та правової свідомості, патріотів своєї держави, наділених зрілістю розуму, незалежністю суджень і сповнених відповідальністю як перед суспільством, так і власним сумлінням. Професори і доценти кафедри історії держави, права та політико-правових учень юридичного факультету намагаються сформувати у випускників почуття національної гідності, патріотизму, порядності, справедливості та невпинного прагнення до нових знань. Саме це визначає зміст і характер навчального процесу, дає змогу долучитися до підготовки юристів, які відповідатимуть вимогам сьогодення, в майбутньому принесуть славу Франковому університету й Україні.

Розділ 1

Передумови заснування, основні етапи розвитку та загальна характеристика науково-освітньої діяльності Львівського університету – одного з найдавніших університетів в Україні та Східній Європі

Історія Львівського університету сягає витокami періоду XVI–XVII ст. У цей період сформувалися сприятливі соціально-політичні та культурно-освітні передумови заснування Львівського університету. На становлення Львівського університету вплинув весь хід розвитку суспільної думки, освітніх процесів у Європі в період Раннього і Пізнього Середньовіччя. Ранньосередньовічний освітній простір характеризувався домінуванням християнського віровчення, яке було ціннісною основою середньовічної культури.

На початку XVI ст. розвиток української культури відбувався в досить складних і суперечливих умовах. Український народ позбавили власної державності. Українські землі були роз'єднані та перебували у складі кількох держав: Польського королівства, Великого князівства Литовського, а відтак Речі Посполитої. З переходом українських земель під владу Речі Посполитої було поставлено під загрозу саме існування українців як окремого європейського народу, окремої етнічної спільності. Національне життя і національні традиції зазнали тяжких ударів. Польська шляхта з погордою ставилася до всього українського. Перед

українцями постала дилема: або зректися політичного життя, або окатоличитися, полонізуватися, або боротися за своє національне відродження та відновлення своєї держави. Проте з приєднанням українських земель до складу Речі Посполитої поволі, але невпинно польська мова, право, релігія, підтримані державою, впроваджувались на всіх захоплених нею українських землях. Роз'єднаність українських земель, відсутність єдиного політичного центру, порушення соціально-політичних, економічних, культурних, національних прав українців, спустошливі турецько-татарські напади значно перешкоджали розвитку українського народу та національної культури. Умови для культурного поступу українців, що перебували в складі цих держав, були неоднаковими для розвитку культури й освіти. Проте український народ не втрачав своєї самобутності. Його культура, зберігаючи нерозривність із давньоукраїнськими традиціями, разом із тим відчувала значний вплив європейського Відродження або Ренесансу – культурно-філософського руху наприкінці Середньовіччя – початку Нового часу, що ґрунтувався на ідеалах гуманізму та орієнтувався на спадщину античності. Конкретним наслідком розвитку ідей ренесансного гуманізму стало повсюдне поширення гуманітарних знань, моди на світську науку та світську освіченість, на протигагу вченому богослов'ю. За цих умов українська культура знаходила сили розвиватися на основі національних традицій попередніх століть. Діячі української культури, беручи за основу рідну спадщину, вивчаючи ідеї європейського Відродження, намагалися поширювати освіту й наукові знання, підносити гідність українського народу, розвивати українську мову й національну культуру. Для цього засновували школи, налагоджували книговидавання, розвивали світські науки: логіку, філософію, астрономію, природознавство, історію, літературу та ін. Найважливішим чинником збереження й піднесення національної самосвідомості, потужним рушієм

національного розвитку на новому історичному етапі виступала українська мова, яка відіграла мобілізуючу роль і була вагомим фактором національної єдності та ідентичності українців. Спосіб порозумітися між собою засобом мовлення найповніше формував соціально-психологічну згуртованість, довірливість, особливо на ранній стадії розвитку української нації, і врешті – це основа людського прогресу, коли у найдосконалішій формі можна було передати будь-яку інформацію. Мова відіграла і відіграє мобілізуючу роль. Директор Інституту української мови НАН України професор Павло Гриценко цілком справедливо наголошує, що українська мова – це мова, яку плекав і плекає український народ як національний код своєї держави. Мова – це спосіб відображення почуттів, думок – усього, що є в душі людини. І кожен акт мововикористання – це акт великої творчості людини, її душі, її духовності¹.

Доволі особливо важливу роль у самозбереженні українства в складні періоди відіграло українське звичаєве право, яке зберігало ідеали державності. Саме завдяки українському звичаєвому праву в періоди відсутності національної держави було збережено власну мову, пам'ять про традиції, культуру, державність тощо. Ідея української державності існувала в думках, культурі, праві, пам'яті народу: її передавали українці від покоління до покоління. Завдяки цьому відбувалося відродження Української Держави 1649, 1917, 1939, 1941 і 1991 рр.

Протягом XVI ст. на європейській освітній процес значно вплинула Реформація – церковно-релігійні й суспільно-політичні течії, спрямовані проти Католицької церкви та на повернення, як вважали реформатори, до біблійних джерел християнства. Ці течії набували форми релігійної

¹ «Українська мова злить Росію. Кремль знає, що мова є ідеологічним інструментом» – мовознавець Павло Гриценко // <https://www.radiosvoboda.org/a/mova-viyna-zaborona-vbyvstvo/32115335.html>.

боротьби проти Католицької церкви і папської влади, яка за своєю антифеодальною, протобуржуазною сутністю тождна Відродженню. Розгортались вони у різних формах. Важливими елементами Реформації були: ідеалізація й намагання відродити первісне християнство; піднесення індивідуально-духовних начал у людині; формування націй, національної свідомості та культури тощо¹. Ідеї гуманізму передбачали формування нового погляду на світ і людину. Вони проникають і в тодішню освіту, яка набирає виразних гуманістичних рис. Ідеї спрямування освіти на формування гармонійної особистості зумовлювали появу в освітніх програмах «реальних знань» таких наук, як математика, астрономія, природознавство, географія, ознайомлення з різними видами людської діяльності. У першій половині XVI ст. в низці західноєвропейських держав простежувалося культурне піднесення. У цих державах зародилися і розвинулися нові прогресивні концепції, які розглядали людину як найвищу соціальну цінність, утверджували її право на щастя, свободу, тому їх називали гуманістичними (сформувалися в Італії та інших державах). Гуманістичні ідеї в той час проникли і на українські землі. Їхніми носіями була українська молодь, яка, не маючи власних вищих навчальних закладів, змушена була здобувати вищу освіту в Краківському та інших європейських університетах, долучаючись до вивчення західноєвропейських наукових і мистецьких ідей, збагачуючи ними рідну культуру. Та хоч які перспективи розгортання перед українцями, які потрапляли в науку на чужину, вони не могли замінити навчання рідною мовою на батьківщині, бо досяжними європейські університети були для одиниць. Зокрема, протягом XV–XVI ст. близько 800 вихідців з українських земель закінчили Краківський

¹ Кочан Н. Реформація // Політична енциклопедія / Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ : Парламентське видавництво, 2011. С. 637.

університет, чимало українців навчалося у Празькому, Болонському, Падуанському (Італія), Гейдельберзькому, Лейденському (Німеччина) та інших університетах. Деякі з них згодом стали видатними вченими. До них належить українець Юрій Дрогобич (Котермак) – професор медицини, філософії та астрономії при Краківському і Болонському університетах (1481 р. обраний ректором Болонського університету). Одним з учнів Ю. Дрогобича був польський астроном Микола Коперник¹. Магістр Краківського університету українець Павло Русин з Кросна, який викладав римську літературу, започаткував гуманістичний напрям в українській та польській поезії. Українець Станіслав Оріховський – видатний філософ, вперше обґрунтував ідеї гуманістичної політики і свободи, визначив їхні засади: закон, законопослух і правопорядок².

До середини XVII ст. на українських землях не було жодного вищого навчального закладу. Шляхетська Польща чинила опір створенню на українських землях вищої школи, яка могла б стати важливим політичним і культурним центром національно-культурного відродження України.

Українці, як й інші європейські народи, завжди прагнули до здобуття наукових знань, а також долучалися до розвитку загальноєвропейської освіти. Водночас вони переносили на українські землі кращі здобутки своїх сусідів. На українські землі поступово поширилася загальноєвропейська система освіти середньовіччя, яка у своєму розвитку пройшла три періоди: монастирські школи, соборні школи та університети³. У період раннього середньовіччя основними осередками

¹ Уривалкін О. М. Історія України (середина XIII – XVIII ст.) : навч. посіб. Київ : Кондор, 2005. С. 143.

² Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (1661–2016) : монографія / за заг. ред. професорів В. М. Бурдіна, В. Т. Нора та І. Й. Бойка. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2016. С. 33–34.

³ Микитась В. Давньоукраїнські студенти і професори. Київ : Абрис, 1994. С. 13–14.

культури були монастирі та школи при них. Монастирські школи давали учням початкові знання – навчали читати, писати, рахувати і церковного співу, а потім – граматики з елементами «благородних наук». Соборні школи виникли в період середньовіччя при кафедральних соборах великих міст. Вони вже давали ширші знання за повний курс семи «благородних наук»: гуманітарний тривій (граматика, логіка і риторика). Розширений тривій передбачав опанування граматики за античними підручниками з поетичними текстами, риторики за трактатами Цицерона, діалектики з коментарями логічних трактатів Арістотеля і частково математичний квадривій (арифметика, геометрія, астрономія, музика). Така школа разом з бібліотекою та скрипторієм – майстернею переписування книг – існувала при Київському Софійському соборі. У XIV ст. такі школи були і на українських землях. Зокрема, з опису життя волинського іконописця Петра дізнаємося, що він у сім років був відданий «книгам учитися». Знайдені на українських землях археологами речі з написами свідчать про поширення писемності не лише серед духовенства, а й інших верств українського населення. У XV – першій половині XVI ст. на українських землях значно збільшилася кількість шкіл при церквах і монастирях, де вчителювали дяки (найближчі за рангом церковнослужителі). Діти вивчали абетку, молитви. Підручниками слугували «Часослови» і «Псалтир» (книги релігійних пісень і молитов).

На межі XVI–XVII ст. на українських землях активно розвивалася шкільна освіта, яка досягла високого рівня. Провідна роль у розвитку української культури та освіти належала містам. Перші українські школи виникли в містечку Красноставі у Галичині 1550 р. та у Львові 1586 р. За допомогою братств були також відкриті школи в Києві, Ярославі, Перемишлі, Вінниці, Кам'янці-Подільському, Немирові, Галичі, Вільні, Мінську, Могилеві, Луцьку, Кременці. У середині XVI ст. на українських землях виникли численні

протестантські та єзуїтські школи і колегіуми, які функціонували під впливом реформаційного руху. Головною метою виховної діяльності таких навчальних закладів було схиляння якомога більшої кількості українців до католицької віри або протестантизму. Розуміння великої небезпеки, пов'язаної з розвитком мережі єзуїтських і протестантських навчальних закладів, спонукало українців подбати про оновлення власної освіти. Відродження української школи розпочалося з діяльності «слов'яно-греко-латинської академії» в Острозі (відомої серед сучасників під назвою Острозька академія)¹. Острозька академія – найстарша українська науково-освітня установа, заснована 1576 р. князем Василем-Костянтином Острозьким. Це був третій вищий навчальний заклад у Східній Європі (після Празького (1348) та Краківського (1364) університетів, Вільнюський університет утворився з Колегії єзуїтів 1579 р.). У Середньовіччі академія була поширеною назвою вищого навчального закладу, який відповідав статусу університету. Усі університети позначали латиною як академії (або колегії), оскільки латина була мовою науки й освіти тих часів, а також і міжнародною мовою спілкування в Західній Європі. Головну мету власної діяльності Острозької академії вбачали у відродженні української культури та освіти на засадах православ'я. Найефективнішим засобом досягнення такої мети, на думку її засновників, було заснування шкіл. Давні українські традиції поєднувалися тут із надбанням тогочасного європейського шкільництва. В Острозькій школі ґрунтовно вивчали слов'янську, грецьку й латинську мови. Викладали в ній і «сім вільних наук» – граматику, риторику, діалектику, арифметику, геометрію, астрономію, музику. Освітня програма, за якою відбувалося навчання в Острозькій школі, передбачала початкову й

¹ Мицько І. З. Острозька слов'яно-греко-латинська академія (1576–1636) / відп. ред. Я. Д. Ісаєвич ; АН УРСР. Ін-т суспільних наук. Київ : Наук. думка, 1990. С. 3–5.

середню освіту з елементами вищої. Саме тому сучасники називали Острозьку школу і школою, і колегіумом, і академією. Першим ректором Острозької академії був поет Герасим Смотрицький. Академія та її уряд стояли на позиціях просвітництва православної молоді, що викликало опір з боку католицьких громад і єпископів. Агітація за католицизм була проведена з нащадками князя Костянтина II (Василя) Острозького і ті перейшли в католицизм. З огляду на це академія перестала функціонувати з 1636 р., оскільки її визнали небажаною.

Упродовж 60-річного існування Острозької академії навчання у ній закінчило близько 500 осіб. Вихованці академії ставали вчителями, літераторами, друкарями, проповідниками. Національно-визвольний рух на українських землях отримав значну кількість культурно-пропагандистських діячів. Школи, які засновували або реорганізовували вихованці академії, мали велике значення у поширенні освіти серед українського народу, у підготовці наступного покоління просвітителів. Від самого початку діяльності Острозької академії відводили відповідальну політичну роль – протидіяти колонізаторському впливу на українську молодь католицько-єзуїтських навчальних закладів. Тому в навчальному процесі багато уваги приділяли вихованню в учнів почуття патріотизму, любові до культури, мови, традицій свого народу¹. Важливу роль у формуванні національної культури відіграла усна народна творчість, яка відображала найважливіші події у житті українського народу, передусім боротьбу проти турків і татар. Постає новий жанр – героїчний епос (думи, історичні пісні). Серед них – «Втеча трьох братів з Азова», «Плач невільника», «Самійло Кішка». Розвивається літописання, створюються Острозький, Густинський літописи.

¹ Мицько І. З. Острозька слов'яно-греко-латинська академія (1576–1636) / відп. ред. Я. Д. Ісаєвич ; АН УРСР. Ін-т суспільних наук. Київ : Наук. думка, 1990. С. 72.

У XVII ст. на українських землях велика увага приділялася поширенню закладів освіти. Острозька академія мала значний вплив і на формування Києво-Могилянської академії, чимало професорів якої перейшло до неї після припинення своєї діяльності.

Освітні й виховні ідеї Острозької академії продовжили і розвинули церковно-культурні братства, які почали створювати братські школи.

Найстарішим і одним з найвизначніших українських церковних братств XV–XVIII ст. було Успенське ставропігійське братство у Львові – національно-релігійна громадська організація православних українських, грецьких міщан Львова. Почало воно діяльність близько 1439 р., початки його значного розвитку припали на 1580-ті роки. Діяло до 1788 р. Ініціаторами заснування Львівського ставропігійського братства були середньозаможні купці та ремісники Юрій та Іван Рогатинці, Іван та Дмитро Красовські, Л. Малецький та інші. Затверджений у січні 1586 р. антиохійським патріархом Йоакимом V Доу статут Львівського ставропігійського братства встановлював за братством право зверхності над іншими братствами та контроль за духовенством, у тому числі єпископами. Незабаром братство домоглося права ставропігії – непідлеглості місцевим православним єпископам. Згодом його статут став зразком для низки православних братств Західної та Правобережної України. Активну участь у громадському житті братства брали: Стефан Зизаній, Лаврентій Зизаній, Кирило Ставровецький, Іов Борецький, Памво Беринда та інші українські діячі культури та освіти. Боротьбу братства проти національно-релігійних порушень підтримували деякі православні магнати (Костянтин-Василь Острозький та інші). Львівське братство протягом тривалого часу очолювало боротьбу українського населення Галичини проти насильного запровадження Берестейської церковної унії 1596 р., виступало проти порушень соціально-політичних та національно-релігійних прав українців з

боку польсько-шляхетської влади, добивалося релігійної та професійної рівноправності з католиками й міщанами польського походження, підтримувало національно-визвольну війну українського народу 1648–1654 рр. Братство намагалося створити у Львові міське самоврядування, незалежне від влади шляхетської Польщі. Братству належала львівська братська друкарня, його коштом утримувалася Львівська братська школа. До Успенського братства у Львові могли належати люди різних станів, а також православні особи з інших міст і країн. З членських внесків, прибутків з продажу книг, дарів і дотацій воно утримувало церкву Успіння і монастир святого Онуфрія, що були його власністю, підтримувало діяльність друкарні та школи. Братство організувало у Львові шпиталь – притулок для непрацездатних, надавало матеріальну допомогу своїм незаможним членам¹.

З ініціативи Успенського ставропігійського братства 8 жовтня 1586 р. у Львові засновано першу братську школу в Україні («школу грецьку і руську»), яка була середнім навчальним закладом. Вона стала реальним проявом боротьби українського народу за право вчити своїх дітей рідною мовою. Братства, як об'єднання українських міщан, виступали захисниками економічних, ідеологічних та правничих інтересів народу, його віри, мови, культури. Вони висилали своїх представників до короля, на сейми та собори, відстоювали майнові та політичні інтереси народу, захищали його право займатися ремеслом і торгівлею, створювати свої суди, мати своє громадське майно, скарбниці, засновували й утримували школи, друкарні, шпиталі². Високий

¹ Ісаєвич Я. Львівське братство, Свято-Успенське ставропігійське братство у Львові, Львівська ставропігія // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. Київ : Наукова думка, 2009. Т. 6 : Ла–Мі. С. 349.

² Пам'ятки братських шкіл на Україні (кінець XVI – початок XVIII ст.): тексти і дослідження / Редкол.: В. І. Шинкарук та ін. Київ : Наукова думка, 1988. С. 5.

рівень навчання, активна боротьба проти полонізації та окатоличення, демократичний статут Львівської школи стали зразком для інших братських шкіл України, яких у XVII ст. було вже близько тридцяти. Львівська братська школа відіграла значну роль у становленні й розвитку української освіти, піднявши її до рівня тогочасної європейської освіти. Це сприяло зміцненню зв'язків української правової та суспільно-політичної думки з гуманістичними ідеалами Західної Європи. За умов відсутності власної національної держави діяльність Львівської та інших братських шкіл на українських землях сприяла розвитку національної самосвідомості, піднесенню національно-визвольної боротьби. Ініціаторами і безпосередніми засновниками школи були брати Юрій та Іван Рогатинці, Іван Красовський та ін. У школі навчалися або викладали такі визначні діячі української культури, як Стефан і Лаврентій Зизанії, Кирило Транквіліон-Ставровецький, Ісайя Копинський, Іван (Йов) Борецький, Памво Беринда, Гаврило Дорофієвич, Захарія Копистенський, Сильвестр Косів, Ісайя Трофимович-Козловський та ін. Учні виховували в душі патріотизму, поваги і любові до рідної мови, історії, традицій, культури. Головним завданням школи була підготовка високоосвічених представників світської та духовної інтелігенції, яка б могла протистояти нівеляційним намаганням зовнішніх чинників. Тут вивчали, крім рідної, церковнослов'янську, грецьку, латинську і польську мови, математику, граматику, риторику, астрономію, філософію та інші дисципліни. Члени Львівського братства планували навіть перетворити свій «гімнасіон» (так вони називали цю школу) у вищий навчальний заклад. Львівська братська школа та її вплив поширювалися винятково на православних міщан, а її діяльність викликала негативну реакцію з боку католицьких ієрархів у Львові¹.

¹ Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (1661–2016) : монографія / за заг. ред. професорів

Потреба національного самозбереження, яка особливо гостро постала після Люблінської унії 1569 р., спричинила надзвичайне піднесення української культури. За відсутності в українців власної держави культура залишалася єдиною цариною, де вони могли захищати свою національну самобутність. Саме тому культурне життя в Україні XVI – першої половини XVII ст. визначають як національно-культурне відродження.

Відродження та розвиток української мови і культури, зокрема українського шкільництва, безпосередньо були пов'язані з книгодрукуванням. Адже без книжок школи не могли б існувати. Саме тому за тих часів разом із навчальними закладами створювали й друкарні. Так було в Острозі, Львові, Києві та інших українських містах і містечках, де діяли братські школи.

Активізація розвитку української культури викликала певні застереження з боку деяких польських магнатів і шляхти. Для боротьби з братською школою львівський католицький архієпископ запросив до Львова представників чернечого ордену Єзуїтів, який заснував 1534 р. Ігнатій Лойола, а 1540 р. затвердив Папа Римський Павло III. Товариство Ісуса, або Єзуїтський орден (лат. *Societas Iesu*, скорочено S.J. або S.I.) – християнський чернечий орден Римо-Католицької Церкви. Члени ордену відомі як єзуїти. Їх інколи називають «солдатами Ісуса Христа» або «піхотинцями Папи», оскільки засновник Товариства Ігнатій Лойола був лицарем до того, як став священником. Девізом єзуїтів є фраза «*Ad maiorem Dei Gloriam*» (лат. Усе на Славу Божу). Рішення про заснування у Львові єзуїтського колегіуму, на противагу братській школі, ухвалено 1599 р. Єзуїти провадили активну наукову, освітню та місіонерську діяльність. Впливові кола Речі Посполитої не виключали й того, що під тиском певних

В. М. Бурдіна, В. Т. Нора та І. Й. Бойка. Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2016. С. 36.

політичних обставин в Україні могли утворитися власні національні університети. Тоді ж Єзуїтський орден у справі захисту католицизму в Україні покладав особливі надії на свій осередок у Львові. Восени 1608 р. у місті Львові єзуїти заснували колегію та школу, яку хотіли в майбутньому перетворити в академію. До середини XVII ст. ця колегія занепала, але все ж була врятована єзуїтами від загибелі, оскільки користувалась покровительством і підтримкою польських магнатів. Єзуїти розуміли можливість створення на основі братської школи у Львові університету, тому постійно домагались перетворення своєї колегії в академію¹. Однією з причин реорганізації Львівської єзуїтської школи було укладення у вересні 1658 р. Гадяцького трактату між Україною та Річчю Посполитою, у якому гетьман І. Виговський запропонував Вальному сейму Речі Посполитої заснувати дві українські академії-університети. Згідно зі статтями Гадяцької угоди (1658), польський уряд обіцяв у майбутньому відкрити в Україні дві вищі школи-академії: одну в Києві, а другу – там, де знайдеться для неї відповідне місце: «В Києві король й. м. і стани коронні дозволяють засновати академію, котра має користуватися такими привілеями і вільностями, як академія краківська, з тою тільки умовою, щоб у тій академії не було професорів, магистрів і студентів ніякої секти: аріанської, кальвінської, лютерської. А щоб студентам і учням не було ніякої оказії до бійок, всякі інші школи, які були в Києві перед тим, й. кор. м. накаже перенести де інде. Другу таку ж академію й. к. м. і стани коронні і в. кн. Лит. дозволяють (заснувати) там, де для неї буде знайдено відповідне місце. Вона житиме тих же прав і вільностей як і київська, але заснована має бути з тою ж умовою як київська: щоб у ній не

¹ Історія Університету – Львівський національний університет імені Івана Франка. // <https://lnu.edu.ua/about/university-today-and-tomorrow/history/>.

було професорів, магістрів і студентів секти аріанської, кальвинської і лютерської. А де та академія буде заснована, там інші школи вже не мають засновуватися на вічні часи». Академіям було обіцяно ті самі права університету, якими користувався Краківський університет. З Гадяцького договору 1658 р. випливало, що одна академія – це Києво-Могилянська, а інша – «де їй зручне місце вибране буде»¹. Таку академію-університет передбачалося відкрити у Львові, в якому було найкраще розвинуте українське православне шкільництво. У випадку відкриття православного (тобто українського) університету у Львові, відповідно до умов Гадяцького договору 1658 р., Орден єзуїтів у місті мав припинити свою діяльність. Тому проти цього активну діяльність розпочали єзуїти, які й домоглися в прихильного до них короля Речі Посполитої, колишнього вихованця Ордену, відповідної підтримки. Недопущення відкриття «православного» університету у Львові, передбаченого Гадяцькою угодою 1658 р., було однією з головних причин тривалої дискусії єзуїтів з опонентами.

Після неодноразових звернень король Ян II Казимир 20 січня 1661 р. підписав диплом, яким Львівську єзуїтську колегію було перетворено в Університет (нім. Universität, від лат. universitas – «загальність», «сукупність», universitas magistrorum et scholarium – сукупність, об'єднання тих, хто вчить, і тих, хто навчається). У привілеї короля від 20 січня 1661 р. наголошено: «Без сумніву, дуже важливо, щоб і в руських провінціях і землях твердо була проголошена належна пошана правді і чесноті; Ми [Ян II Казимир] легко і охоче довели, що, згідно з Нашим підтвердженням, Львівському колегіуму Товариства Ісуса нехай буде надано гідність Академії і титул Університету. Надаємо також право встановлення у тому ж Львівському колегіумі Товариства

¹ Грушевський М. Історія України-Руси : в 11 т., 12 кн. Т. 10. Роки 1657–1658. Київ : Наукова думка, 1998. С. 357.

Ісуса генеральних студій на кожному з дозволених факультетів, тобто теології як схоластичної, так і моральної, філософії, математики й *обох прав* (курсів авторів), медицини і вільних мистецтв і дисциплін і всіляких інших наук, які вищезгадані отці Товариства Ісуса мають запровадити, там же ними самими чи іншими будуть перевірятися на їхній розсуд і ухвалу, і згідно з усталеним звичаєм і практикою академій та університетів. І постановляємо на вічні часи, щоб цей [заклад] існував під назвою Університету»¹. Привілей підписано у Кракові, після чого в Ченстохові скликано раду сенату. Тут А. Сікорський записав документ у книзі Коронної метрики. Саме цей запис у Коронній метриці досі є головним «університетським» документом академії². Однак відразу ж підписання диплому про створення академії зустріло рішучу опозицію Краківського університету та окремих впливових осіб держави, що його підтримували. Незважаючи на перешкоди, у Львівському університеті навчання відбувалося за зразком інших європейських академій. А згодом, 1758 р., польський король Август III затвердив диплом від 20 січня 1661 р., виданий Яном II Казимиром. Від часу заснування і до 1773 р. Львівський університет повністю перебував під контролем Єзуїтського ордену і підпорядковувався генералові єзуїтів у Римі.

Упродовж XVIII ст. Львівський університет високо цінував свою академічну гідність, що відображено у використанні в офіційних документах термінів «Universitas», «Academia»

¹ Привілей польського короля Яна II Казимира школі Львівського єзуїтського колегіуму про надання статусу університету. Краків, 20 січня 1661 р. / Пер. з лат. Василя Кметя // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А–К / Видавнича рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка. 2011. С. 14–15.

² Finkel L., Starzyński S. *Historia uniwersytetu Lwowskiego*. Lwów : Drukarnia E. Winiarza, 1894. Cz. 1. 351 s.

(наприклад, «Typographia Academica Collegii SJ»), усталенні титулатури ректора – «Rector Universitatis et Collegii». Університетський статус навчального закладу виділений і в провенієнційних записах на сторінках книг академічної бібліотеки, наприклад, «Universitatis Leopoliensis Societatis Jesu» (паризьке видання «Церковної історії» А. Наталіса 1742 р.)¹.

До передумов заснування Львівського університету можна віднести розвиток республіканської форми державного правління в Речі Посполитій, її економічне зростання в умовах адміністрування й державно-правового контролю над значними територіями, що потребувало кадрового забезпечення. До найзатребуваніших, крім богословської, належала правова освіта.

Львівський університет за свою історію перебував у складі різних держав і змінив не одну назву. Його становлення і розвиток як одного з найдавніших осередків вищої освіти в Україні і Східній Європі відбувалися у різних історичних умовах, які умовно можна поділити на такі періоди: Львівська єзуїтська академія (1661–1773), Йосифинський університет (1784–1805), Львівський ліцей (1805–1817), Львівський університет імені Франца Йосифа (1817–1918), Львівський університет імені Яна Казимира (1919–1939), Львівський державний університет імені Івана Франка (1939–1999), Львівський національний університет імені Івана Франка (з 1999 р.).

Перший період діяльності Львівського університету визначається 1661–1773 рр. На першому етапі існування Львівського університету навчання проводили за програмою єзуїтських шкіл – «Ratio Studiorum». Ця програма

¹ Кметь В. Львівський єзуїтський університет (1661–1773) // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А–К / Видавнича рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка. 2011. С. 30.

була розроблена ще наприкінці XVI ст. і характеризувалася порівняно низьким науковим та освітнім рівнем¹. Філософський факультет вважався підготовчим. На ньому протягом двох-трьох років студенти вивчали філософську систему Арістотеля: сукупність логіки, фізики (з елементами математики, астрономії, біології, метеорології) та метафізики (з елементами психології та етики). На філософському факультеті вивчали також класичні мови, історію, географію. Навчання на теологічному факультеті тривало чотири роки. На цьому факультеті студентам викладали історію Церкви, Старий і Новий Завіти, догматичне та моральне богослов'я, казуїстику, а також канонічне право. Отже, канонічне право було найпоширенішим курсом з юридичних дисциплін у тогочасному Львівському університеті². У навчальному статуті «Ratio Studiorum» викладачам студій давали такі рекомендації щодо вивчення канонічного права: «У студіях канонів хай опускають судову частину, а цілковито зосереджуються на церковній». У тексті привілею йшлося про дозвіл заснування в новоствореному Львівському університеті факультету «обох прав» (канонічне та римське право)³. Належна увага до вивчення правових дисциплін у керованих єзуїтами навчальних закладах підтверджується матеріалами з навчальних програм єзуїтських шкіл на

¹ Юридична наука і освіта на Україні / Ю. С. Шемшученко, І. Б. Усенко, Б. М. Бабій та ін. ; відп. ред. Ю. С. Шемшученко ; АН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ : Наук. думка, 1992. С. 182.

² Кметь В. Львівський єзуїтський університет (1661–1773) // *Encyclopaedia. Львівський національний університет імені Івана Франка* : в 2 т. Т. I : А–К / Видавнича рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка. 2011. С. 31–34.

³ Кахнич В. Юридичний факультет в історії Львівського університету (1661–1919 рр.) // *Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи : матеріали ІХ Міжнар. студентсько-аспірантської наук. конф. (Львів, 14–16 травня 2010)*. Львів : Юрид. фак-т Львів. нац. ун-ту імені Івана Франка, 2010. С. 52–54.

українських землях, зокрема й у Львівській єзуїтській колегії: окрім канонічного, у них викладали окремі норми та інститути римського права¹.

Навчання у Львівському університеті закінчувалося здобуттям наукових ступенів ліценціата, бакалавра, магістра та доктора. Намагання залучити до навчального процесу якомога більшу кількість студентів, забезпечити високий рівень освіти для задоволення потреб не тільки духовенства, а й представників політичної еліти, змусило єзуїтів до пошуків нових навчально-організаційних форм. Унаслідок цього при колегіях почали створювати шляхетські конвікти, які були окремими підрозділами школи. Навчання у конвіктах тривало до дев'яти років і передбачало вивчення риторики, філософії, географії, архітектури, астрономії, права тощо. У складі Львівського університету конвікт заснували близько 1709 р. При ньому 1749 р. почала діяти Шляхетська колегія, навчальна програма якої передбачала вивчення мов (латинської, польської, німецької, французької), а також курси з військової та цивільної архітектури, історії Польщі та всесвітньої історії, математики, астрономії, хронології, географії та права². Саме у шляхетському конвікті (згодом – Шляхетській колегії) викладали курс римського права. Це зумовлено суто практичними потребами – навчання дітей шляхти законодавству, вміння оперувати юридичними нормами в майбутній політичній діяльності.

Будинок Львівського університету був розташований поблизу Краківської вулиці в центрі Львова. Навчальний

¹ Шевченко Т. Єзуїтське шкільництво на українських землях останньої чверти XVI – середини XVII ст. (Серія *Studia rationis*). Львів : Свічадо, 2005. С. 149–150.

² Кметь В. Львівський єзуїтський університет (1661–1773) // *Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка* : в 2 т. Т. I : А–К / Видавнича рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка. 2011. – С. 16–37.

заклад будував і купував нові приміщення, мав свою бібліотеку, найбільшу у Львові друкарню¹. Від початку створення Львівського університету ним керував ректор, який мав помічників-префектів і чотирьох радників. Вони підпорядковувалися владі генерала Єзуїтського Ордену. Студентство університету поповнювалося випускниками єзуїтської колегії, яка продовжувала існувати як середня школа у структурі Львівського університету, розташованого на сучасній вулиці Театральній м. Львова. Біля його головного корпусу містилися бібліотека та друкарня. Кількість студентів і викладачів Львівського університету була стабільною. Кількість студентів й учнів колегії 1677 р. становила близько 500 осіб, викладання наук здійснювало вісім викладачів. У середині XVIII ст. кількість студентів й учнів становила вже близько 700 осіб, а викладачів – 15–17 осіб. Студенти Львівського університету та колегії належали зазвичай до шляхти, 75 % з них становили поляки (католики), 25 % – українці (уніати)². Студентів-українців всіляко намагалися повернути до католицизму.

Папа Римський Климент XIV 1773 р. за ініціативою і переконанням європейських католицьких монархів розпустив Єзуїтський Орден³. Унаслідок цієї події ліквідували культурно-освітні інституції, якими керував Орден. Так був закритий і Львівський університет.

Другий період діяльності Львівського університету припадає на час перебування західноукраїнських

¹ Історія Університету – Львівський національний університет імені Івана Франка // <https://lnu.edu.ua/about/university-today-and-tomorrow/history/>.

² Качмар В. Львівський національний університет імені Івана Франка. Історичний нарис // Літопис випускників Львівського національного університету імені Івана Франка. Київ : Логос Україна, 2010. С. 13.

³ Львівський університет : монографія / відп. ред. В. Чугайов. Львів : Видво при Львів. держ. ун-ті видав. об'єднання «Вища шк.», 1986. 148 с.

земель у складі Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918). За першим поділом Речі Посполитої (1772) Галичину було приєднано до складу Австрійської монархії. Ці землі були включені до складу імперії Габсбургів під назвою Королівство Галичини і Володимирії, а землі, що перейшли до неї за третім поділом Речі Посполитої 1795 р., одержали назву Нової (або Західної) Галичини, і були штучно об'єднані в один коронний край. Місто Львів стало адміністративним центром. Туди разом з австрійськими військами прибув перший губернатор коронного краю Галичини А. Перген. Він почав запроваджувати нові австрійські порядки в Галичині. У планах централізації та германізації численних об'єднаних монархією народів австрійський уряд відводив значну роль організації освіти, у тім числі вищої. Керуючись усвідомленням потреби готувати для новоствореної провінції кадри різних спеціальностей – чиновників, суддів, учителів, медиків, священників, австрійський уряд відновив діяльність Львівського університету на підставі відповідного Акта, виданого імператором Йосифом II 21 жовтня 1784 р. Упродовж 1784–1805 рр. Львівський університет відомий як Йосифінський університет, йому присвоїли ім'я Йосифа II¹.

Урочисте відкриття відновленого Львівського університету відбулося 16 листопада 1784 р. Першим ректором був Перемиський римо-католицький єпископ Антоній Вацлав Бетанський. Університет розмістили в будинку колишнього ордену тринітаріїв на вул. Краківській. Він складався з чотирьох факультетів – філософського, юридичного, медичного, теологічного. Також його зрівняли у правах з іншими університетами Австрійської монархії, надали право захисту докторських, ліценціатських та магістерських праць. За

¹ Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (1661–2016) : монографія / за заг. ред. професорів В. М. Бурдіна, В. Т. Нора та І. Й. Бойка. Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2016. С. 41.

підпорядкуванням владі провінції – крайовій, за змістом програм трьох факультетів Львівський університет мав світський характер, що було значним кроком уперед на шляху секуляризації навчання і науки¹.

Важливим колегіальним органом управління у Львівському університеті був сенат (так звана консисторія), до складу якого входили ректор, декани та сеньйори, тобто найстарші за віком і стажем професори. До компетенції Сенату (у сучасному розумінні Вченої Ради) належало право розглядати лише найважливіші питання, що стосувалися загального керівництва. Усі поточні справи вирішували декани, які очолювали колегії, сформовані з професорів факультетів. Проте це була лише видимість демократичного характеру управління університетом. Насправді на зміну колишньому єзуїтському контролю прийшов не менш ретельний і суворий контроль чиновницької бюрократії австрійського уряду. Органи влади регламентували всі найважливіші питання діяльності вищого навчального закладу, їхні приписи та інструкції позбавляли університет декларованої самостійності. Система вищої освіти, створена за правління Йосифа II, збереглася з незначними змінами аж до революції 1848 р.

Базою для комплектування студентів слугувала академічна гімназія, створена також 1784 р. (пізніше гімназія № 1). Навчання в ній тривало п'ять років і відбувалося німецькою та латинською мовами. Студенти перші три роки навчалися на філософському факультеті, який був загальноосвітнім, «підготовчим». Тут викладали фізику, математику, логіку, метафізику, моральну філософію, історію, географію, мови, літературу, природознавство (натуральну філософію). Після

¹ Крикун М. Львівський університет австрійського періоду (1784–1918) // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А–К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка. 2011. С. 38–40.

закінчення цього факультету студенти переходили на інші три факультети, де навчання тривало чотири роки (його проводили зазвичай латинською мовою)¹.

Навчальна програма юридичного факультету передбачала освоєння на першому курсі природного права, історії римського права й адміністрації, на другому – цивільного і кримінального права, на третьому – церковного права, на четвертому – політичних наук. Оскільки Львівський університет був латиномовним, спеціально для українського населення Галичини, яке здебільшого латинської мови не знало, упродовж 1787–1795 рр. при теологічному факультеті, а протягом 1796–1806 рр. – окремо, створено «*Studium Ruthenum*» («Провізоричний науковий інститут в руській мові») – так званий Український інститут як «підготовчий» факультет, на якому готували греко-католицьких священників. Навчання тривало два роки, викладання відбувалося книжною українською мовою, фактично церковнослов'янською. Першим серед професорів права, які тут працювали і викладали, був Андрій Ангелович (де Ангеллович), який з 1789 р. викладав українською мовою церковне право на «*Studium Ruthenum*», а з 1790 р. – також латинською на юридичному факультеті («*Studium Latinum*»)². Він 1796 р. опублікував докторські тези «*Positiones ex univer. jurisprudentia. Leopoli. 1796*» та здобув ступінь доктора права, а 1797 р. став адвокатом, однак продовжив викладацьку діяльність і був іменований 28.11.1797 р. надзвичайним професором Львівського університету. Ним був написаний підручник з церковного права, який високо оцінили сучасники.

¹ Кахнич В. С. Розвиток правової науки та освіти на юридичному факультеті Львівського університету за часів Австрії та Австро-Угорщини // Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2010. Вип. 50. С. 66–71.

² Андрохович А. Львівське «*Studium Ruthenum*» // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. Праці Фільологічної секції / Під ред. Кирила Студинського. Львів, 1927. Т. 146. С. 33–118.

Значні політичні зміни, які відбулися у зв'язку з третім поділом Речі Посполитої (1795), привели до зростання ролі Кракова, який після приєднання до Австрії був введений до складу коронного краю Галичини і Володимирії. У свою чергу, це послабило діяльність Львівського університету. Він почав занепадати, не витримуючи конкуренції Ягеллонського університету в Кракові. На підставі патента імператора Франца II (з 1806 р. як австрійський імператор – Франц I) 1805 р. Львівський університет реорганізовано у лицей.

Окремим періодом в історії Львівського університету була діяльність Львівського лицю (1805–1817), який за структурою, організацією навчального процесу був подібний до університету: складався з філософського, юридичного і теологічного відділів та хірургічної школи. На філософському відділі і в хірургічній школі навчання тривало два, на юридичному і теологічному відділах – три роки. Ректорами лицю у ті часи були доктори медицини Ф. Мазох, Ф. Бабель фон Фронсберг.

Після утворення Краківської республіки згідно з рішенням Віденського конгресу 1815 р. Австрія втратила єдиний у Галичині університет. Отож 1816 р. відкрито Варшавський університет у Царстві Польському, яке відтоді існувало в складі Російської імперії. Австрійський уряд непокоїла перспектива масового виїзду польської молоді Галичини на навчання у Краків і Варшаву. Тому імператор Франц I 7 серпня 1817 р. наказав відновити університет у Львові¹.

Значні зміни відбулися в період діяльності Львівського Францисканського університету (1817–1918). Австрійський уряд 1817 р. відновив Львівський університет з німецькою

¹ Кахнич В. Формування освіти та науки на юридичному факультеті Львівського університету // Актуальні питання державотворення в Україні очима молодих учених : Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих учених Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ, 23–24 квітня 2009). Київ, 2009. Ч. 1. С. 56–57.

мовою викладання. «Весна народів» надала поштовх українцям і полякам до боротьби за введення своїх національних мов у навчальний процес. На філософському факультеті 1849 р. відкрили кафедру української мови та літератури, яку очолив відомий діяч «Руської Трійці» Яків Головацький. Створено кафедри з українською мовою викладання на богословському (1872) та юридичному (1862) факультетах. Львівський університет у цей період складався з філософського, юридичного і теологічного факультетів і був розміщений у тому самому будинку, що й протягом 1784–1795 рр. Університету присвоїли ім'я Франца І. З нагоди чергового відновлення Львівського університету 1817 р. було виготовлено нову університетську печатку, ректорську медаль, а також медалі для деканів кожного з факультетів та скіпетри. Було упорядковано діяльність кафедр. Їхня кількість відповідала кількості професорів, тобто професор уособлював собою кафедру. Він читав лекційний курс і проводив практичні заняття, тільки деякі з них мали при собі помічників-асистентів. Навчальний рік починався 1 вересня і закінчувався 30 червня та був розділений на два семестри. Семестрові іспити складали в січні та червні. Кількість студентів у Львівському університеті протягом 1817–1848 рр. поступово зростала. У той час юридичний факультет був один з найбільших в університеті. Для порівняння: станом на 1897/1898 навчальний рік у Львівському університеті навчалось 1 732 студенти, а станом на 1906/1907 навчальний рік – 3 582 студенти. За національною ознакою склад студентів був таким: близько 3/4 – поляки; до 1/5 – русини (українці). Зокрема, протягом 1817/18 н. р. налічувалося 869, 1827/28 – 1 643, 1847/48 – 944 студенти. Здебільшого це були представники панівних верств населення, діти верхівки суспільства. Зокрема, протягом 1847/48 н. р. 11,7 % студентів становили діти землевласницької шляхти, 35,1 – чиновників, 22,3 – священників, 10,5 – дрібних власників і купців, 4,4 – людей вільних професій, 4,2 – селян, 3,8 – ре-

місників, щодо 8,2 % відомостей немає¹. Дані про національний склад приблизні, оскільки виведені на підставі інформації про віровизнання: греко-католики – це українці, римо-католики – поляки тощо. Серед студентів постійно переважали поляки. У 1847/48 н. р. вони становили 57,0 % (українці – 37,4 %); 1847/1848 н. р. у гімназії, яка й далі існувала при університеті, навчалося до 500 учнів². Перебування Галичини у складі Австрійської імперії сповільнило розвиток соціально-економічних відносин у Галичині, що було вагомою перешкодою на шляху наукових досліджень.

Як зазначалося вище, після революції 1848 р. у Львівському університеті особливо гостро постало питання про мову викладання. Боротьба за українську мову викладання, а пізніше і за український університет у Львові, часто супроводжувалася народним вічем. У зв'язку з цим австрійський уряд почав активніше вдаватися до політики національного умиротворення. Політика германізації в Галичині була замінена політикою колонізації. У державних установах Галичини 1869 р. замість німецької було запроваджено польську мову як урядову. Внаслідок цього управління краєм повністю опинилося в руках польської шляхти. Того ж року навчання у Львівському університеті теж перевели з німецької на польську мову. Ще після революції 1848 р. австрійський уряд робив низку поступок й українському національному рухові. Зокрема, 1849 р. у Львівському університеті засновано кафедру української мови і літератури,

¹ Юридична наука і освіта на Україні / Ю. С. Шемшученко, І. Б. Усенко, Б. М. Бабій та ін. ; відп. ред. Ю. С. Шемшученко ; АН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ : Наук. думка, 1992. С. 184.

² Крикун М. Львівський університет австрійського періоду (1784–1918) // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А–К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка. 2011. С. 42.

завідувачем якої став Я. Головацький. Того ж року Я. Головацького призначено ректором університету.

З 1850-х років і до 1894 р. Львівський університет складався з чотирьох факультетів – філософського, юридичного, теологічного та медичного. Гімназії при університеті не було. Кафедру й надалі ототожнювали з професором, який вів самостійний курс. У складі факультетів були інститути (заклади), які переважно відповідали сучасному статусові кафедри; вони мали свої приміщення, відповідне обладнання, бібліотеки. Науково-викладацький персонал складався з професорів, приват-доцентів, суплентів і лекторів. Професорів поділяли на звичайних (ординарних), надзвичайних (екстраординарних) і титулярних (почесних). Звичайних і надзвичайних професорів затверджував австрійський уряд. Щодо наукової і педагогічної кваліфікації між ними не було принципової відмінності: відрізнялися вони зазвичай стажем роботи у вищій школі і, відповідно, рівнем одержуваної від влади платні. Звичайний професор за посадою стояв вище від професора надзвичайного. До титулярних належали професори-пенсіонери: за бажанням вони могли бути частково залучені до навчального процесу. Приват-доцентів не вважали державними службовцями. За роботу вони одержували платню залежно від кількості студентів, які записувалися на їхні заняття і платили кошти за це в касу університету. Приват-доценти мали обмежені права в управлінні і факультетом, й університетом¹. Щоб одержати право викладати у Львівському університеті, тобто здобути доцентуру, потрібно було стати доктором певної галузі науки (докторат був єдиним науковим ступенем), а потім пройти так звану габілітацію, тобто після

¹ Крикун М. Львівський університет австрійського періоду (1784–1918) // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А–К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка. 2011. С. 42.

відповідної апробації опублікованої наукової праці скласти колоквиум зі спеціальності і провести публічну пробну лекцію перед спеціальною комісією та професорською колегією університету. Позитивна оцінка лекції давала підставу надавати габілітантові *venia docendi (legendi)* – право викладання, але це рішення набувало юридичної сили лише після затвердження його міністерством освіти і віровизнань австрійського уряду. Якщо потрібно було негайно замінити професора або приват-доцента через його хворобу або від'їзд, то до викладання допускали суплентів, тобто заступників-асистентів і тих, хто в університеті не працював. Якщо суплент був доктором і пройшов успішно габілітацію, то міністерство могло призначити його на посаду приват-доцента або навіть надзвичайного професора. Лектори викладали мови на філософському і теологічному факультетах. Деякі з них, можливо, мали докторський ступінь. Платню вони одержували на тих самих засадах, що й приват-доценти¹.

У другій половині XIX – на початку XX ст. у Львівському університеті відбувалися значні зміни в навчальному процесі, зумовлені змінами в соціально-економічних і суспільно-політичних відносинах, а також демократизацією всіх сторін університетського життя.

Складним був міжвоєнний період діяльності Львівського університету (1919–1939). Після розпаду Австро-Угорської монархії та поразки українців у польсько-українській війні 1918–1919 рр. Східну Галичину приєднали до складу Польщі. Уже 18 листопада 1918 р. Міністерство віровизнань та освіти спеціальним розпорядженням оголосило, що бере Львівський університет під свою опіку, а 22 листопада 1919 р. йому було надано ім'я польського короля Яна Казимира.

¹ Крикун М. Львівський університет австрійського періоду (1784–1918) // Encyclopaedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А–К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка. 2011. С. 45–46.

Діяльність Львівського університету регламентували розпорядження та постанови уряду Другої Речі Посполитої (зокрема, Міністерства віровизнань та освіти), рішення академічного сенату та статут університету. Новий статут Львівського університету ухвалено 1924 р., наступні – 1929 р. та 1934 р. Потреба схвалення нового статуту була зумовлена впровадженням положень «Статуту про академічні школи» від 13 липня 1920 р., що визначали діяльність вищих навчальних закладів міжвоєнної Польщі. Згідно зі статутом 1924 р., офіційною для Львівського університету була назва «Uniuersytet Jana Kazimierza we Lwowie» («Universitas Joanneo-Casimiriana Leopoliensis»)¹. Для нього виготовлено нові печатки академічного сенату та ректора, а також рад факультетів і деканів.

У перші роки існування Університет Яна Казимира у Львові складався з чотирьох факультетів: юридичного (права та політичних наук, згодом – права), філософського, медичного і теологічного. Згодом за розпорядженням Міністерства віровизнань та освіти від 31 жовтня 1924 р. філософський факультет розділено на гуманітарний та математично-природничий. У складі цих п'яти факультетів Львівський університет проіснував до 1939 р.

На підставі рішення Сейму та Сенату Другої Речі Посполитої від 20 березня 1920 р. Львівському університету передано будівлю колишнього Галицького крайового сейму, яка стала головним корпусом, що дало змогу значно розширити аудиторний фонд. Проте, з огляду на зростання кількості студентів, не вистачало навчальних приміщень. Тому протягом 1928–1934 рр. для Львівського університету збудували новий лекційний зал на 600 місць – «colegium

¹ Притула Я. Університет Яна Казимира у Львові (1918–1939) // Encyclopaedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А–К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка. 2011. С. 45–46.

maximum» (нині приміщення Центру культури та дозвілля «Лис Микита»).

Вищим керівним органом Університету Яна Казимира у Львові був академічний сенат, до складу якого входили ректор, проректор, декани факультетів і по представнику від кожної факультетської ради викладачів (до неї належали всі професори, а також два представники від доцентів; щороку факультетська рада обирала нового декана).

Очолюваний ректором академічний сенат розглядав і вирішував навчальні, наукові, дисциплінарні та фінансові справи університету. Для вирішення окремих справ при ньому створювали постійні спеціальні комісії: бюджетну, бібліотечну, студентських справ тощо.

Ректора Львівського університету, за традицією, спочатку обирали щорічно, а з 1934 р. – раз у два роки на зборах електорів (виборних представників факультетських рад). Рішення зборів про обрання ректора затверджував президент Другої Речі Посполитої за поданням міністра віровизнань та освіти. Зокрема, 1933 р. міністр Я. Єнджеєвич відмовив у затвердженні п'ятьом вибраним претендентам на посаду ректора Львівського університету і всупереч волевиявленню академічного сенату призначив «комісаром університету» К. Стефка, конкурента вибраних професорів¹.

Для вступу у Львівський університет вступник повинен був подати до деканату обраного факультету заяву, дві фотографії, свідоцтво про народження, атестат зрілості, отриманий в одній із державних гімназій або у приватній школі, атестати яких визнавало Міністерство віровизнань та освіти, для юнаків – ще й документ про військову службу. Поряд з іншими особистими даними кожен абітурієнт мав зазначити

¹ Пригула Я. Університет Яна Казимира у Львові (1918–1939) // Encyclopaedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А–К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка. 2011. С. 58.

рідну мову. Від вільних слухачів не вимагали атестата зрілості та процедури іматрикуляції (урочистої присяги студента), проте до заяви вони мали долучити свідоцтво про попередні студії та письмову присягу про дотримання університетських приписів.

Ради деяких факультетів мали право обмежити кількість студентів для вступу та запровадити іспити. Наприклад, якщо теологічний факультет приймав студентів без обмежень щодо кількості, то медичний і математично-природничий, з огляду на невелику кількість місць в експериментальних лабораторіях, на перший рік навчання записували чітко визначену кількість студентів. Рада математично-природничого факультету внаслідок нестачі приміщень ухвалила обмежити на 1925/26 н. р. кількість студентів на перший курс до 250-ти і прийняти їх на навчання на підставі письмового іспиту з математики та фізики, який затвердило Міністерство віровизнань та освіти.

Навчання в Університеті Яна Казимира у Львові було платним. У другій половині 20-х років ХХ ст. студенти та вільні слухачі зобов'язані були заплатити за вступ 30 злотих, а також вносити щорічну оплату в розмірі 50 злотих. За практичні заняття студенти медичного та математично-природничого факультетів сплачували 21 злотий у рік, а за семінарські заняття студенти-теологи, юристи і гуманітарії – 9 злотих. Також студенти сплачували щороку 6 злотих за користування бібліотекою, 5 – до стипендіального фонду, 20 – до фонду допомоги студентам, 9 злотих – на охорону здоров'я. Якщо студент хотів відтермінувати оплату, то мав принести до деканату заяву і свідоцтво про мало-забезпечення. Відомості про оплату за навчання чи її відтермінування записували до студентського «індексу» (залікової книжки). Студенти повинні були також окремо вносити плату за право на складання іспитів¹.

¹ Притула Я. Університет Яна Казимира у Львові (1918–1939) // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана

Інавгурація нового навчального року в Університеті Яна Казимира урочисто відбувалася 1 жовтня. Вона передбачала службу в костелі, зібрання в університетській залі сенату запрошених гостей, викладачів і студентів. Урочистостями керував новообраний ректор, йому допомагав один із членів сенату та секретар університету. Один із професорів, за пропозицією нового ректора, виголошував науковий звіт за минулий рік. Під час інавгурації нового навчального року відбувалася також урочиста присяга студентів-першокурсників.

Важливого значення в класичних університетах завжди надавали урочистому вбранню його очільників і професорів. Під час урочистостей ректор Університету Яна Казимира у Львові одягав спеціальну тогу з яскраво-червоного атласу з горностаєвою пелериною і поверх неї – ланцюг, а також червоний берет і червоні рукавички, на підмізинець правиці – перстень. Тоги, берети та рукавички професорів були чорного кольору, а колір пелерин – різний для кожного факультету: для теологічного – фіолетовий, юридичного – чорний, медичного – червоний, гуманістичного – блакитний, математично-природничого – зелений. Проректори одягали червоні берети та рукавички; декани факультетів поверх пелерин – спеціальні ланцюги. Право одягати таке вбрання під час університетських урочистостей мали почесні та дійсні професори, а також доценти університету.

Усю навчальну й наукову роботу в Університеті Яна Казимира у Львові здійснювали на кафедрах, в інститутах, відділах і клініках, а також на спеціальних студіях. Кількість кафедр в університеті зазвичай відповідала кількості звичайних і надзвичайних професорів, проте деякі з них могли бути вакантними. Траплялося, що кафедри Львівського університету очолювали доценти.

Франка : в 2 т. Т. I : А-К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка. 2011. С. 56.

Важливим етапом у діяльності вищих шкіл Польщі була нова ухвала Сейму від 21 лютого 1933 р. Її головний мотив – зміцнення ролі міністра віровизнань та освіти внаслідок звуження компетенції академічного сенату та факультетських рад. Наслідком цієї ухвали стала ліквідація в Польщі 52-х кафедр, найбільше (13) їх закрили у Львівському університеті.

Після врегулювання системи вищої освіти Другої Речі Посполитої в Університеті Яна Казимира станом на 1922/23 н. р. було 106 звичайних та 16 надзвичайних кафедр, на яких працювало 87 звичайних професорів, 5 надзвичайних та 159 осіб допоміжного наукового персоналу. Статистика кафедр на факультетах така: теологічний – 14 звичайних кафедр, юридичний – 25 звичайних і три надзвичайні; медичний – 21 звичайна та дві надзвичайні; філософський – 46 звичайних та 11 надзвичайних.

Станом 1938/39 н. р. було 104 кафедри, 64 звичайних професорів, 22 надзвичайні та 110 доцентів. Статистика на окремих факультетах: теологічний – 13 кафедр, п'ять звичайних професорів, три надзвичайні, п'ять доцентів; юридичний – 16 кафедр, вісім звичайних професорів, три надзвичайні, 22 доценти; медичний – 24 кафедри (разом із клініками), 13 звичайних професорів, п'ять надзвичайних, 33 доценти; гуманістичний – 32 кафедри, 24 звичайні професори, шість надзвичайних, 33 доценти; математично-природничий – 19 кафедр, 14 звичайних професорів, п'ять надзвичайних, 17 доцентів¹.

Рішенням Міністерства віровизнань та освіти від 15 березня 1920 р. до тих часів утраквістичний (двомовний) Львівський університет перетворено в навчальний заклад

¹ Притула Я. Університет Яна Казимира у Львові (1918–1939) // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А–К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка. 2011. С. 58.

з винятково польською мовою викладання (лише на теологічному факультеті деякі дисципліни читали латиною), що в липні того ж року підтвердила й ухвала Сейму.

За кількістю студентів Львівський університет був одним з найбільших вищих навчальних закладів Другої Речі Посполитої. Станом на 1919/20 н. р. тут навчалося 2 647 студентів, зокрема: на юридичному факультеті – 1 032, філософському – 736, медичному – 825, теологічному – 54; станом на 1921/22 н. р. – відповідно, 5 185, 2 450, 1 406, 1 243, 86; на 1924/25 н. р. – 5 788 осіб, зокрема: на юридичному – 1 872, гуманістичному – 1 638, математично-природничому – 1 268, медичному – 942, теологічному – 68; станом 1929/30 н. р. – відповідно, 6 100, 2 314, 2 077, 925, 603, 181¹.

Навчальний рік в Університеті Яна Казимира у Львові розпочинався 1 жовтня і закінчувався 30 червня. Він поділявся на три триместри. Перший триместр тривав з 1 жовтня до 16 грудня, другий – з 6 січня до 3 березня, третій – з 20 квітня до 30 червня. Між окремими триместрами були канікули чи іспити. Річне навчання тривало 180 робочих днів, тобто 30 тижнів. Студенти юридичного, гуманістичного та математично-природничого факультетів навчалися по чотири роки, теологічного – п'ять, а медичного – п'ять років і триместр.

Спочатку навчальний процес в Університеті Яна Казимира у Львові не відрізнявся від навчання в Цісарсько-королівському університеті імені цесаря Франца І у Львові. Основною формою навчання були лекції, семінарські та практичні заняття, які проводили професори та доценти, а також асистенти під керівництвом професорів. Студенти зобов'язані були щороку відвідувати певну кількість

¹ Притула Я. Університет Яна Казимира у Львові (1918–1939) // *Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка* : в 2 т. Т. I : А–К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка. 2011. С. 56.

лекційних годин і брати участь у роботі хоча б одного спеціального семінару відповідної кафедри. Контрольними підсумками навчальної і наукової роботи студентів були курсові іспити, колоквиуми та семінарські письмові роботи. Екзаменаційні комісії працювали двічі в рік – восени та навесні.

Значні зміни в діяльності Львівського університету відбулися у радянський період (1939–1991). Зі встановленням радянської влади в Західній Україні багато колишніх професорів залишилося працювати у Львівському університеті. Така ситуація була, фактично, незмінною до початку радянсько-німецької війни, на деяких кафедрах – й у перші повоєнні роки. Здебільшого українські професори, доценти та асистенти, яким з осені 1939 р. дозволили займати посади у Львівському університеті, також закінчили цей вищий навчальний заклад чи то в австрійський період, чи вже у польський, тобто вони були тією ланкою, яка, як і в попередні століття, об'єднувала різні періоди історії Львівського університету.

Зазначимо, що 1 грудня 1939 р. Львівський університет було перейменовано у Львівський державний університет. Указом від 8 січня 1940 р. Президія Верховної Ради УРСР присвоїла Львівському державному університету ім'я видатного українського письменника і мислителя Івана Франка. З 15 січня 1940 р. Львівський університет почав працювати на підставі статуту і програм, властивих радянським університетам. Структурно він мав п'ять факультетів: історичний; юридичний; філологічний з відділами української мови та літератури, російської мови та літератури, слов'янської філології, романо-германської філології; фізико-математичний з відділеннями математики, механіки, фізики; природничий з біологічним, хімічним, географічним, геологічним відділами. За профілем цих факультетів і відділів університет повинен був готувати спеціалістів для системи народної освіти, судочинства, народного госпо-

дарства, вищої школи і науково-дослідних установ. Новостворені колегіальні органи – вчена рада університету та ради факультетів – вирішували питання навчальної, методичної та наукової роботи, надавали науковій ступені і вчені звання. Основною навчально-науковою одиницею й надалі залишалася кафедра, яка виконувала навчальну роботу, розробляла програми спецкурсів і спецсемініарів, організовувала наукову роботу (1940 р. їх налічувалось 52).

Як і в інших вищих навчальних закладах Радянського Союзу, усі студенти, окрім спеціальних профільних навчальних дисциплін, зобов'язані були вивчати так звані суспільно-політичні науки, серед них історію ВКП(б), так звану марксистсько-ленінську філософію (діалектичний та історичний матеріалізм), марксистську політичну економію. Упродовж двох «радянських» навчальних років соціальний і національний склад студентів особливо не змінився. Станом на 1940/41 н. р. українці з 2 230 студентів стаціонарного навчання університету становили 35,6 %, а діти робітників і селян – 41 %. Потреби народної освіти в регіоні спонукали до розвитку заочної форми навчання в університеті, серед студентів якої 86,4 % становили вчителі шкіл. Крім адміністрації на чолі з ректором, на зміст і характер життя в університеті впливали комуністична партійна організація, комсомол і профспілки.

Німецька окупація Львова розпочалася 30 червня 1941 р. Через тиждень після початку німецько-радянської війни діяльність Львівського університету була перервана. Частина викладачів мобілізували до армії, деякі з них перед відступом Червоної армії організовано відійшли в радянський тил. Перед відступом радянські каральні органи вчинили жахливі криваві розправи над політичними в'язнями львівських тюрем, уже до 24 червня 1941 р. розстрілявши в них 1 808 в'язнів. Усього ж, за звітом начальника тюремного управління НКВС УРСР А. Філіппова, до 30 червня розстріляно 2 464 в'язні, серед яких були також

колишні викладачі та студенти Львівського університету¹. Такими ж кривавими і жорстокими злочинами розпочалася окупація Львова німецькими військами. Гітлерівці вбивали чиновників радянського апарату, відомих вчених Львівського університету. Зокрема, 70 науковців у ніч з 3 на 4 липня 1941 р. розстріляли в м. Львові у парково-лісовій зоні між вулицями Вулецькою і Кадетською (сучасними Сахарова і Героїв Майдану). Серед убитих були професори К. Бартель, Т. Бой-Желенський, Р. Льоншан де Бер'є та ін. У наступні дні окупації були розстріляні професори М. Аллерганд, Г. Ауербах, С. Рузевич та ін., замордований проф. С. Банах. У головному корпусі Львівського університету розмістили канцелярію так званого ландскомісара. Наукове обладнання, бібліотечні збірки, меблі та інше майно нищили, цінності та зразки лабораторної платини, золота, срібла, також інкунабули та інші стародруки, давні рукописні пам'ятки грабували та вивозили зі Львова.

Львів звільнила Червона армія від німецьких окупантів 27 липня 1944 р. Через кілька днів, 30 липня, у Львівському університеті організували збори викладачів і технічних працівників, на які з'явилися 127 осіб. Виступав заступник голови РНК УРСР, відомий письменник М. Бажан, який декларував намір радянської влади перетворити Львівський університет в «оплот української радянської науки, в навчальний світоч культури волелюбного українського народу»².

¹ Макарчук С. Львівський державний університет імені Івана Франка (1939–1991) // Encyclopaedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А–К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка. 2011. С. 82.

² Кахнич В. Юридична наука у Львівському університеті в період Другої Світової війни // Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи : матеріали X міжнар. студентсько-аспірантської

Діяльність Львівського університету до 1990 р. залежала від політики радянського комуністичного режиму, який стежив за тим, щоб громадське життя, духовна атмосфера на факультетах університету були в межах комуністичної ідеології, яка особливо негативно впливала на гуманітарні науки.

Нова сторінка в історії Львівського університету розпочалася з проголошенням державної незалежності України. Почалося відкриття нових факультетів та підрозділів в університеті, було розроблено нові масштабні програми демократичних реформ організації навчання у Львівському університеті. Уже 1992 р. створено факультет міжнародних відносин, філософський факультет; 1997 р. – факультет до-університетської підготовки; 1992 р. засновано Інститут історичних досліджень, який очолив доктор історичних наук Я. Грицак. З 1997 р. діють такі структурні підрозділи університету: Правничий коледж; Центр гуманітарних досліджень; Інститут літературознавчих студій; Центр вивчення італійської мови і культури.

Указом Президента України 11 жовтня 1999 р. Львівському державному університету імені Івана Франка надано статус «національний».

За роки державної незалежності України Львівський національний університет імені Івана Франка став одним із найпрестижніших закладів нашої держави та здобув високий міжнародний авторитет.

Сьогодні Львівський університет є одним із провідних осередків утвердження європейських правових традицій, інтелектуального розвитку та збагачення культурного простору України.

наукової конференції (Львів, 6–8 травня 2011). Львів : ЛНУ імені Івана Франка. 2011. С. 50–51.

Розділ 2

Становлення й розвиток юридичного факультету Львівського університету як найдавнішої правничої школи України та загальна характеристика організації навчального і наукового процесу

2.1. Утворення та розвиток юридичного факультету Львівського університету в складі Речі Посполитої (1661–1772)

Юридичний факультет у Львівському університеті бере свій початок з 20 січня 1661 р., коли король Речі Посполитої Ян II Казимир підписав привілей про надання «Львівському колегіуму Товариства Ісуса гідність Академії і титул Університету» з правом викладання всіх тогочасних університетських дисциплін та присудження вчених ступенів. У складі Львівського університету серед чотирьох факультетів (теологічного, філософського та медичного) було передбачено і юридичний факультет, який тоді називався факультетом «обох прав» (канонічного та римського). У перший період існування Львівського університету в його структурі почали діяти зазначені в королівському привілеї факультети, в тім числі факультет «обох прав», на якому готували фахівців з канонічного і римського права. На початку XVIII ст., намагаючись забезпечити високий рівень освіти для задоволення потреб не тільки духовенства, а й представників політичної еліти, представники Єзуїтського

Ордену 1709 р. заснували при Львівському університеті шляхетський конвікт (інтернат), а згодом – Шляхетську колегію (1749), де, зокрема, викладали світські напрями юриспруденції. Під час реалізації реформи освітньої системи Єзуїтського Ордену на підставі привілею короля Августа III від 18 квітня 1758 р. було підтверджено статус Львівського університету, модернізовано діяльність його факультетів. Викладачі у Львівському університеті, як і в інших тогочасних європейських університетах, об'єднувались в особливі організації – факультети (нім. *Fakultät*, від лат. *facultas* – спроможність, здатність) – за вмінням викладати той чи інший навчальний предмет. На факультетах університету відбувалося викладання певного циклу споріднених наукових дисциплін для підготовки фахівців відповідного профілю. Викладачі обирали керівника факультету – декана. Ректором називали керівника університету, якого також обирали. Діяльність факультетів у Львівському університеті зазнала значного реформування 1761 р. Позитивні зміни відбулися і на факультеті «обох прав». Слухачів називали студентами, що з латинської означає старанно вчитися: вони слухали і записували лекції, брали участь у дискусіях¹.

Важливе місце у Львівському університеті в той час займав юридичний факультет «обох прав» (римського і канонічного). Правова освіта була пріоритетним напрямом навчання у Львівському університеті, що насамперед зумовлювалося вивченням на юридичному факультеті «школи натурального права» на основі освітньо-правових концепцій теоретиків освіченого абсолютизму та ін. Одним із фундаментальних завдань правової освіти у Львівському університеті висувалась підготовка фахівців у сфері «обох

¹ Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (1661–2016) : монографія / за заг. ред. професорів В. М. Бурдіна, В. Т. Нора та І. Й. Бойка. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. С. 55.

прав» – римського і канонічного, і в сфері права Речі Посполитої (місцевого, коронного, крайового). У перший період існування Львівського університету (1661–1773) на юридичному факультеті викладали такі навчальні правничі студії (курси): римське право (мається на увазі насамперед римське приватне право), публічне право, історію державного устрою, політичну географію, «натуральне право», цивільне право (на основі коментарів до кодексу Юстиніана). Істотною новелою у тогочасній європейській освіті було вивчення історії адміністративного устрою європейських країн¹.

На юридичному факультеті «обох прав» найбільше уваги приділяли вивченню римського права, що сприяло формуванню й утвердженню світської (римської) правової доктрини на території Речі Посполитої та інших європейських держав. Вивчення римського права фактично було зорієнтоване на вивчення цивільного права, яке було цінним джерелом удосконалення законодавства багатьох європейських держав. У середньовічній Європі мала місце рецепція римського права (від лат. *Rescriptio* – прийняття), що передбачало вивчення, запозичення і засвоєння досконалих римських юридичних концепцій, поглядів, понять і конструкцій. Необхідність вивчення римського права, зокрема кодифікації імператора Юстиніана, послужило однією з причин створення університетів, зокрема Львівського. Крім цього, у континентальній Європі передумовами для рецепції (в економічній сфері) стали розвиток торгівлі, ремесел, зростання міст. «Вільні міста» потребували системи нормативно-правового регулювання, заснованої на ідеях формальної рівності та незалежності учасників ринкових відносин. Такою системою, найбільш відповідною названим ідеям, виявилось римське право – правова система, що

¹ Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (1661–2016) : монографія / за заг. ред. професорів В. М. Бурдіна, В. Т. Нора та І. Й. Бойка. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. С. 56.

діяла в Римській державі (царського, республіканського періодів і періоду імперії) та Візантії. Розвиток римського права охоплював понад тисячу років юриспруденції від Законів Дванадцяти таблиць (бл. 439 р. до Р. Х.) до лат. *Corpus Iuris Civilis* (528-535 pp.) імператора Юстиніана I¹. Римське право сприяло формуванню правових цінностей. Класичним є вислів римського юриста Ульпіана, який найвищим принципом права вбачав справедливість, про яку писав: «сутність права: чесно жити, не шкодити іншому, кожному віддавати йому належне» (лат. *Iuris praescepta sunt haec: honeste vivere, alterum non laedere, suum quique tribuere*). Студенти юридичного факультету Львівського університету вивчали значний масив римського правового матеріалу, правових положень, правових конструкцій, що супроводжувалося їхнім опрацюванням, систематизацією та адаптацією до пізньосередньовічних суспільних реалій; віднайдення в римському правовому спадку та обґрунтування ідей про справедливе й розумне право як основу існування суспільства і держави; відповідність і сприйняття цієї ідеї етапу утворення європейських монархій. Серед іншого, студенти аналізували «*Corpus Iuris Civilis*», поглиблено вивчали латину як спільну мову, що зумовлювало уніфікацію правових принципів, правових знань і практичних навичок та ін.

Особливу увагу на юридичному факультеті Львівського університету приділяли вивченню курсу риторики, основою якого була «судова риторика». Змістом судової риторики була побудова промови в суді, формування практичних навичок судового красномовства, до якого входили правила складання захисної та обвинувальної промов, судових документів, а також політичних промов.

На юридичному факультеті Львівського університету також важливе місце займало канонічне право, зорієнтоване на вивчення церковного права епохи Середньовіччя і

¹ Орач Є. М., Тищик Б. Й. Римське приватне право : [підруч. для студ. вищ. навч. закл.]. Київ : Ін Юре, 2012. С. 20–32.

раннього Нового часу. У рамках викладів канонічного права студенти юридичного факультету Львівського університету вивчали правила поведінки (норми), прийняті церквою для впорядкування суспільних відносин усередині християнської громади. Іноді студенти називали канонічне право скорочено – «каноніка». Під час вивчення курсу «канонічне право» студенти вивчали окремих розділ, присвячений державі та праву й відносинам між державою і церквою. Студенти на практичних заняттях розглядали так звані «казуси» з моральної теології, вивчали окремі аспекти кримінального права. З 1739 р. почали окремо викладати історію права. Викладання відбувалося латинською мовою.

У межах освітніх реформ від початку XVIII ст. у Львівському університеті призначали окремого професора канонічного права, а згодом – і професора римського права. Система викладання змінювалася під впливом нових соціально-економічних і політичних умов у Речі Посполитій та країнах Західної Європи¹. Основним методом університетського викладання, зокрема і на факультеті «обох прав», були лекції професорів. Викладач читав лекції і коментував книги. У той час формування знань на юридичному факультеті спиралося на вчення переважно французьких мислителів. Наприклад, специфіку «школи натурального права» визначав доробок теоретика освіченого абсолютизму Гаспара де Ріаля (1682–1752). Натомість «право посполите» викладали на основі концепції Жана Дома (1625–1696). Цікаво, що у викладанні «натурального права» для його кращого вивчення студентами віддавали перевагу французькій мові. Натомість інші правничі дисципліни читали польською і латинською мовами. Крім лекцій, поширеною формою наукового спілкування були також диспути або прилюдні дискусії, які періодично влаштовували на богословсько-фі-

¹ Kmet' W. W szkołach akademickich Lwowa (1661–1773) // Historia i nauczanie historii na Uniwersytecie Lwowskim. Rzeszów, 2016. S. 7–12.

лософські та правничі теми. Диспути могли тривати декілька годин. Головний диспутант повинен був заздалегідь оприлюднити тези теми, яку давали для обговорення. Під час диспуту на підставі книг наводили аргументи «за» і «проти» висловленої думки. Перемагав той, хто міг навести більше цитат, витягів з творів визнаних авторів, підтверджуючи ними свою думку. Крім того, студенти виконували ще й письмові вправи – писали трактати. Якщо студент виконував усе передбачене навчальною програмою, то одержував титул бакалавра, далі – магістра, доктора. Проте надзвичайна складність навчання призводила до того, що титул бакалавра одержувала лише третина студентів, а магістра – тільки кожний шістнадцятий. Викладання канонічного права та інших правничих дисциплін у Львівському університеті забезпечували відомі езуїтські вчені, зокрема: Я. Бетман – професор канонічного права (1706–1707); В. Жолтовський – професор канонічного права (1722–1723); Т. Перкович – професор канонічного права (1719–1720); К. Грушецький – професор канонічного права (1728–1729); Ш. Кендзерський – професор канонічного права (1730–1731); К. Гутковський – професор канонічного права (1735–1736); Ю. Бертран – професор канонічного права (1763–1766); Д. Верещака – професор канонічного права (1756–1760); С. Глоговський професор канонічного права (1742–1743); М. Граб'єєвський – професор канонічного права (1736–1737); А. Гумовський – професор канонічного права (1757–1758) та інші¹. Зазначимо, що понад 30 % студентів Львівського університету у XVIII ст. були етнічними українцями².

¹ Кметь В. Бертран Юзеф, Бетман Якуб, Верещака Домінік, Глоговський Станіслав, Граб'єєвський Марцін, Грушецький Казимир, Гумовський Антоній, Гутковський Ксаверій, Жолтовський Владислав, Кендзерський Шимон, Перкович Тома // *Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка*. Львів, 2011. Т. 1. С. 197–198, 280, 408, 412, 417–419, 499, 595–596; 2014. Т. 2. С. 280.

² *Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (1661–2016) : монографія / за заг. ред. професорів В.*

Тогочасні вихованці Львівського університету, зокрема, й юридичного факультету «обох прав», реалізовували себе не лише в церковній та освітній діяльності: вони будували політичну кар'єру як сенатори й посли до сейму, займали посади суддів та урядників гродських і земських установ та міських урядів.

Скасування Єзуїтського Ордену 1773 р. спричинило припинення діяльності Львівського університету, зокрема і його правничого факультету.

2.2. Утворення і діяльність юридичного факультету Львівського університету в складі Австрії та Австро-Угорщини (1784–1918)

Після приєднання Галичини до складу Австрійської імперії Львівський університет було реорганізовано у ліцей, де викладали юридичні та філософські науки. Окремо утворили «Медичну колегію» і «Студіум теологічний». Крім того, в утвореній 1776 р. «Становій колегії», де навчалися особи виключно шляхетського походження, викладали юридичні дисципліни. Таким чином, у Львові під різними формами фактично продовжували існувати університетські виклади, які стали основою для відновлення діяльності Львівського університету¹.

У Галичині як новоприєднаній території в складі Австрійської монархії відбувалося формування системи державних органів, що потребувало значної кількості кваліфікованих

М. Бурдіна, В. Т. Нора та І. Й. Бойка. Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2016. С. 56.

¹ Калинович В. І. Розвиток юридичної науки у Львівському ордені Леніна державному університеті ім. Івана Франка // Вісник Львівського університету. Серія юридична. Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1963. Вип. 1 (5). С. 20.

державних службовців. Бажаючих їхати до Львова чи інших міст Галичини та Буковини з Відня чи Праги було небагато. Виходячи з гострої потреби підготовки для новоствореної провінції Галичини і Володимирії кадри різних спеціальностей (урядовців, суддів, учителів медиків, священників та ін.) австрійський імператор Йосиф II 21 жовтня 1784 р. видав диплом, яким Львівський університет був відновлений у складі чотирьох факультетів (філософського, юридичного, медичного і теологічного), а також академічної гімназії з правами, однаковими для усіх університетів держави. Створена гімназія слугувала базою для комплектації студентів університету. Підготовку юристів, які становили переважну більшість державних службовців, а також суддів, прокурорів, адвокатів, нотаріусів, у Галичині покладали на юридичний факультет Львівського університету. Саме з цього часу юридичний факультет у Львівському університеті функціонував як організаційний і навчально-науковий структурний підрозділ Львівського університету, де викладали певний цикл споріднених наукових дисциплін і готували фахівців у галузі права; передбачали створення кафедр, адміністрації та ін. З того часу юридичний факультет Львівського університету діє безперервно і є найдавнішим в Україні. На відміну від інших факультетів університету, він не припиняв своєї діяльності, з огляду на ліквідування 1924 р. філософського факультету, а 1939 р. – теологічного. Юридичний факультет є також найдавнішим факультетом Львівського університету¹.

З 1784 р. навчання і викладання на юридичному факультеті Львівського університету відбувалося латинською та німецькою мовами, з 1787 р. – лише німецькою, а з 1869 р., поряд з німецькою, використовували польську та

¹ Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (1661–2016) : монографія / за заг. ред. професорів В. М. Бурдіна, В. Т. Нора та І. Й. Бойка. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. С. 57.

українську мови. Навчальні програми юридичного факультету Львівського університету в австрійський період охоплювали основні галузі тогочасної юридичної науки (історію державного устрою, історію німецького та австрійського права, римське право, німецьке право, канонічне право, адміністративний устрій, європейську статистику, австрійське загальне приватне право, австрійський цивільний процес, австрійське кримінальне право, європейську філософію права, європейське міжнародне право, торговельне та вексельне право, судову медицину, фінансове право, економіку, державне право конституційних монархій, австрійське загальне фінансове законодавство, австрійське політичне законодавство, австрійське гірниче право, державні розрахунки тощо). Засвоєння знань із цих галузей права давало змогу студентам Львівського університету здобути ґрунтовну юридичну освіту.

Для організації кафедральної структури на юридичному факультеті у Львівському університеті австрійський імператор Йосиф II скерував двох докторів права – Антонія Пфлегера та Яна Амброза, а також відомих австрійських правників Домініка Кьофіля та Бальтазара Борзагу¹. Вони мали сприяти організаційному оформленню освітньої і наукової діяльності та забезпечити викладання природничого, міжнародного, римського, кримінального та канонічного права. На юридичному факультеті Львівського університету 1784 р. навчалось всього 26 студентів, 1790 р. – 78².

Першим деканом юридичного факультету 1784 р. став австрійський професор Б. Борзага. Керівництво факультетом

¹ Калинович В. І. Розвиток юридичної науки у Львівському ордені Леніна державному університеті ім. Івана Франка // Вісник Львівського університету. Серія юридична. Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1963. Вип. 1(5). С. 20.

² Юридична наука і освіта на Україні / Ю. С. Шемшученко, І. Б. Усенко, Б. М. Бабій та ін. ; відп. ред. Ю. С. Шемшученко ; АН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ : Наук. думка, 1992. С. 185.

здійснювала колегія або рада професорів, до складу якої входили декан, продекани, усі професори і два обрані представники від доцентів. Під час створення юридичного факультету Львівського університету 1784 р. у його структурі було передбачено такі кафедри: історії німецького та австрійського права; природного права, права народів та інституцій (згодом – кафедра природного права, права народів і кримінального права; кафедра кримінального права, філософії та енциклопедії права); цивільного, пандектного та кримінального права (згодом – кафедра римського та цивільного права; кафедра цивільного права); канонічного права (згодом – кафедра канонічного та римського права, окремі кафедри канонічного права та римського права); політичних вчень і австрійського законодавства (згодом – кафедра політичних вчень і статистики)¹. Ці кафедри відображали головні напрями розвитку юридичної освіти і науки наприкінці XVIII ст.². Тогочасне розуміння поняття *кафедра* пов'язували з особою професора, який читав певний курс лекцій. Кількість кафедр на юридичному факультеті у Львівському (Йосифінському) університеті відповідала кількості професорів. Професор уособлював кафедру, читав лекційний курс і провадив семінарські заняття.

Юридичний факультет був одним з провідних у Львівському університеті як за кількістю студентів та викладачів,

¹ Державний архів Львівської області. Ф. 26 Університет імені Яна Казимира у Львові, оп. 22, спр. 1491. Списки професорско-преподавательского состава и абсолювентов юридического факультета, докторов всеобщего и церковного права; 1785 – 3 октября 1805, 2 арк; *Finkel L. Historia Uniwersytetu Lwowskiego / L. Finkel, S. Starzyński. Lwów : Drukarnia E. Winiarza, 1894. Cz. 1. S. 348–349.*

² Кахнич В. Виникнення Львівського університету та юридичного факультету у його структурі у другій половині XVII ст. // *Правова система громадянське суспільство та держава : матеріали VIII Міжнар. студентсько-аспірантської наук. конф. (Львів, 24–26 квітня 2009). Львів : Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2009. С. 32–34.*

так і за державними пріоритетами. На юридичному факультеті 1842 р. навчалось 392 студенти, станом на 1890/1891 н. р. їх було вже 683, у 1900/1901 – 1 284, у 1910/1911 – 2 721, а в 1913/1914 н. р. – аж 3 493 студенти). Деканами юридичного факультету обирали докторів права, яким належало здійснювати безпосереднє управління навчальною і науковою роботою на факультеті. Викладали й надалі латинською і німецькою мовами, що викликало незадоволення серед студентів.

Після революції 1848 р. в Австрії відбулися зміни в організації університетського самоврядування та навчального процесу: управління факультетів передали Радам професорів і деканам, ввели нові навчальні плани тощо. За новим навчальним планом 1855 р., на юридичному факультеті розширювалося і поглиблювалося викладання історико-правових і філософських дисциплін. Розвиток нових економічних відносин збільшив інтерес до римського права, яке у навчальному плані зайняло одне з перших місць поряд з німецьким. Велика увага приділялася філософії та енциклопедії права, що мали на меті ознайомити студентів з найважливішими філософськими поглядами на державу і право в їх історичному розвитку¹.

Як уже зазначено вище, назву кафедри ототожнювали зі спеціалізацією професора, який її уособлював, і вона відповідала навчальному курсу, який він викладав. Тому часто спеціалізації кафедр у межах факультету повторювалися².

¹ Калинович В. І. Розвиток юридичної науки у Львівському ордені Леніна державному університеті ім. Івана Франка // Вісник Львівського університету. Серія юридична. Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1963. Вип. 1(5). С. 22.

² Крикун М. Львівський університет австрійського періоду (1784–1918) / Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А–К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка. 2011. С. 42.

Участь Австрійської імперії в антифранцузьких військових коаліціях поглинула великі кошти. У зв'язку з цим 1805 р. Львівський університет було перетворено на лицей з чотирма відділами, серед яких і юридичний з чотирма кафедрами (природничого і кримінального права, цивільного права, канонічного права і політичних знань, урядового стилю та статистики), навчання на яких тривало три роки. Пониження його статусу було спричинено переходом до Австрійської імперії з подальшим приєднанням до Королівства Галичини та Володимирії Кракова, де існував Ягеллонський університет. На думку австрійської влади, два університети для однієї провінції було великою розкішшю. У навчанні юристів і їх науковій роботі нічого не змінилося, за винятком того, що лицей не мав права присвоювати докторські ступені. Частина професорів переїхала до Краківського університету, а частина перейшла на практичну роботу; в лицей залишились другорядні сили, переважно колишні студенти¹. Проте вже 7 серпня 1817 р. австрійський імператор Франц I своїм дипломом відновив Львівський університет.

Упродовж 1817–1918 рр. офіційна назва вищого навчального закладу – «Цісарсько-королівський університет імені цісаря Франца I у Львові». Університет був розміщений у своїй попередній будівлі на вулиці Краківській².

Важливою подією в житті Львівського університету в австрійський період було створення 1862 р. на юридичному факультеті двох кафедр з правом викладання вже українською мовою: цивільного права і процесу та кримінального права і процесу. Тож уперше в новітній історії українська мова стає мовою юридичної освіти. За період

¹ Калинович В. І. Розвиток юридичної науки у Львівському ордені Леніна державному університеті ім. Івана Франка // Вісник Львівського університету. Серія юридична. Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1963. Вип. 1(5). С. 21.

² Львівський університет : монографія / відп. ред. В. Чугайов. Львів : Вид-во при Львів. держ. ун-ті видав. об'єднання «Вища шк.», 1986. С. 20.

1862–1918 рр. на юридичному факультеті Львівського університету українською мовою викладало лише сім осіб – О. Огоновський, В. Сроковський, І. Добрянський (Добжанський), Е. Лопушанський, П. Стебельський, С. Дністрянський, В. Вергановський. Але поступово формується школа українського правознавства, видатні представники якої – українці П. Стебельський, О. Огоновський, С. Дністрянський – стали науковими авторитетами у царині правознавства з європейським іменем. Професор Олександр Огоновський увійшов в історію не лише як перший завідувач кафедри цивільного права з українською мовою викладання юридичного факультету Львівського університету, а й як автор першого україномовного підручника з цивільного права, один із засновників Товариства ім. Шевченка¹. За його участі українські студенти-правники створили «Кружок правничий» – першу українську професійну організацію правників. Саме під керівництвом та за ініціативою професора О. Огоновського розпочато роботу над українською правничою термінологією, результатом якої став виданий у 1893 р. німецько-український словник. За активної підтримки О. Огоновського К. Левицький, Є. Олесницький та А. Горбачевський 1899 р. започаткували перший український правничий журнал – «Часопись правнича», який видавали у Львові упродовж 1889–1900 рр. (виходив спочатку щомісяця, від 1891 р. – щокварталу, а з 1896 – щороку) за ред. К. Левицького, А. Горбачевського та Є. Олесницького; опубліковано 35 номерів.

Наступник професора О. Огоновського на посаді завідувача кафедри цивільного права з українською мовою викладання юридичного факультету Львівського університету – проф. Станіслав Дністрянський, як депутат австрійського парламенту, був призначений Головою парламентської

¹ Огоновський О. Система австрійського права приватного // видав д-р Петро Стебельський. Львів : накладом О. Огоновського, 1897. 369 с.

комісії щодо внесення змін до австрійського Цивільного кодексу. Перу С. Дністрянського належать монографічні дослідження, підручники, численні статті з проблем не лише цивільного права.

З 1869–1870 навчального року юридичний факультет мав назву «факультет права і політичних знань» Львівського університету, який тоді називали Цісарсько-Королівським університетом ім. Франца І. У тому ж році на факультеті працювало 8 професорів звичайних (ординарних), 4 надзвичайні, 5 габілітованих приват-доцентів і 2 супленти (виконували обов'язки доцентів без габілітації) – усього 19 викладачів. З них шестеро осіб викладало польською мовою, троє (Е. Лопушанський, І. Добжанський і В. Сроковський) – українською, інші – німецькою. Німецькі виклади згодом повністю були витіснені польськими¹.

У другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. у Львівському університеті надзвичайно актуально постало національне питання. У Львівському університеті 1871 р. відбулися зміни щодо мови викладання. Німецьку мову, яка до того часу була основною для проведення лекційних і семінарських занять, офіційно замінили українською та польською – мовами народів, які становили більшість населення Королівства Галичини та Володимирії. Отже, з дозволу австрійської влади, Львівський університет мав бути перетворений на утравістичний (двомовний). Однак, з огляду на міцніші позиції поляків у владних структурах Галичини, відразу після ухвалення цієї норми розпочалася полонізація Львівського університету. Відсоток курсів українською мовою, порівняно з тими, які читали польською мовою, був незначним. Зауважимо також, що деякі професори-австрійці відмовилися

¹ Калинович В. І. Розвиток юридичної науки у Львівському ордену Леніна державному університеті ім. Івана Франка // Вісник Львівського університету. Серія юридична. Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1963. Вип. 1(5). С. 23–24.

читати лекції та провадити семінарські заняття польською чи українською, продовжуючи викладати німецькою мовою¹.

Польські професори юридичного факультету виступали проти того, щоб діяли дві кафедри з українською мовою викладання, і домагалися утворення кафедр з польською мовою викладання, їх підтримував намісник Галичини граф Голуховський. Німецькі професори, які становили в університеті більшість, відстоювали німецький характер Львівського університету. Рада професорів юридичного факультету Львівського університету в грудні 1866 р. більшістю голосів прийняла рішення про недоцільність відкривати польські кафедри, оскільки не було кваліфікованих кадрів. Щодо українських викладів, то Рада вимагала їх припинення «з огляду на низьку кваліфікацію негабілітованих викладачів і незначної кількості студентів, які відвідують ці виклади». Але всупереч цій ухвалі 1867 р. на юридичному факультеті було утворено 3 кафедри з польською мовою викладання, а після 1871 р. полонізація факультету відбувалась прискореними темпами².

Боротьба за право навчання українською мовою на юридичному факультеті і в усьому Львівському університеті була важкою, оскільки професори-українці становили в університеті меншість, а їхні пропозиції не знаходили потрібної підтримки. У Львові 1873 р. було утворено Наукове товариство ім. Шевченка (НТШ). Воно тривалий час виконувало функції

¹ Редзик А. Дністрянський Станіслав Северинович // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А-К ; видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка. 2011. С. 448.

² Калинович В. І. Розвиток юридичної науки у Львівському ордені Леніна державному університеті ім. Івана Франка // Вісник Львівського університету. Серія юридична. Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1963. Вип. 1(5). С. 23.

всеукраїнського центру, основним завданням якого стало формування україномовної науки як ще одного аргументу на користь суверенних політичних прав українського народу. Вчені-юристи та випускники юридичного факультету в НТШ утворили правничу комісію при історико-філософській секції. Правнича комісія здійснювала дослідження державно-правового розвитку України в різні періоди її історії. Вона видавала «Часопись правничу і економічну» та «Правничу бібліотеку». Активно працювали в цій комісії дійсні члени НТШ С. Дністрянський, П. Стебельський (професор кримінального права і процесу Львівського університету), К. Левицький (львівський адвокат і депутат австрійського парламенту, а згодом і прем'єр-міністр Західно-Української Народної Республіки), Є. Олесницький (стрийський адвокат і депутат Галицького крайового сейму) та ін. Так, К. Левицький переклав і вперше опублікував у Галичині текст «Руської Правди», С. Дністрянський видав «Сімейне право» (1900), «Австрійське право про зобов'язання» (1901–1903), «До питання про реформу приватного права в Австрії» (1912). На сторінках вказаного вище часопису систематично подавалася інформація про дослідження М. Владимирського-Буданова, М. Максимейка, О. Малиновського, що стосувалися різних редакцій Литовського статуту, звичаєвого права та інших проблем¹. Проте активна діяльність діячів НТШ не змогла належно протистояти колонізації Львівського університету. З цим не могла погодитися національно свідомо українська громадськість Східної Галичини, яка почала боротьбу за створення українського університету у Львові².

¹ Юридична наука і освіта на Україні / Ю. С. Шемшученко, І. Б. Усенко, Б. М. Бабій та ін. ; відп. ред. Ю. С. Шемшученко ; АН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ : Наук. думка, 1992. С. 191.

² Качмар В. За український університет у Львові. Ідея національної вищої школи у суспільно-політичному житті галицьких українців (кінець XIX – початок XX ст.) Львів : Львів. держ. ун-т імені Івана Франка ; Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1999. С. 21.

Боротьба за створення українського університету у Львові тривала десятиліттями. Як уже зазначено вище, ще 1787 р. при Львівському університеті було засновано український інститут «Studium Ruthenum», де окремі предмети викладали українською (при цьому аналогічного польського інституту при університеті не було). Згодом польська шляхта стала поступово завойовувати прихильність австрійських урядовців, і все закінчилось тим, що 1867 р. у Львівському університеті було відкрито аж три кафедри, де викладали польською мовою. Уже 1879 р., коли поляки завойовували ще більше прихильності австрійського уряду, навіть мовою внутрішнього урядування університету стала польська, а не німецька.

На початку 1860-х років українська молодь активно виступала за українську мову та створення українських кафедр у Львівському університеті. Активісти збирали однодумців, відбулося кілька народних віч, навіть писали звернення і виступали в Галицькому крайовому сеймі, проте реакції з боку Галицького намісництва не було. Питання про створення окремого Українського університету у Львові 1898 р. знову підняв о. Данило Тянячкевич. Цю ідею підтримали НТШ та Просвіта, проте відповіддю австрійського уряду було лише створення у Львівському університеті ще однієї кафедри української літератури. Відбулося ще кілька мітингів, були навіть сутички українських і польських студентів з пораненими, проте результату не було. Потім настав період масових протестів українських студентів, які залишали навчання у Львівському університеті. Цей період називали сецесією українських студентів Львівського університету 1901–1902 рр., однією з найбільших масових акцій у боротьбі за український університет у Львові. Це була реакція на рішення університетської влади виключити організаторів українських студентських віч і демонстрацій та на її заклик до погромів проти українського студенства. Сецесії під-

тримала українська громадськість і створила так званий «Сецесійний фонд» для продовження студій в австрійських університетах поза Галичиною: у Відні, Празі й Граці, а також у Кракові. У сецесіях брало участь 440 студентів Львівського університету. Вони тривали від 1 грудня 1901 р. до літнього семестру 1902 р. Практичних наслідків сецесія не дала. Українські вимоги рівноправності української мови в університетському урядуванні та створення кількох українських кафедр (початково українці домагалися також заснування окремого українського університету або поділу Львівського університету на два – українського і польського) австрійські урядові органи проігнорували. Позитивним наслідком сецесій була популяризація в австрійському парламенті ідеї заснування українського університету, а також поширення духовних ідей та прагнення українського студентства вчитися в національному університеті. Сецесію 1901–1902 років підтримав навіть греко-католицький митрополит Андрей Шептицький. Серед українських науковців 1904 р. виникла думка створити приватний університет, але тоді було створено тільки курси українознавства. Упродовж 1906 і 1907 рр. українські студенти активно організовували віча для відстоювання у стінах Львівського університету своїх прав. Вони переростали в масові бійки з пораненими та заарештованими: кілька трагічних випадків сталося тому, що проводили їх польською мовою. Наступне протистояння у стінах Львівського університету відбулося 23 січня 1907 р. Українські студенти зібралися на віче, щоб обговорити питання про реалізацію права українських студентів на навчання українською мовою. Університетський секретар професор Віняж, проходячи повз українців, своє невдоволення висловив словами «гайдамацька дич», «українська дич». Присутні не стерпіли образ, побили секретаря, розгромили актовий зал, звели барикаду, на університетському будинку вивісили синьо-

жовтий прапор. Ректор викликав поліцію, і 153 студенти були заарештовані. Дорогою до поліційного відділення арештовані співали «Ще не вмерла Україна», «Не пора»¹.

Найдраматичніша подія у боротьбі за український університет у Львові відбулася у липні 1910 р. Студенти-поляки спорудили в університетському приміщенні барикади для того, щоб перешкодити студентам-українцям вийти й розпочати похід вулицями Львова, який ті запланували. Під час сутички пострілом в обличчя смертельно поранили студента 3-го курсу юридичного факультету Львівського університету, українця Адама Коцка. Через декілька годин він помер. Похорон А. Коцка на Личаківському цвинтарі 4 липня 1910 р. перетворився на масову маніфестацію українців Східної Галичини. Відтоді А. Коцко став символом боротьби за український університет у Львові. Наслідком боротьби за український університет у Львові стало те, що новий намісник Галичини Міхал Бобжинський обіцяв українцям позитивне вирішення цього питання 1916 р. Проте початок Першої світової війни перешкодив реалізації планів. З початком війни діяльність Львівського університету з серпня 1914 р. до червня 1915 р. призупинилася. Лише в липні 1915 р., після відступу російських військ, Львівський університет знову відновив діяльність. Зокрема, на початку 1917/1918 н. р. у Львівському університеті працювало 156 викладачів (86 професорів, 57 приват-доцентів, суплент і 12 лекторів), а чисельність студентів юридичного факультету становила 673 особи².

¹ Качмар В. Львівський таємний український університет // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. Київ : Наукова думка, 2009. Т. 6 : Ла – Мі. С. 368.

² Качмар В. Львівський національний університет імені Івана Франка. Історичний нарис // Літопис випускників Львівського національного університету імені Івана Франка. Київ : Логос Україна, 2010. С. 17–18.

З другої половини ХІХ ст. кількість викладачів на юридичному факультеті Львівського університету стрімко зростала. Зокрема, професорами та завідувачами кафедр стали Т. Пілят, М. Кабат, Ф. Жрудловський, Л. Білінський, Л. П'єнтак, Ф. Гризецький, Г. Рошковський, А. Баласітс, Е. Тіллер, А. Янович, С. Шаховський та ін.

На початку ХХ ст. юридичний факультет Львівського університету поповнився новими викладачами, які в майбутньому принесли йому славу одного з провідних центрів розвитку юриспруденції. Серед них були: В. Вергановський, С. Стажинський, О. Бальцер, А. Черни, Ю. Кашніца, П. Стебельський, Л. Пінінський, В. Острожинський, В. Абрагам, А. Хек, С. Гломбінський, В. Пілят, В. Охенковський, М. Бобжинський, Л. Вахгольц, А. Долінський, А. Віняж, М. Хлямтач, В. Серадзький, С. Дністрянський, Я. Пайгерт, І. Кошембар-Лисковський та ін.

2.3. Юридичний факультет Львівського університету в складі Польщі (1919–1939)

Після розпаду Австро-Угорщини в жовтні 1918 р. і проголошення у листопаді 1918 р. Західно-Української Народної Республіки новий набір студентів у Львівський університет не проводився, а студенти-українці старших курсів мали продовжити навчання у м. Станіславі (сучасний Івано-Франківськ). Хоча певна підготовка до відкриття українського університету тут була, але у зв'язку з польсько-українською війною цю справу реалізувати не вдалося. Унаслідок падіння Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР) у липні 1919 р. та захоплення за допомогою Антанти західно-українських земель Польщею на юридичному факультеті (як і на інших факультетах) Львівського університету було ліквідовано всі кафедри з українською мовою викладання, усіх професорів-українців звільнено з роботи. Міністерство

освіти Польщі спеціальним розпорядженням оголосило, що бере Львівський університет під свою опіку, і присвоїло йому ім'я польського короля Яна Казимира. Політика Польщі була спрямована на те, щоб позбавити українське населення можливості навчатися рідною мовою, вільно розвивати свою науку. Міністр освіти С. Грабський відверто заявив, що «метою польської політики в Західній Україні не може бути розвиток української національної культури, прищеплення любові до української книги і мови та розвиток української термінології цією мовою», бо, на його думку, це призведе «до національно-політичного сепаратизму». Польську владу особливо турбувало те, що українці «при досягненні відповідного ступеня культури і національної свідомості вимагатимуть воз'єднання з їх співвітчизниками за Збручем в Радянській Україні»¹. Наказом ректора Юраша від 14 серпня 1919 р. фактично заборонили українцям студіювати у Львівському університеті. Студентами могли бути зараховані лише особи, «які сповнили вимоги військової служби в польському війську». Зокрема, на деяких факультетах (у тім числі на юридичному) вводили процентну норму – так званий «*numerus clausus*» (обмежене число). Це стосувалося насамперед українців. Проте саме квота майже остаточно нівелювала можливість потрапити українцеві у Львівський університет, за якою зі 100 % студентів тільки 11 % місць могли бути надані іноземцям (і то за однієї важливої умови: потрібно було мати польське громадянство або служити у польській армії). В основному це були євреї і тільки в поодиноких випадках – українці. Тому перед українським студентством на порядку денному виникло питання про

¹ Притула Я., Тарнавський Р. Університет Яна Казимира у Львові (1918–1939) // *Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка* : в 2 т. Т. I : А–К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 54.

встановлення українського вищого навчального закладу на зразок університету. Особливо актуальним це питання видалось після повернення додому вояків Української Галицької армії – студентів, котрі прагнули завершити навчання у Львівському університеті. Доля багатьох українців після польсько-української війни позначалася певними складнощами у здобутті освіти. Показовим був приклад великої життєвої мужності, свідомого патріотизму та наполегливості Степана Едмундовича Базилевича (11 жовтня 1898 – 14 грудня 1987) – відомого українського державного діяча, сотника Української галицької армії ЗУНР, випускника юридичного факультету, упродовж 1962–1967 рр. завідувача кафедри державного та адміністративного права Львівського університету імені Івана Франка. Так, 1915 р. С. Е. Базилевич вступив на юридичний факультет Львівського університету. Проте українсько-польська війна, розпочата у листопаді 1918 р., перервала навчання. З початком війни він вступив добровольцем до лав Української Галицької армії, брав участь у військових діях у Галичині та Великій Україні, закінчив свою військову службу в офіцерському званні сотника. Як вище зазначено, встановлення Польщею політичного режиму в Галичині на початку 20-х років ХХ ст. стало на перешкоді С. Е. Базилевичу та багатьом українцям щодо відновлення навчання у Львівському університеті. Саме з цих причин С. Базилевич 1920 р. виїхав до Праги, де упродовж трьох наступних років навчався на юридичному факультеті Празького (Карлового) університету. Після закінчення навчання С. Базилевич повернувся в Галичину, яка тоді стала частиною Польської держави. Для підтвердження отриманої вищої юридичної освіти (нострифікації диплома юриста) протягом п'яти років складав встановлені державні іспити і тільки у листопаді 1928 р. отримав диплом магістра права Львівського університету. До початку Другої світової війни працював у нотаріальних конторах м. Чесанова (тоді Люблінське воєводство), Радехова, Добромиля (Львівщина).

Після приходу радянських військ на Західну Україну був заарештований органами НКВС і перебував під слідством у Львівській тюрмі на Лонського до початку червня 1941 р. Під час німецької окупації перебував у Львові, працюючи різноманітним чином. У вересні 1945 р. за підтримки тодішнього декана юридичного факультету Львівського університету проф. П. Домбковського С. Базилевича зарахували на посаду старшого викладача кафедри державного та адміністративного права юридичного факультету Львівського університету. Дисертацію на тему: «Основи державного ладу народно-демократичної Польщі», представлену на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, захистив 1953 р., а 1954 р. його обрали доцентом цієї ж кафедри. На цій посаді він перебував незмінно аж до виходу на пенсію у червні 1975 р. Протягом 1962–1967 рр. – завідувач кафедри державного та адміністративного права юридичного факультету Львівського університету імені Івана Франка, активно займався навчально-методичною та науковою роботою, користувався великим авторитетом серед студентів та викладачів¹. З цього прикладу випливає, що за таких умов тільки сильна духом, багата духовністю та глибокою вірою в перемогу добра над злом Людина змогла пройти всі життєві випробування і стати прикладом свідомого патріотизму, мужності, життєвої наполегливості.

Умови, які створила польська влада на початку 20-х років ХХ ст., змусили організовувати молодіжні організації та нау-

¹ Бойко І., Олійник Ю. Степан Базилевич (11 жовтня 1898 – 14 грудня 1987), український державний діяч, завідувач кафедри державного та адміністративного права юридичного факультету Львівського університету імені Івана Франка // Видатні випускники юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка та їхня роль в історії українського державотворення : збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції (м. Львів, 24 березня 2023 р.) / І. Й. Бойко (голова редколегії), Ю. В. Олійник (відп. секр.). Львів, 2023. Вип. 3. С. 231–232.

кові товариства, зокрема Наукове товариство Шевченка та інші, у справі забезпечення вищою освітою української молоді. За цих умов 1920 р. почали діяти таємні університетські курси з філософським, юридичним і медичним відділами, які стали основою створення Таємного Українського університету, заснованого на з'їзді українського студентства в липні 1921 р. Це був український нелегальний вищий навчальний заклад у Львові, створений на зразок західноєвропейських університетів. Український таємний університет заснований за ініціативи Наукового товариства імені Шевченка, Товариства українських наукових викладів імені Петра Могили та Ставропігійського інституту у Львові як реакція на рішення польської влади про обов'язок студентів Львівського університету та Політехніки служити в польській армії. Структура Українського таємного університету організована завдяки зусиллям студентів та викладачів, котрі наважилися нести українську освітню ідею, попри постійні заборони, переслідування та ув'язнення з боку польської влади. Цей університет діяв на громадських засадах, утримувався коштом плати за навчання і добровільних пожертвувань. Заняття проводили нелегально. Рівень викладання був досить високим: закордонні навчальні заклади (Німеччини, Чехословаччини, Австрії) визнавали здобуті в ньому знання. Сприяли світовому визнанню і звернення, надіслані українською академічною громадою в Празі (1 травня 1922 р.), особливо ж сенатом (вищий керівний орган) університету (15 листопада 1922) – до Союзу народів, а також сенатом – до Найвищої ради світової конференції в Парижі. Український таємний університет проіснував до 1925 р.

Польська влада шукала способів, щоб приспати увагу світової громадськості та водночас припинити діяльність Українського таємного університету. З цією метою польський сейм 26 вересня 1922 р. ухвалив закон про так звану воєводську автономію, згідно з яким уряд зобов'язувався

заснувати державний український університет. Намір цього закону планували реалізувати не пізніше двох років після опублікування, але насправді його так і не втілили в життя. Унаслідок посилення репресивних заходів влади проти Українського таємного університету він наприкінці 1925 р. припинив своє існування. За час дії університету його очолювали послідовно три ректори – літературознавець (згодом академік АН УРСР) В. Щурат, відомий лікар (з 1939 р. професор Львівського медичного інституту) М. Панчишин й адвокат (у радянський період доцент юридичного факультету Львівського університету) Є. Давидяк¹. Напередодні закриття таємного університету в ньому навчалося близько 500 студентів: на юридичному факультеті – 300, на філософському і медичному – по 100².

У складі Польщі юридичний факультет Львівського університету називався «виділ права та політичних наук», згодом – «права» і був найбільшим в Університеті Яна Казимира. До речі, тоді вперше дозволено вступати на юридичний факультет жінкам, але «тільки для проби і в обмеженій кількості»³. У Львівському університеті тоді існували ті самі чотири, що й раніше, факультети, 55 кафедр (зокрема, іншого 17 на правничому факультеті), 19 відділень тощо. Кількість кафедр і далі відповідала чисельності ординарних і екстраординарних професорів. Всього на юридичному факультеті в той час навчалося 2 316 студентів, серед них 1 976 чоловіків і 340 жінок⁴. На факультеті працювали

¹ Андрусак Т. Давидяк Євген (23.04.1879 – 28.03.1962) : [ректор Українського (таємного) університету 1923–1925 рр.] // Енциклопедія Львова / за ред. Андрія Козицького. – Львів : Літопис, 2008. Т. 2. С. 8–9.

² Львівський обласний державний архів. Ф. 1, оп. 52, спр. 3000, арк. 15–16.

³ Redzik A. Wydział prawa Uniwersytetu Lwowskiego w latach 1939–1946. Lublin : Wyd-wo naukowe KUL, 2006. S. 76.

⁴ Redzik A. Wydział prawa Uniwersytetu Lwowskiego w latach 1939–1946. Lublin : Wyd-wo naukowe KUL, 2006. S. 36, 76.

професори, відомі ще з часів Австро-Угорщини. Чимало викладачів обіймало високі державні посади. Вони були депутатами Сейму, Сенату та членами уряду Другої Речі Посполитої. Часто вони брали участь у розробці проєктів законів, кодексів та інших законодавчих актів. Навчання на юридичному факультеті (факультеті права) протягом 1919/1920 н. р. відбувалося на таких відділеннях: «загальні науки», «історія права», «судове право», «політичне право та суспільні науки», а в 1930-х роках – на загальних і спеціальних студіях, до яких належали організовані 1930 р. трирічні економічно-адміністративні студії, трирічні дипломатичні студії та дворічні студії із судового (процесуального) права. Економічно-адміністративні студії 1936 р. розділено на адміністративні та економічно-фінансові. Творцем наукової школи польського права був О. Бальцер, який протягом 48-річної праці у Львівському університеті підготував три покоління відомих істориків права, серед яких – П. Домбковський, Л. Ерліх, З. Паздро. Зокрема, О. Бальцер досліджував історію політичного ладу Польщі, походження держави взагалі й у слов'янських народів зокрема; П. Домбковський продовжив наукові дослідження в галузі історії держави і права Польщі й зарубіжних країн, у тім числі німецького та французького права, а його учень, К. Кораній, досліджував історію держави та права Польщі, Росії, України, народів Прибалтики, Західної Європи та Північної Америки¹.

У галузі цивільного права та процесу на юридичному факультеті працювали, зокрема, М. Аллерганд, Р. Льоншан де Бер'є, К. Стефко, К. Пшибиловський, Е. Тіль. Здебільшого вони були членами урядових комісій з підготовки проєктів кодексів цивільного права та процесу, головними референтами цих проєктів у сеймових комісіях. Наприклад,

¹ Кахнич В. Професор О. Бальцер в історії юридичного факультету Львівського університету // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2010. Вип. 3. С. 65–72.

М. Аллерганд – автор коментарів до кодексів цивільного процесу (1932; 1933) і торговельного права (1934); Р. Лоншан де Бер'є опублікував низку наукових праць у галузі зобов'язального права та був головним референтом урядової кодифікаційної комісії зі складання кодексу зобов'язального права; К. Пшибиловський – член кодифікаційної комісії зі складання проєкту кодексу цивільного права; членом урядової кодифікаційної комісії, одним з авторів польського кримінального кодексу 1932 р., головним референтом зі складання його проєкту був Ю. Макаревич, представник соціологічної школи кримінального права¹.

Міжнародне публічне право викладали Л. Ерліх, а також його вихованці С. Губерт, К. Гжибовський і З. Вахльовський. Зі К. Стефком його учні, М. Валігурський і М. Ціммерман, працювали в галузі теорії права та процесуального права, М. Хлямтач і В. Осуховський – римського права, З. Паздро та Т. Біго – адміністративного права, М. Гонзатко – комерційного та вексельного права, Ю. Новотний – філософії права, Л. Дворжак і З. Паперковський – кримінального права, В. Абрагам і Л. Гальбан – церковного права. Питання економіки досліджували С. Грабський, С. Гломбінський і З. Шталь та ін.

Як і раніше, у Львівському університеті навчалися в основному вихідці з заможних верств. Діти купців, поміщиків, підприємців, державних службовців, лікарів, адвокатів, учителів середніх шкіл становили близько 80 % від загальної кількості студентів університету. Політика національного поневолення, яку проводили на західноукраїнських землях панівні кола Польщі, позначалася і на національному складі студентів. Зокрема, 1925/1926 н. р. в університеті

¹ Кахнич В. С. Казимир Пшибиловський – відомий вчений юридичного факультету Львівського університету // Проблеми становлення і розвитку правової системи України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 25–26 листопада 2011). Харків : ГО Асоціація аспірантів-юристів. 2011. Т. 1. С. 11–14.

налічували 50 % поляків, 35 % євреїв, 14 % українців, 1 % інших національностей. Надалі кількість студентів польської національності зростала. З 48,2 тис. студентів усіх польських вузів 1938/1939 н. р. українці становили всього 3,1 %. Незважаючи на декларовану конституцією польської держави 1935 р. загальнодоступність освіти для всього населення, навчання в університеті, як і в гімназіях, було платним¹.

Першим ученим ступенем після закінчення Львівського університету був ступінь магістра. На юридичному факультеті його одержував кожний, хто закінчив чотири курси і склав усі іспити. Щоб здобути ступінь доктора, потрібно було не раніше ніж через два роки після одержання ступеня магістра подати дисертацію і скласти спеціальні профільні іспити. Одержання наукового ступеня доктора ще не давало права викладати в університеті. Для цього потрібно було стати доцентом, пройти так звану габілітацію: після апробації опублікованої наукової праці (не могла бути габілітаційною докторська дисертація) здати колоквіум зі спеціальності і провести пробну лекцію перед спеціальною комісією і радою факультету.

На 17-ти кафедрах юридичного факультету Львівського університету залишилися відомі професори з часів Австро-Угорщини, а також сформувалися нові вчені. Серед них професор цивільного права Р. Лоншан де Бер'є – останній ректор польського університету, протягом 1939–1941 рр. працював у радянському Львівському університеті, у липні 1941 р. разом із великою групою львівських учених розстріляний гітлерівцями.

¹ Юридична наука і освіта на Україні / Ю. С. Шемшученко, І. Б. Усенко, Б. М. Бабій та ін. ; відп. ред. Ю. С. Шемшученко ; АН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ : Наук. думка, 1992. С. 193.

2.4. Юридичний факультет Львівського державного університету імені Івана Франка у складі УРСР (1939–1991)

Приєднання 1939 р. західноукраїнських земель до складу Української РСР відкрило нову сторінку в історії Львівського університету і його юридичного факультету. У діяльності університету відбулися значні зміни, юридичний факультет було докорінно реорганізовано¹. Новим змістом наповнилися навчальний і науковий процеси. Уперше в новітній історії українська мова стала мовою юридичної освіти і науки².

Перший навчальний рік на юридичному факультеті Львівського державного університету радянської доби розпочався 15 січня 1940 р. Йому передувала короткочасна, але напружена праця адміністрації університету і факультету, його професорсько-викладацького складу, спрямована на підготовку нового навчального плану, наповнення навчально-виховного та наукового процесів новим змістом. Адже навчальний план юридичного факультету дорадянського періоду відповідав завданням підготовки кадрів переважно для державного апарату Речі Посполитої, у ньому зокрема передбачено навчання студентів, передусім на догмах тих галузей права, які мали практичне значення для повсякденної діяльності чиновника державної установи. Новий навчальний план, опанування якого було розраховане на чотири роки, передбачив не лише галузеві юридичні дисципліни, а й мовну підготовку і низку соціально-політичних та історичних дисциплін.

¹ Львівський університет : монографія / відп. ред. В. Чугайов. Львів : Вид-во при Львів. держ. ун-ті видав. об'єднання «Вища шк.», 1986. С. 141.

² Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (1661–2016) : монографія / за заг. ред. професорів В. М. Бурдіна, В. Т. Нора та І. Й. Бойка. Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2016. С. 97.

У перші роки діяльності Львівського університету радянського періоду намітилися суттєві зміни у соціальному та національному складі юридичного факультету. Зокрема, якщо протягом 1937/1938 н. р. на факультеті навчалося 2 443 студенти, серед яких поляки становили 72,11 %, а українці – лише 15,84 %, то протягом 1940/41 н. р. молодь української національності становила вже 35,6 %¹. Зазначаючи національний та соціальний склад студентів університету та його юридичного факультету перших років після приєднання Західної України до Української Радянської держави, варто враховувати, що робітничої і селянської молоді із середньою освітою на західноукраїнських землях у той час було дуже мало, а тому й небагато її прийшло до університету. Цим самим пояснюють і невеликий прошарок студентів української національності. Українська молодь на західноукраїнських землях не мала вільного доступу до середніх шкіл Речі Посполитої і не була підготовлена до навчання в університеті.

Значну допомогу в організації навчання та підготовки спеціалістів-юристів у Львівському університеті в цей період надали колективи юридичного факультету Київського університету, Харківського, Московського та Свердловського юридичних інститутів, Інституту держави і права АН СРСР, які надіслали навчальну літературу, а також відрядили викладачів для читання лекцій студентам. На початку 1940 р. на факультеті цикли лекцій читали професори московських юридичних вузів і наукових інститутів, зокрема М. А. Аржанов, С. С. Кравчук, К. А. Мокичев, М. О. Чельцов-Бebutov, Б. С. Маньковський. На постійну роботу з Харкова прибув П. О. Недбайло, який тоді ж став деканом факультету². Значну

¹ Юридична наука і освіта на Україні / Ю. С. Шемшученко, І. Б. Усенко, Б. М. Бабій та ін. ; відп. ред. Ю. С. Шемшученко ; АН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ : Наук. думка, 1992. С. 194.

² Рабінович П. М. Внесок професора Петра Омеляновича Недбайло у розвиток вітчизняного правознавства // Актуальні проблеми застосування і тлумачення юридичних норм. Львів, 2008. С. 3–13.

допомогу в організації навчального процесу на юридичному факультеті в цей період надав професор Харківського юридичного інституту С. Л. Фукс. Він уперше прочитав для студентів курс історії держави і права.

На юридичному факультеті також викладали професори, які працювали тут у дорадянський період. Серед них професор П. Б. Домбковський, який став першим деканом юридичного факультету 1939 р., а потім був ним упродовж 1944–1945 рр. радянського Львівського університету й до кінця своїх днів (1950) очолював кафедру історії держави і права¹.

Цивільне право викладали професори Маврикій Алерганд і Роман Лоншан де Бер'є, а кримінальне – Юліуш Макаревич. У підготовці молодих кадрів юристів у цей період брали участь такі відомі прогресивні польські вчені-юристи, як К. Кораній (пізніше професор Варшавського університету, член Польської академії наук), К. Пшебиловський (у майбутньому професор Краківського університету), С. Розмарін (пізніше член-кореспондент Польської академії наук, професор Варшавського університету), С. Ерліх (пізніше професор Варшавського університету) та ін. Викладацькі кадри факультету поповнилися відразу ж і представниками місцевої української інтелігенції, які не могли працювати в університеті за Речі Посполитої. Серед них були останній ректор Українського таємного університету у Львові Є. В. Давидяк, а також М. К. Топольницький, О. П. Луців, В. І. Калинович та ін.

У радянський період на юридичному факультеті розвивалася наука адміністративного права. Кафедра адміністра-

¹ Кахнич В. Видатна постать Львівського університету – Пшемислав Домбковський // Професор Володимир Семенович Кульчицький – видатний історик права Львівського національного університету імені Івана Франка : матеріали аспірантсько-студентської наук. конф. (присвячена пам'яті проф. В. С. Кульчицького) (Львів, 22 грудня 2010). Львів : Юрид. фак-т Львів. нац. ун-ту імені Івана Франка. 2011. С. 23–24.

тивного права, яка згодом була реорганізована, почала діяти з 1940 р. Предмети адміністративно-фінансового циклу почали викладати відповідно до нових умов у межах кафедри радянського державного права і теорії держави та права.

У січні 1940 р. на юридичному факультеті було створено кафедру міжнародного права, яку очолив доцент О. М. Марітчак. З липня 1940 р. до червня 1941 р. кафедру міжнародного права очолював професор В. К. Дябло.

Отже, вжиті упродовж 1939–1941 рр. заходи щодо докорінної реорганізації юридичного факультету посприяли підняттю рівня підготовки юридичних кадрів вищої кваліфікації в Західній Україні. Уже в червні 1940 р. диплом про закінчення юридичного факультету Львівського державного університету імені Івана Франка одержали 120 випускників, які отримали скерування на роботу в органи Міністерства юстиції УРСР, прокуратури, адвокатури тощо.

Початок німецько-радянської війни перервав діяльність Львівського університету та його юридичного факультету. Вже 30 червня 1941 р. гітлерівські війська вступили у Львів. З неприхильністю і навіть жорстокістю ставилися вони до Львівського університету і його вчених. У перші ж дні окупації почалися їхні арешти і розстріли. Нацистські війська розстріляли 11 професорів і 9 доцентів Львівського університету, серед яких були відомі вчені юридичного факультету – професори Роман Лоншан де Бер'є та Маврикій Алерганд. Львівському університету було завдано значної матеріальної шкоди. Нацистський режим використовував приміщення юридичного факультету під казарму. Кабінети, навчальне обладнання, кафедральні бібліотеки були повністю зруйновані, знищені або використані для опалення кімнат.

У липні 1944 р. Львів був звільнений радянськими військами від німецької окупації, і Львівський університет, а в його складі і юридичний факультет відновили свою діяльність. Уже 15 жовтня 1944 р. після більш як трирічної перерви на

факультеті знову розпочалися заняття. Тимчасовим виконувачем (упродовж 2-х місяців) обов'язків ректора Львівського університету в серпні 1944 р. призначили професора М. Паше-Озерського. З жовтня цього ж року його було призначено завідувачем кафедри кримінального права і процесу та її професором, а після його арешту (квітень 1945) завідувачем кафедр став професор Ю. Макаревич¹.

У цей день за парти сіли 42 студенти другого – четвертого курсів, більшість з яких навчалася на факультеті ще до початку війни, а з 1-го листопада 1944 р. – 45 студентів першого курсу². Зарахування на перший та старші курси продовжили і після початку навчального року. Завідувачами кафедри кримінального права і процесу в післявоєнний період були професори Ю. Макаревич, П. Михайленко (1949–1956), доценти І. Тирічев (1962–1972), В. Лісіцин (1972–1976), професор В. Нор (1976–1999).

На юридичному факультеті залишилося працювати ще кілька польських професорів – М. Хлямтач (римське право), Ю. Макаревич (кримінальне право). Заняття вони вели мішаною польсько-російсько-українською мовою. Наукову працю з приводу браку літератури (у тім числі іноземної) та недоступності архівів майже припинено. Контингент студентів був різним – учасники війни, молодь. Оскільки викладачів у Львівському університеті, у тому числі на юридичному факультеті, було вкрай мало, то до Львова запрошували вчених з інших областей УРСР і республік. На юридичний факультет приїхали працювати професори

¹ Архів ЛНУ Ф. Р-119 Львівський державний університет імені Івана Франка, оп. 1 о/с, спр. 4043 (Макаревич Юлій Спиридонович), 55 арк.; ДАЛО Ф. 26 Університет імені Яна Казимира у Львові, оп. 6, спр. 1142 (Списки научних работ професоров Абрагама Владислава и Макаревича Юльюша, 1931–1932).

² Юридична наука і освіта на Україні / Ю. С. Шемшученко, І. Б. Усенко, Б. М. Бабій та ін. ; відп. ред. Ю. С. Шемшученко ; АН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ : Наук. думка, 1992. С. 182.

С. М. Гофман, П. П. Михайленко, І. М. Пахомов, доценти В. В. Преображенська, П. О. Недбайло, який очолив новостворену кафедру теорії держави і права. Ректором університету спочатку був призначений доц. І. І. Белякевич (1944–1947), а 1948 р. – проф. Г. М. Савін (1948–1950). З 1951 р. до 1963 р. ректором був відомий учений-геолог, професор, академік АН УРСР Є. К. Лазаренко¹. Деканом юридичного факультету 1 серпня 1944 р. обрали (за погодженням з ректором) проф. П. Домбковського. Проректором (заступником декана) став проф. К. Кораній. Функції декана проф. П. Домбковський виконував до 16 квітня 1946 р., коли з власної ініціативи подав у відставку, не змігши пристосуватися до нових умов і навчальних програм радянського університету (хоча радянська влада високо оцінила його за високий професіоналізм). Зокрема, 1945 р. за видатні наукові досягнення та плідну викладацьку роботу Верховна Рада УРСР нагородила грошовою премією, а у вересні 1946 р. Президія Верховної Ради УРСР нагородила його медаллю.

Як уже зазначено вище, серед студентів юридичного факультету було багато демобілізованих воїнів-фронтовиків, які долали значні труднощі: заняття проводили у дві зміни, аудиторії не опалювалися, було обмаль підручників, не вистачало паперу, аудиторного обладнання та ін. Зважаючи на це, юридичний факультет розпочав підготовку юридичних кадрів, і 1945 р. його успішно закінчили 22 випускники.

Навчальний процес у цей час забезпечували три кафедри: історії, теорії держави і права та державного права; цивільного права і процесу; кримінального права і процесу. На них працювало 18 викладачів. Деканом факультету став демобілізований з армії П. О. Недбайло. Завдяки його

¹ Львівський університет : монографія / відп. ред. В. Чугайов. Львів : Вид-во при Львів. держ. ун-ті видав. об'єднання «Вища шк.», 1986. С. 54–55.

активній діяльності значно поживалося внутрішнє життя факультету, поліпшився його навчально-виховний процес. Із Свердловського юридичного інституту на постійну роботу на факультет прибув професор С. М. Гофман, який разом з професором Ю. Макаревичем забезпечив викладання курсу кримінального права. Для викладу курсу адміністративного права з Московського університету на факультет відрядили професора І. І. Євтихієва. Курси лекцій з міжнародного публічного права та цивільного права читали професори В. М. Корецький та М. В. Гордон¹.

На юридичному факультеті 1944 р. створили кафедру теорії та історії держави і права. Під такою назвою ця кафедра функціонувала до весни 2008 р. У різні роки її очолювали: професор П. Домбковський (1944–1946), професор П. Недбайло (1946–1954), доцент В. Калинович (1954–1960), професор В. Сокурєнко (1960–1990), професор Б. Тищик (1990–2017). На кафедрі теорії та історії держави і права Львівського університету тоді працювали, окрім доц. П. Недбайла, доценти В. Калинович (з 1945 р.), В. Кульчицький (з 1951 р.), В. Сокурєнко (з 1953 р.).

Кафедру адміністративного права було перейменовано на кафедру радянського державного права (1944–1959), державного і адміністративного права (1959–1998), конституційного, адміністративного і фінансового права (1998–2008), аж до створення 2008 р. окремої кафедри адміністративного та фінансового права.

Відновлено роботу кафедри міжнародного права, яку очолював С. Огранович, 1945 р. З березня 1952 р. до початку 1953 р. (закриття кафедри) В. Преображенська була в. о. завідувача кафедри міжнародного права. Після закрит-

¹ Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (1661–2016) : монографія / за заг. ред. професорів В. М. Бурдіна, В. Т. Нора та І. Й. Бойка. Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2016. С.101.

тя вона працювала доцентом кафедри державного та адміністративного права і викладала міжнародне право аж до відновлення кафедри 1991 р. Діяльність кафедри міжнародного права на юридичному факультеті Львівського університету було відновлено 1 вересня 1991 р. Зазначимо, що 15 липня 1992 р. у зв'язку зі створенням факультету міжнародних відносин у Львівському університеті міжнародне право як окрему навчальну дисципліну передано на кафедру міжнародного права факультету міжнародних відносин університету.

У цей час активно розвивалася кафедра кримінального права і процесу. Її завідувачами в післявоєнний період були професори Ю. Макаревич, П. Михайленко (1949–1956), доценти І. Тирічев (1962–1972), В. Лісіцин (1972–1976), професор В. Нор (1976–1999). На кафедрі вже в радянський період працювали такі відомі вчені – представники криміналістичної науки, кримінального права і процесу, як: професор С. Гофман (1892–1967); доц. М. Наклович (1919–2005), який протягом 1945–1986 рр. читав курс лекцій з кримінального права; доцент В. Лісіцин (1924–1997) протягом 1954–1976 рр. читав курс криміналістики; доцент А. Жалінський упродовж 1961–1975 рр. читав лекційний курс кримінального процесу.

Наприкінці 1950 р. на юридичному факультеті утворено нову кафедру державного і адміністративного права, першим завідувачем якої став П. О. Недбайло¹. Кафедру кримінального права і процесу очолив П. П. Михайленко. У середині 50-х років П. О. Недбайло і П. П. Михайленко захистили докторські дисертації й одержали звання професора. Вони провели велику роботу щодо підготовки науково-викладацьких кадрів для факультету. Упродовж 1945–1950 рр. захистило кандидатські дисертації багато викладачів факультету – уродженців Західної України. На чотирьох

¹ Львівський університет : монографія / відп. ред. В. Чугайов. Львів : Видво при Львів. держ. ун-ті видав. об'єднання «Вища шк.», 1986. С. 141.

кафедрах юридичного факультету 1953 р. вже працювало 24 штатні викладачі.

Отже, за 10–15 повоєнних років на юридичному факультеті склався згуртований, молодий професорсько-викладацький колектив, який успішно вів підготовку спеціалістів-юристів, кількість яких зростала з кожним роком. Зокрема, якщо за перші післявоєнні п'ять років (1945–1949) було підготовлено лише 205 випускників юридичного факультету, то в наступні п'ять років (1950–1954) їхня кількість зросла до 708, згодом (1955–1959) – до 722-х випускників¹.

Навчальний процес у цей період діяльності юридичного факультету був організований на основі типового навчального плану для спеціальності «Юридичні науки» (з 1952 р. «Правознавство»), мав денну і заочну форми навчання. Оскільки до середини 50-х років ХХ ст. ще повністю не були подолані труднощі повоєнних років (не вистачало підручників, аудиторного обладнання), лекції викладачів ставали основним джерелом знань студентів. За навчальним планом, який діяв на початку 50-х років ХХ ст., студенти повинні були відвідати 40 і більше годин аудиторних занять на тиждень, серед яких переважали лекції. Саме тому кафедри приділяли особливу увагу підвищенню рівня читання лекційних курсів. У практику широко впроваджували відкриті лекції, семінарські і практичні заняття з наступним їхнім обговоренням.

Велике значення для належного забезпечення навчального процесу мала підготовка навчальних посібників та методичної літератури. Незважаючи на слабку поліграфічну базу університету, їхня кількість й обсяг з року в рік зростала. Значний внесок у вирішенні цього питання зробили професори П. О. Недбайло та П. П. Михайленко, доценти

¹ Юридична наука і освіта на Україні / Ю. С. Шемшученко, І. Б. Усенко, Б. М. Бабій та ін. ; відп. ред. Ю. С. Шемшученко ; АН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ : Наук. думка, 1992. С. 197.

В. С. Кульчицький, І. М. Пахомов, А. М. Савицька, В. Г. Сокур-ренко, І. В. Тирічев, К. Є. Федонюк та ін.

На всіх кафедрах юридичного факультету (з утворенням 1950 р. кафедри державного і адміністративного права їх нараховували на початку 50-х років чотири) силами викладачів була проведена велика робота щодо методичного забезпечення студентів, що позитивно позначалося на засвоєнні програмного матеріалу, підготовці письмових робіт, тобто поліпшувало якість підготовки молодих спеціалістів-юристів. Упродовж 1947/48 н. р. на юридичному факультеті розпочався плановий прийом на заочну форму навчання, що дало змогу працівникам радянських державних органів, суду, прокуратури, адвокатури здобувати вищу освіту без відриву від виробництва. Щоправда підготовка спеціалістів на юридичному факультеті в період 1945-1959 рр. на денній формі навчання переважала над заочною. Якщо за цей період стаціонарно навчалось і закінчило факультет 887 студентів, то випускниками заочної форми навчання стали 682 студенти. Однак з 1960 р. ситуація щодо форми підготовки різко змінилася. На початку 50-х років суттєво зменшується (майже наполовину, а протягом 1953 і 1954 рр. – втричі) прийом на денну форму навчання і різко зростає – на заочну. У 60-ті роки підготовка спеціалістів-юристів на юридичному факультеті велася переважно на заочній формі навчання. Прийом на денне навчання не перевищував 40–50 студентів, на заочну він становив від 200 до 275 студентів. За таких умов з метою надання ефективнішої допомоги студентам-заочникам у деяких обласних центрах Західної України утворювали навчально-консультаційні пункти, на яких викладачі факультету читали студентам-заочникам лекції, проводили консультації, а також прийма-ли заліки та екзамени. Такі пункти були створені в містах Луцьк, Івано-Франківськ та Ужгород. Їхня організація і діяльність певною мірою полегшили навчання студентів-

заочників, що загалом відіграло позитивну роль в одержанні ними якісної вищої юридичної освіти¹.

Прийняття наприкінці 50-х – на початку 60-х років ХХ ст. нового цивільного та кримінального законодавства, відкриття 1961 р. вечірнього навчання, наявність великого заочного відділення, а також відсутність підручників та іншої навчальної літератури, написаної на базі нового законодавства, поставило перед викладацьким колективом юридичного факультету завдання оперативно підготувати і видати необхідну кількість юридичної навчально-методичної літератури, передусім підручників, циклів лекцій з найскладніших розділів і тем навчальних програм та навчальних посібників. Саме в цей період вийшли у світ підручники та цикли лекцій, підготовлені викладачами юридичного факультету або за їхньою участю, які отримали визнання серед студентів та юридичної громадськості. Йдеться, зокрема, про такі з них, як: «Радянське адміністративне право. Загальна частина» І. М. Пахомова (1962), «Предмет, система і джерела права буржуазних країн» С. Є. Базилевича (1964), «Радянська держава і право» В. С. Кульчицького (1960), «Новий цивільно-процесуальний кодекс Української РСР» А. Й. Пашука (1964) та ін.

Суттєво збільшився, порівняно з попередніми роками, випуск навчально-методичної літератури. За період 1960–1970 рр. її було видано на юридичному факультеті загальним обсягом понад 80 друкованих аркушів. Основу її становили програми та робочі плани курсів, методичні вказівки до їхнього вивчення, завдання для контрольних, курсових і дипломних робіт та методичні вказівки до їхнього виконання, плани семінарських та практичних занять і методичні вказівки до їхньої підготовки. З урахуванням того, що в цей

¹ Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (1661–2016) : монографія / за заг. ред. професорів В. М. Бурдіна, В. Т. Нора та І. Й. Бойка. Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2016. С. 104.

період прийом студентів на заочну форму навчання в п'ять разів перевищував прийом на денну, видана в цей період методична література більше була орієнтована на студентів, які навчалися без відриву від виробництва.

Наприкінці 50-х – на початку 60-х років ХХ ст. декани факультету В. І. Калинович, а згодом В. Г. Сокурєнко й кафедри зосередили увагу на перебудові навчального процесу відповідно до нових вимог законодавства про зміцнення зв'язку вищої школи з практикою і про подальший розвиток системи народної освіти. У навчальний план введено нові навчальні дисципліни: історію держави і права Української РСР, радянське будівництво, колгоспне право, кримінологію. Більше уваги приділяли розробці і викладанню спеціальних курсів, за допомогою яких відбувалася внутрішньо-факультетська спеціалізація студентів. Протягом 60-х років на факультеті було підготовлено і впроваджено 12 нових спецкурсів. Значно поліпилася практична підготовка студентів до майбутньої роботи за спеціальністю. Цьому сприяла навчальна, виробнича та переддипломна практика. Стало правилом проведення зі студентами-практикантами куштових нарад-семінарів, підсумкових конференцій за участю керівників практики від правозастосовних органів, обговорення і затвердження звітів про проходження практики та заходів щодо її поліпшення на вченій раді факультету. Поліпилася також у цей період матеріально-технічна база юридичного факультету. Кафедральні бібліотеки поповнилися підручниками, навчальними посібниками та збірниками законодавчих актів. У самостійний підрозділ юридичного факультету сформувалося кодифікаційне бюро, основне призначення якого – систематизація чинного законодавства, внесення до нього всіх змін і доповнень, які ухвалювали нормотворчі органи, забезпечення нормативним матеріалом студентів і викладачів факультету.

Наприкінці 60-х – на початку 70-х років професорсько-викладацький колектив юридичного факультету складала

34 викладачі, в складі яких було 3 доктори юридичних наук, професори (С. М. Гофман, В. С. Кульчицький, В. Г. Сокурєнко) і 24 кандидати юридичних наук, доценти.

Отже, незважаючи на відсутність стабільності навчального процесу, який упродовж 60-х років кілька разів потрібно було перебудувати у зв'язку зі змінами навчальних планів, переходом з п'ятирічної підготовки фахівців на чотирирічну (1968), і навпаки (1970 р.), якість його не тільки не погіршилася, але й поліпшилася. Завдяки наполегливій праці викладацького колективу та навчально-допоміжного персоналу юридичний факультет за період 1960–1970 рр. підготував 480 висококваліфікованих молодих спеціалістів на денній формі навчання, 1 234 випускники – на заочній, 175 – на вечірній (всього 1 889 спеціалістів – юристів вищої кваліфікації)¹.

Починаючи з 1970 р. у підготовці юридичних кадрів на факультеті простежувалася тенденція до зміни співвідношення між прийомом студентів на денну і заочну форми навчання на користь денної. Зокрема, вже 1970 р. він становив 75 студентів (порівняно з минулим роком збільшився на 25 осіб), 1973 р. – 100, а 1977 р. – 125 студентів. Зрозуміло, що таке становище не могло задовольнити навіть потреби одних лише правоохоронних органів Західної України, але ситуація на краще з підготовкою спеціалістів без відриву від виробництва почала змінюватися на юридичному факультеті лише з другої половини 80-х років.

Продовжувалося в цей період розв'язання проблеми підготовки науково-педагогічних кадрів. За 1976–1980 рр. було підготовлено і захищено 3 докторські (Н. І. Титова, Р. І. Кондратьєв, П. М. Рабінович) та 8 кандидатських дисертацій. Навчальний процес на факультеті 1985 р. забезпечували 44 викладачі, серед яких було 7 професорів і 28 до-

¹ Юридична наука і освіта на Україні / Ю. С. Шемшученко, І. Б. Усенко, Б. М. Бабій та ін. ; відп. ред. Ю. С. Шемшученко ; АН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ : Наук. думка, 1992. С. 200.

центів. Питома вага викладачів факультету зі вченими ступенями і званнями в цей період становила 79,5 %.

Організаційно-методичною основою системи стали внутрішньовузівські нормативні документи (стандарти), які визначали якість окремих елементів навчально-виховного процесу та наукової роботи (наприклад, положення про організацію і методику проведення семінарських занять, консультацій для студентів, положення про підготовку дипломної роботи, організацію виробничої практики тощо). Упровадження цієї системи дало певний позитивний результат. Успішність студентів дещо зросла, і на початок 80-х років вона коливалася в межах 95–96 % за якості знань (тільки «5» і «4») близько 60 %.

Із середини 70-х років на факультеті більше уваги почали приділяти *науково-дослідній роботі студентів* (НДРС) як одній з форм навчання студентів і невід'ємній складовій навчального процесу на юридичному факультеті. НДРС на факультеті отримала розвиток у двох напрямках: 1) науково-дослідна робота студента, яка входила в його навчальний процес, її виконували в навчальний час відповідно до навчальних планів; 2) науково-дослідна робота, яку виконували в позанавчальний час. За весь п'ятирічний термін навчання на НДРС у навчальний час виділяли близько 200 год. Таку саму кількість планували і для самостійної роботи студентів. Реалізація НДРС розпочиналася з першого курсу, на якому читали курс «Основи наукових досліджень», що забезпечувала кафедра теорії та історії держави і права; також було передбачено написання курсових робіт, реферування монографічної літератури та участі в наукових гуртках. На другому і наступних курсах, крім виконання курсових робіт та наукових доповідей у гуртках СНТ, студенти денної форми навчання брали участь у кафедральних науково-дослідних семінарах, тематику яких розробляла кожна кафедра і підлягала затвердженню вченою радою юридичного факультету. Кафедри практикували сумісні

засідання проблемних наукових семінарів, організацію кафедральних студентських конференцій з актуальних проблем юридичної науки і практики. Щорічно на факультеті проводили підсумкові (річні) наукові студентські конференції, в яких брали участь не лише студенти денного навчання, а й вечірнього та заочного. Крім того, з другої половини 70-х – початку 80-х років ХХ ст. великої популярності набули студентські олімпіади «Студент і науково-технічний прогрес». Переможці факультетських студентських олімпіад брали участь у республіканських і всесоюзних олімпіадах за спеціальністю «правознавство»¹.

Наказом міністра вищої та середньої спеціальної освіти УРСР від 1 квітня 1971 р. було створено кафедру трудового, земельного та колгоспного права, яку очолив доцент Р. І. Кондратьєв, який започаткував становлення та розвиток Львівської наукової школи трудового права. Йому належать перші в Україні наукові дослідження, де всебічно проаналізовано локальні норми трудового права, які автор в основному висвітлив у монографіях: «Локальні норми трудового права і матеріальне стимулювання» та «Поєднання централізованого і локального правового регулювання трудових відносин», опублікованих 1973 р. та 1977 р., відповідно. Аналіз локальних норм трудового права вченого відзначався комплексністю та ґрунтовністю, оскільки здійснювався через призму їхньої взаємодії з централізованими нормами і принципами трудового права.

Упродовж 70-х років викладачі юридичного факультету плідно працювали над забезпеченням навчального процесу новими підручниками та навчальними посібниками. З початку 70-х років науковці факультету працювали над

¹ Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (1661–2016) : монографія / за заг. ред. професорів В. М. Бурдіна, В. Т. Нора та І. Й. Бойка. Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2016. С. 107.

проблемою посилення впливу господарського договору на ефективність соціалістичного виробництва та якість продукції. Вагомі здобутки у цій галузі вивели юридичний факультет Львівського університету у число провідних дослідницьких колективів із зазначеної проблеми і дали змогу очолити координацію виконання республіканської науково-дослідної програми «Правові засоби управління якістю продукції».

У 80-х роках на юридичному факультеті працювали професори, доктори юридичних наук В. Г. Сокуренок, В. С. Кульчицький, В. В. Луць, П. М. Рабінович, Р. І. Кондратьєв, Н. І. Титова, Є. Г. Пушкар. Ці провідні вчені факультету брали активну участь в авторських колективах більшості підручників, які видавали для студентів юридичних ВНЗ в Україні, а також були співавторами низки колективних підручників. Вони підготували також кілька навчальних посібників для забезпечення спеціальних курсів. За цей період було видано понад 100 друкованих аркушів навчально-методичної літератури¹. Низку монографій про розвиток предмета й удосконалення методології загальнотеоретичного правознавства, шляхи і засоби поліпшення правового регулювання, зміцнення законності та правопорядку було опубліковано професорами В. Г. Сокуренком, П. М. Рабіновичем, які отримали широке визнання у тогочасній юридичній науці.

Спеціалісти у галузі державного права досліджували різноманітні проблеми організації та діяльності місцевих органів державної влади та управління. За результатами досліджень, втілених у низці монографій К. Є. Федонюка, О. І. Лимаренка, було сформовано рекомендації, спрямовані

¹ Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (1661–2016) : монографія / за заг. ред. професорів В. М. Бурдіна, В. Т. Нора та І. Й. Бойка. Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2016. С. 109.

на підвищення ефективності функціонування органів народного представництва та їхніх комітетів¹.

У галузі державно-правової проблематики зарубіжних країн успішно працював доцент В. І. Чушенко. Науковці факультету розробляли проблеми наукових основ державного управління, правових актів, виконавчо-розпорядчих органів, адміністративно-правової відповідальності й адміністративного процесу за радянським правом. Результати цих досліджень висвітлені у монографічних виданнях Г. П. Бондаренка. Вони отримали практичне застосування, зокрема у Кодексі Української РСР про адміністративні правопорушення.

Серед питань галузевого державного управління, які вивчали науковці юридичного факультету Львівського університету, необхідно назвати управління фінансами і кредитом, охороною здоров'я, трудовими ресурсами. Важливим засобом впровадження у практику роботи наукових висновків учених був підручник І. В. Мартянова.

Значні зусилля науковців факультету зосереджувалися на проблемі цивільно-правової охорони суб'єктивних прав радянських громадян, зокрема у зобов'язаннях, що виникають із заподіяної шкоди. Монографії, навчальні посібники, численні статті присвятили цьому напрямку досліджень А. М. Савицька та В. Т. Нор.

Велику увагу приділяли питанням сімейного права. Зокрема, професор З. В. Ромовська досліджувала питання правового регулювання відносин між членами сім'ї, захисту за сімейним правом.

Основним предметом досліджень цивільного процесу, які розпочалися на юридичному факультеті у 60-х роках, були проблеми позовного провадження у цивільно-проце-

¹ Львівський університет : монографія / відп. ред. В. Чугайов. Львів : Вид-во при Львів. держ. ун-ті видав. об'єднання «Вища шк.», 1986. С. 142–143.

суальному праві. У 70–80-х роках інтенсивно розробляли питання, пов'язані з правом на звернення за судовим захистом порушених або оспорюваних прав і охоронюваних законом інтересів. З цієї проблеми опубліковані праці професора Є. Г. Пушкаря.

Наукові дослідження трудового права здійснювали у двох основних напрямках. Один з них – співвідношення централізованого і локального правового регулювання трудових відносин і подальшого розширення господарської самостійності промислових підприємств. Цій проблематиці присвячені праці Р. І. Кондратьєва. Інший напрям представлений працями Т. І. Цигилика, пов'язаний з питаннями правової охорони праці робітників і службовців.

Дослідження питань правового регулювання трудових відносин у сільському господарстві дало змогу обґрунтувати положення про формування в радянському праві нової галузі – сільськогосподарського права, опублікувати одну з перших монографій з цього питання (Н. І. Титова, С. М. Кравченко). Значну увагу науковці факультету приділяли питанням колгоспного права: роль статуту колгоспів, правил внутрішнього трудового розпорядку у забезпеченні діяльності колгоспів та ін.

У радянський період науковці юридичного факультету розробляли низку проблем кримінально-правової боротьби зі злочинністю, зокрема про сутність юридичної кваліфікації злочинців, про деякі види державних злочинів і злочинів проти власності, порядку управління, кримінально-правового забезпечення якості продукції. Були ретельно (на монографічному рівні) проаналізовані кримінально-правові засоби боротьби з порушеннями громадського порядку (М. Л. Наклович). У 50-х роках ХХ ст. певну увагу приділяли вивченню кримінального права Польської Народної Республіки (В. А. Станік)¹.

¹ Львівський університет : монографія / відп. ред. В. Чугайов. Львів : Вид-во при Львів. держ. ун-ті видав. об'єднання «Вища шк.», 1986. С. 144.

У навчальний план юридичного факультету було включено курс кримінології, що, своєю чергою, стимулювало розвиток досліджень у цій важливій галузі правознавства. Одним із перших у радянський період науковці юридичного факультету Львівського університету почали розробляти такі теоретичні проблеми попередження злочинності, як спеціальна профілактика злочину, її закономірності, ефективність. Наукові праці А. Е. Жалінського, М. В. Костицького, присвячені цим питанням, отримали позитивну оцінку в радянській кримінології.

Наукові дослідження в галузі кримінально-процесуального права у радянський період пов'язували з вивченням окремих стадій кримінального судочинства, зокрема підготовчого засідання суду, а також правового становища учасників процесу. Результати цієї роботи відображені у підручниках і науково-практичних коментарях (І. В. Тирічев). У галузі криміналістики правознавці зосереджували увагу на розробці методики і тактики розкриття окремих видів злочинів, провадження окремих слідчих дій, здобуття речових доказів (В. П. Лісіцин).

З 80-х років ХХ ст. у полі зору викладачів юридичного факультету перебували етико-психологічні аспекти та принципи кримінального процесу. Особливу увагу вчені приділяли теоретичному обґрунтуванню необхідності застосування в кримінально-процесуальній діяльності спеціальних психологічних знань шляхом залучення експертів-психологів (причому не тільки в кримінальному, а й в інших видах юрисдикційного процесу), характеристиці основних методів, які застосовували в судово-психологічній експертизі, процесуальних та організаційних особливостей її проведення (М. В. Костицький. Судово-психологічна експертиза (1987)). Курс кримінології читав доцент, а згодом професор М. Костицький протягом 1976–1993 рр. (він також читав курси кримінального права, кримінального процесу, юридичної психології); старший викладач П. Бондаренко (1903–

1979) читав курс кримінально-процесуального права; доцент П. Землянський (1928–2007) упродовж 1966–1998 рр. читав лекції з криміналістики та судових і правоохоронних органів. Курс прокурорського нагляду читав прокурор м. Львова І. Садовський (1924–1986). Прокурори-криміналісти Львівської обласної прокуратури, кандидати юридичних наук М. Йоффе та О. Гарасун протягом 1998–2002 рр. читали лекції з методики розслідування окремих видів злочинів. Прокурор області З. Котик протягом 1994–1995 рр., 1997–1999 рр. як викладач-сумісник читав лекції з організації і діяльності прокуратури в Україні. Впродовж 1991–1999 рр. курс кримінального права читали доцент Б. Кирись, професори В. Гришук та В. Навроцький.

Вивчення історії держави, права і політико-правових вчень у радянський період полягало у дослідженні вченими факультету реалізації загальних закономірностей розвитку держави, права, політичної і правової ідеології у конкретних історичних умовах регіону західноукраїнського регіону. У монографіях, підручниках і навчальних посібниках відображали найбільш значущі результати досліджень державного ладу, судочинства і права в Україні, особливо на землях Східної Галичини, Північної Буковини та Закарпаття, які до 1939–1944 рр. перебували під владою іноземних держав (В. С. Кульчицький, А. Й. Пашук, М. І. Настюк). Історико-правові дослідження охоплювали й інші регіони країни. Ґрунтовно проаналізовано політико-правові погляди українських революційних демократів ХІХ – поч. ХХ ст. (В. Г. Сокурєнко, В. І. Калинович).

Отже, за післявоєнні роки юридичний факультет Львівського університету перетворився на великий навчально-науковий центр у Західному регіоні України. З 1940 р. до 1990 р. на ньому підготовлено 8 155 спеціалістів-юристів вищої кваліфікації, в тім числі шляхом денного навчання – 3 356, вечірнього – 744, заочного – 4 056 осіб. Випускників факультету охоче запрошували на роботу в правоохоронні

органи, Ради народних депутатів і правові служби народного господарства. Багато з них очолювало районні, обласні й республіканські правоохоронні органи, колегії адвокатів, займало керівні посади в Радах народних депутатів та їхніх виконавчих комітетах. Близько 100 випускників юридичного факультету стало докторами юридичних наук і понад 150 – кандидатами наук¹.

2.5. Розвиток юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка в умовах державної незалежності України

На початку 1991 р. на трьох відділеннях факультету – денному, вечірньому і заочному – навчалося майже 1 450 студентів. Навчальний процес забезпечували шість кафедр: теорії та історії держави і права (завідувач доц. Б. Й. Тищик); державного і адміністративного права (завідувач доц. В. М. Кампо); цивільного права і процесу (завідувач проф. В. В. Луць); трудового, сільськогосподарського і екологічного права (завідувач доц. П. Д. Пилипенко); кримінального права і процесу (завідувач проф. В. Т. Нор); радянського права і охорони праці (завідувач проф. Є. Г. Пушкар); міжнародного права (завідувач доц. В. М. Репецький). Наукова робота на юридичному факультеті Львівського державного університету відбувалася за республіканськими програмами. У цій галузі було досягнуто певних наукових здобутків. Тільки за останні двадцять років співробітники факультету опублікували понад 50 монографічних праць та сотню наукових

¹ Юридична наука і освіта на Україні / Ю. С. Шемшученко, І. Б. Усенко, Б. М. Бабій та ін. ; відп. ред. Ю. С. Шемшученко ; АН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ : Наук. думка, 1992. С. 204.

статей. Наукову роботу на факультеті проводили фактично в усіх галузях юридичної науки.

Проголошення державної незалежності України 1991 р. поставило нові завдання перед юридичним факультетом Львівського державного університету як у сфері науки, так і освіти. Це, зокрема, пов'язано з тим, що упродовж 70-х – початку 80-х років на навчально-виховному процесі позначилися застійні, негативні соціальні явища. Все більше заважала справі формальна паперова робота, надумані кабінетними міністерськими чиновниками нововведення (як то: створення навчально-методичних комплексів дисциплін (УМКД), факультетів громадських професій (ФГП), суспільно-політична практика (СПП) та ін.), надмірна політизація та ідеологізація навчального процесу, процентоманія, дріб'язкова регламентація навчального процесу, обмеження прав учених рад факультетів. З огляду на це та в руслі демократичних процесів, які почали відбуватись в Україні після 1991 р., у професорсько-викладацького колективу юридичного факультету сформувалося глибоке розуміння необхідності якісних змін у навчально-виховній роботі в напрямі посилення самостійної роботи студентів, індивідуального підходу і сприяння розвитку творчих здібностей кожного з них, забезпечення тісного зв'язку навчального процесу з правозастосовною практикою. З цією метою на факультеті підготували і реалізували новий навчальний план, за яким навчальний процес все більше спирався на самостійну дослідницьку діяльність студента. Удосконалювалися форми контролю знань студентів і суттєво підвищилися вимоги до них. Розпочалася цільова підготовка юридичних кадрів на основі прямих договірних зв'язків ВНЗ з правоохоронними та господарськими органами. Створювалися філіали кафедр на базі органів самоврядування, суду і прокуратури з метою тісного забезпечення зв'язку навчального процесу з практичною діяльністю юриста.

Розробляли заходи щодо підвищення теоретичного та практичного рівня наукових досліджень, які виконували на факультеті. Цьому, зокрема, сприяла актуалізація тематики наукових досліджень, концентрація зусиль учених на проблемах українського державотворення. Особливо важливого значення факультет надавав упровадженню результатів наукових досліджень у державно-правову практику.

У процесі становлення та розвитку юридичного факультету Львівського університету важливу роль відігравав і відіграє декан – керівник факультету, який безпосередньо керує навчальною, виховною і науковою роботою на факультеті, займається поточними питаннями у навчанні студентів: від формування академічних груп до організації випускних заходів та ін. Деканами юридичного факультету Львівського університету в різні роки його функціонування були Б. Борзага (1784/85 н. р., 1788/89 н. р., 1793–1795), Я. Амброз фон Рехтенберг (1785/86 н. р., 1790–1793 рр., 1796/97 н. р., 1800–1802 рр., 1804/05 н. р.), А. Пфлегер (1786/87 н. р., 1789/90 н. р.), Д. Кьофіль (1787/88 н. р., 1795/1796 н. р.), Ф. Маркс де Пауля (1797/1798 н. р., 1802/1803 н. р.), Й. Беєр (1798/1799 н. р.), І. Церголь (1799/1800 н. р.), К. Аппельтауер (1803/04 н. р.), М. А. Фюгер фон Рехтборн (1817/18 н. р., 1823–1827), Ю. Й. Гюттер рицар фон Гюттерсталь (1818/19 н. р.), Я. Добжанський (1819/20 н. р.), Ф. Франк (1821–1823 рр., 1830–1833), К. Віслобоцький (1827–1830), Г. Гольцгетан (1833–1836), Й. Райнер (1836–1839), І. Шимонович (1839–1842), А. Гаймбергер (1842–1845), Е. Арбтер (1845–1848), Ф. Туна (1848/1849 н. р., зима), Ф. Коттер (1848/49 н. р., літо, 1854/55 н. р., 1864/65 н. р., 1870/71 н. р.), Е. Гербст (1849/50 н. р., 1851/52 н. р.), Я. Паздера (1850/51 н. р., 1855/56 н. р., 1858/59 н. р., 1865/66 н. р.), А. Фангор (1852/53 н. р., 1857/58 н. р., 1866/67 н. р., 1873–1875 рр., 1881/82 н. р., 1884/85 н. р., зима), Й. Шольц (1853/54 н. р.), А. Горак (1856/57 н. р.), Ф. Рувль (1859/60 н. р., 1867/68 н. р.), Й. Зелонацький (1860/61 н. р.), Е. Мор (1861/62 н. р.), Ф. Бішоф (1862/

63 н. р.), Й. Коппель (1863/64 н. р.), Й. Байер (1868/69 н. р.), Г. Бруннер (1869/70 н. р.), Е. Буль (1871–73 н. р.), М. Кабат (1875/76 н. р.), Л. Білінський (1876/77 н. р., 1882/83 н. р., 1886/87 н. р.), Ф. Жрудловський (1877/78 н. р.), Л. П'єнтак (1878/79 н. р., 1883/84 н. р., 1890/91 н. р.), Е. Рітнер (1879/80 н. р., 1885/86 н. р., зима), Т. Пілят (1880/81 н. р., 1884/85 н. р., літо, 1889/90 н. р., 1900/01 н. р.), О. Огоновський (1885/86 н. р., літо), Ю. Кашніца (1887/88 н. р., зима), А. Балашич (1887/88 н. р., літо, 1901/02 н. р., 1913/14 н. р.), А. Янович (1888/89 н. р., 1891/92 н. р.), О. Бальцер (1892/93 н. р., 1912/13 н. р.), В. Абрагам (1893/94 н. р., 1914–16 н. р.), Ф.-Щ. Гризецький (1894/95 н. р.), С. Стажинський (1895/96 н. р., 1918/19 н. р.), Г. Рошковський (1896/97 н. р.), В. Охенковський (1897/98 н. р.), П. Стебельський (1898/99 н. р.), С. Глонбінський (1899/1900 н. р.), М. Хлямтач (1905/06 н. р.), Е. Тіль (1906/07 н. р.), А. Гальбан (1907/08 н. р.), І. Кошембар-Лисковський (1908/09 н. р.), Ю. Макаревич (1909/10 н. р., 1919/20 н. р.), С. Грабський (1910/11 н. р.), А. Долінський (1911/12 н. р., 1922/23 н. р., зима), Й. Бузек (1916/17 н. р.), К. Стефко (1917–1919 рр., 1926–1929), П. Б. Домбковський (1920/21 н. р., 1925/26 н. р., 1944–1946), З. Паздро (1922/23 н. р., літо, 1924/25 н. р., 1932–1934), Р. Льоншан де Бер'є (1923/24 н. р., 1929–1932), Л. Ерліх (1934–1937), К. Пшибиловський (1937–1939), П. Недбайло (1939–1941, 1952–1954), І. Маяк (1946–1948?), Ф. Полторацький (1948–1949?), М. Михайленко (1949–1952, 1954–1956), В. Калинович (1958–1962), І. Пахомов, В. Сокурєнко (1962–1968, 1972–1979), І. Луць (1968–1970), К. Федонюк (1971–1972), В. Нор (1980–1986, 1988–1991, 1994–2002), М. Костицький (1991–1994), А. Бойко (2003–2015), В. Бурдін (з 2015).

Деякі з учених-юристів були ректорами Львівського університету, зокрема: Е. Гербст (1853/1854), Л. Білінський (1878/1879), Е. Рітнер (1883/1884), Л. П'єнтак (1889/1890), О. Бальцер (1895/1896), В. Абрагам (1899/1900), С. Глонбінський (1909/1910), С. Стажинський (1913/1914,

1914/1915), А. Гальбан (1919/1920), Ю. Макаревич (1923/1924), Л. Пінінський (1928/1929), К. Стефко (1933/1934 рр. в. о. ректора), Р. Льоншан де Бер'є (1939), М. Паше-Озерський (1944)¹.

У перші роки державної незалежності України деканом юридичного факультету Львівського державного університету імені Івана Франка був відомий український учений-процесуаліст, фахівець з кримінального процесу, професор кафедри кримінального процесу і криміналістики юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка, академік Національної академії правових наук України (з 2009 р.), доктор юридичних наук (1989), професор (1990), заслужений професор Львівського університету (2003), почесний доктор Національного університету «Острозька академія» (2011), Заслужений юрист України (1998), член Науково-консультативної ради Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ (від 30 вересня 2011) Василь Тимофійович Нор. Професор В. Т. Нор 47 років очолював кафедру кримінального права і процесу (1976–1999), а протягом 1999-2023 рр. – кафедру кримінального процесу і криміналістики. Вісімнадцять років упродовж 1980–1986 рр., 1988–1991 рр., 1994–2002 рр. професор В. Т. Нор очолював юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка – одну з провідних правничих шкіл України. За його мудрого керівництва Львівська (Франкова) правнича школа досягла вагомих здобутків у підготовці високої кваліфікації фахівців-юристів, чимало з яких стали відомими державними діячами: парламентарями, суддями Конституційного Суду України, Верховного

¹ Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (1661–2016) : монографія / за заг. ред. професорів В. М. Бурдіна, В. Т. Нора та І. Й. Бойка. Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2016. С. 113.

Суду України, вищих спеціалізованих судів, працюють на відповідальних посадах в Генеральній прокуратурі України, СБУ, МВС України. Не менш плідними є її досягнення і в юридичній науці та підготовці наукових кадрів. Завдяки такій діяльності, юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка здобув високий авторитет і визнання як в Україні, так і за її межами. За видатні заслуги в підготовці юридичних кадрів йому присуджено премію імені Ярослава Мудрого (2002)¹. Організаторські здібності професора В. Т. Нора, його вимогливість до себе і членів колективу кафедри, поєднана з толерантністю та доброзичливістю, стали запорукою створення знаної в Україні кримінально-процесуальної школи, авторитет якої у кримінально-процесуальній науці є загальноновизнаним.

Загальновідомим є внесок В. Т. Нора у розвиток української правничої науки та освіти. Працюючи безперервно на юридичному факультеті Львівського університету В. Т. Нор є автором і співавтором понад 200 наукових та науково-методичних праць, у тім числі 11-ти монографій, 25-ти підручників і навчальних посібників, понад 120-ти наукових статей. Його праці присвячені дослідженню найактуальніших проблем правового регулювання, що виникали на певних етапах розвитку вітчизняної держави і права. Станом на 2021 рік підготував 31-го кандидата юридичних наук, а також 4-х докторів юридичних наук.

Очолюючи юридичний факультет Львівського університету професор В. Т. Нор брав активну участь у конституційному процесі України, організовував наукові конференції (тільки у Львівському університеті проведено 3 всеукраїнські наукові конференції), присвячені розвитку конституційного процесу та обговоренню проєктів Конституції України.

¹ Василь Тимофійович Нор (до 75-річчя від дня народження та 45-річчя науково-педагогічної і громадської діяльності) / упоряд. А. А. Павлишин ; Нац. акад. прав. наук України. Харків : Право, 2015. 60 с.

Він брав активну участь й у підготовці Концепції судово-правової реформи в Україні (1992), її нової редакції (1997) у складі сформованої розпорядженням Президента України робочої групи (Розпорядження Президента України № 417/95), а також реалізації її основних положень як член координаційної ради з питань судово-правової реформи при Президентові України (Указ Президента України № 1128/97); у складі робочої групи, сформованої для підготовки проекту нового Кримінально-процесуального кодексу України (розпорядження КМ України від 21.03.1996), В. Т. Нор працює над основним законодавчим актом, що регулюватиме кримінальне судочинство в Україні на якісно нових засадах. Після неодноразових доопрацювань цей акт внесений до Верховної Ради України для прийняття. Водночас він активно співпрацював з «правовими» Комітетами Верховної Ради України як науковий консультант.

Як яскравий представник Львівської правничої школи професор В. Т. Нор неодноразово брав участь у підготовці низки законопроектів у складі робочих груп, сформованих Президентом України, Кабінетом Міністрів України. Це насамперед Концепції судово-правової реформи (1992, 1996, 2010), проекту нового Кримінально-процесуального кодексу України, нової редакції закону України «Про судоустрій» (2002), новоприйнятого закону України «Про судоустрій і статус суддів» (2010) та ін. На звернення Конституційного Суду України, Верховного Суду України, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Генеральної прокуратури України він систематично надавав свої висновки, зауваження і пропозиції щодо проектів їхніх рішень, постанов, методичних матеріалів.

Поряд з науково-педагогічною діяльністю, В. Т. Нор упродовж багатьох років брав участь у державницько-громадській діяльності. Тривалий час він був головою, а згодом – членом кваліфікаційної комісії суддів Львівської області, членом Вищої ради юстиції України (1998–2004),

членом Ради спілки юристів України, членом Науково-консультативної ради при Верховному Суді України, Науково-методичної ради при Генеральній прокуратурі України, членом експертних рад з правознавства Вищої атестаційної комісії України та Державної акредитаційної комісії України, членом Ради юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ України. Він є відповідальним редактором наукового видання «Вісник Львівського Університету. Серія юридична», членом наукової ради журналу «Право України», членом редакційних колегій таких провідних українських юридичних журналів, як «Вісник прокуратури», «Адвокат», «Вісник кримінального судочинства», низки інших фахових видань¹.

Багаторічна сумлінна праця В. Т. Нора, в тому числі і на посаді декана, його вагомий внесок у розвиток української юридичної науки й освіти, підготовка висококваліфікованих кадрів-юристів, формування ефективної судової влади та правової державності загалом відзначена державними, відомчими та громадськими нагородами і почесними відзнаками. Йому присвоєно почесне звання «Заслужений юрист України» (1998), він нагороджений орденом «за заслуги» III ступеня (2003), Почесною грамотою Кабінету Міністрів України (2000), Грамотою Верховної Ради України (2009); відзначений відомчими почесними відзнаками: Верховного Суду України «За вірність закону» (2006), Міжнародного фонду юристів України (2000), Вищої ради юстиції України (2002), грамотами Міністерства освіти і науки України та його почесною відзнакою «Відмінник освіти України» (2003). За вагомий внесок у підготовці висококваліфікованих кадрів для прокуратури Генеральною прокуратурою України йому присвоєно класний чин старшого радника юстиції та звання «Почесний працівник прокуратури України» (2001). Неодноразово відзначений

¹ Нор В. Т. Вибрані праці / упорядники В. В. Луцик, А. А. Павлишин. Харків : Право, 2015. С. 9.

грамотами і подяками голови Львівської обласної державної адміністрації, Львівської обласної ради та мерії Львова. Василь Тимофійович Нор є Заслуженим професором Львівського національного університету імені Івана Франка.

Визнанням особистих наукових та освітянських заслуг В. Т. Нора став факт обрання його членом Національної академії правових наук України: спочатку членом-кореспондентом (грудень 2000), а у вересні 2009 р. – дійсним її членом (академіком) по відділенню кримінально-правових наук. З утворенням Указом Президента України її Західного регіонального наукового центру постановою президії НАПрН України № 70\4-2 від 26 березня 2010 р. його призначено головою зазначеного центру.

Сьогодні професор Василь Тимофійович Нор продовжує активно працювати на благо юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка, підтримуючи і розвиваючи його славні традиції словом і ділом. Він надалі працює на кафедрі кримінального процесу і криміналістики, читає лекції з курсу «Кримінально-процесуальне право України», спеціальних курсів «Теорія і практика доказів і доказування у кримінальному провадженні», «Актуальні проблеми кримінального провадження», «Альтернативні способи вирішення деліктів у кримінальному провадженні» (для студентів – магістрів), бере активну участь у роботі вченої ради юридичного факультету та Вченої ради Львівського національного університету імені Івана Франка, майже в усіх заходах, які в них відбуваються.

Упродовж 2003–2015 рр. деканом юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка був доктор юридичних наук, професор А. М. Бойко, за якого юридичний факультет продовжував динамічно розвиватися. Організаторські здібності декана А. М. Бойка, його вимогливість до себе і членів колективу факультету, поєднана з толерантністю та доброзичливістю, стали запорукою подальшого утвердження Львівської правничої школи

як провідного вищого навчального закладу України, який міцно утримує лідерські позиції у галузі юридичної освіти. Очолюючи юридичний факультет Львівського університету, професор А. М. Бойко зробив значний внесок в організацію його діяльності, у створення належних умов для проведення навчального процесу. За його керівництва активно відбувалися процеси реформування юридичної освіти і науки в Україні та їхнє приведення до міжнародних, зокрема європейських стандартів. У цей період на юридичному факультеті було впроваджено кредитно-модульну систему, яка успішно функціонує до сьогодні; дано поштовх до розвитку різних форм студентської самоорганізації (ELSA, ОСП, СНТ, Ліга студентів Асоціації правників України); проводиться активна діяльність із підвищення ефективності наукових досліджень та упровадження їхніх результатів у практичну діяльність; зміцнюється співпраця з науковими інституціями інших країн, зокрема Польщі, Німеччини, Австрії, США та інших. За активної участі декана А. М. Бойка на юридичному факультеті створено школи німецького, австрійського, польського та американського права, які успішно функціонують. Значну увагу приділено підготовці наукових кадрів. Зокрема, зросла питома вага докторів і кандидатів юридичних наук. Істотно зміцнилася матеріально-технічна база факультету.

Деканом юридичного факультету 2015 р. було обрано відомого вченого-правознавця у галузі кримінального права доктора юридичних наук, професора В. М. Бурдіна. За час його керівництва юридичний факультет продовжив активно розвиватися і на високому рівні утримує лідерські позиції у підготовці юристів високої кваліфікації. Напрями роботи на юридичному факультеті декана В. М. Бурдіна є збалансованими, узгодженими, спрямованими на розвиток освітньої, наукової, міжнародної діяльності. Особливою є роль декана В. М. Бурдіна в організації ефективного функціонування системи внутрішнього забезпечення якості

освітньої діяльності та вищої освіти на рівні факультету, забезпеченні дотримання та виконання працівниками факультету вимог чинного законодавства, нормативних документів Міністерства освіти і науки України, статуту університету, Правил внутрішнього розпорядку Львівського національного університету імені Івана Франка, нормативних документів університету, наказів та розпоряджень ректора і проректорів. Професор В. М. Бурдін розробив ефективну стратегію діяльності та програму розвитку юридичного факультету й забезпечує їхнє виконання. Завдяки активній роботі декана В. М. Бурдіна і його заступників на юридичному факультеті успішно проведено акредитацію освітніх програм відповідно до освітніх стандартів. Завдяки професору В. М. Бурдіну на юридичному факультеті виділено приміщення й організовано студентський простір, орієнтований на поліпшення навчального процесу та взаємовідносин між студентами і викладачами для цікавого й продуктивного проведення вільного часу між заняттями з одногрупниками та знайомство зі студентами різних курсів. Студентський простір має на меті сприяти студентському розвитку в різних сферах, пошуку однодумців і відкриттю можливостей для саморозвитку та проведення часу серед нових друзів. Деканом В. М. Бурдіним ініційована та організована Школа юного правника, що дає позитивні результати кожного року під час вступної кампанії. Серед вагомих досягнень професора В. М. Бурдіна можна назвати його ініціативу й активну підтримку створення Музею історії юридичного факультету, вшанування його видатних випускників, які є яскравим прикладом служінню своєму народу, своїй державі, своїй професії через належне виконання своїх професійних обов'язків. Завдяки реалізації задуму В. М. Бурдіна щодо відкриття Музею історії юридичного факультету на прикладі досягнень наших випускників сьогодні можна виховати справжніх патріотів України, громадян, які своєю

наполегливою працею і значними досягненнями принесуть велику користь своїй державі і прославлять Франковий університет.

Декан В. М. Бурдін є успішним керівником юридичного факультету, володіє великим потенціалом організатора юридичної освіти і науки на факультеті, користується повагою серед колег інших факультетів, має заслужений авторитет серед викладачів юридичного факультету завдяки відкритості, доброзичливості, справедливості у відносинах до кафедр, особливо займає центристські позиції щодо збереження справедливого балансу педагогічного навантаження між кафедрами, одночасно піклується про розвиток кожної кафедри, чим викликає довіру до себе і деканату загалом.

Професор В. М. Бурдін сприяє професійному розвитку науково-педагогічних працівників та навчально-допоміжного персоналу факультету, створює умови для ефективної діяльності наукових періодичних видань факультету та для діяльності органів студентського самоврядування, організовує співпрацю факультету зі спорідненими факультетами інших університетів і наукових установ, у тім числі іноземних.

Професор В. М. Бурдін бере активну участь у державницько-громадській діяльності. Зокрема, є членом Науково-консультативної ради при Верховному Суді, членом Комісії з питань правової реформи при Президентові України (Робоча група з питань розвитку кримінального права), членом комісії з «Бізнесу, управління і права» Науково-методичної ради при МОН України; членом Науково-консультативної ради при Голові Верховної Ради України.

У червні 2024 р. професора В. М. Бурдіна переобрано на посаду декана юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка.

Станом на 2024 р. на юридичному факультеті Львівського національного університету імені Івана Франка функціонує 9 кафедр:

- Кафедра адміністративного та фінансового права, завідувач – професор Кобилецький Микола Мар'янович.
- Кафедра інтелектуальної власності, інформаційного та корпоративного права, завідувач – професор Яворська Олександра Степанівна.
- Кафедра історії держави, права та політико-правових учень, завідувач – професор Бойко Ігор Йосипович.
- Кафедра конституційного права, завідувач – професор Бориславська Олена Марківна.
- Кафедра кримінального права і кримінології, завідувач – доцент Маркін Віктор Ігорович.
- Кафедра кримінального процесу і криміналістики, завідувач – професор Бобечко Назар Ростиславович.
- Кафедра соціального права, завідувач – професор Пилипенко Пилип Данилович.
- Кафедра теорії та філософії права, завідувач – професор Косович Віталій Мирославович.
- Кафедра цивільного права та процесу, завідувач – професор Коссак Володимир Михайлович.

Розділ 3

Становлення та діяльність кафедри історії держави, права та політико- правових учень юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка

3.1. Початки формування історико- правових студій на юридичному факультеті Львівського університету в польський період (1661–1772)

Важливе місце у Львівському університеті з часу його заснування займав юридичний факультет, який у польський період факультетом «обох прав» (римського і канонічного)¹. На юридичному факультеті «обох прав» вивчали римське приватне право, яке фактично було зорієнтоване на вивчення цивільного права, та канонічне право, зорієнтоване на вивчення церковного права епохи Середньовіччя і раннього Нового часу. Одним із фундаментальних завдань правої освіти у Львівському університеті вбачали підготовку фахівців у сфері «обох прав» – римського і канонічного, а також у сфері права Речі Посполитої (місцевого, коронного, крайового).

¹ Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (1661–2016) : монографія / за заг. ред. професорів В. М. Бурдіна, В. Т. Нора та І. Й. Бойка. Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2016. С. 54.

Особливе місце в ранній період діяльності юридичного факультету Львівського університету мало вивчення історії права, держави, політичного устрою. Вивчення історії права на юридичному факультеті Львівського університету своїм корінням сягає часу його заснування. Адже створений юридичний факультет Львівського університету 1661 р. називався факультетом «обох прав» (канонічного та римського права). Римське право станом на 1661 р. було історичною пам'яткою, оскільки вже давно не існувало Давньоримської держави. Проте наука про нього була і залишається нарівні з іншими юридичними предметами у навчальній програмі вищих юридичних навчальних закладів, воно займало і займає особливе місце в історії розвитку правових систем людства. У перший період існування Львівського університету (1661–1772) на юридичному факультеті викладали такі навчальні курси: римське право (мається на увазі насамперед римське приватне право), публічне право, історію державного устрою, політичну географію, «натуральне право», цивільне право (на основі коментарів до кодексу Юстиніана). Істотною новелою у тогочасній європейській освіті було вивчення історичного огляду розвитку римського права, публічного права, цивільного права, історії адміністративного устрою європейських країн. Найбільше уваги приділяли вивченню римського права, що сприяло формуванню й утвердженню світської (римської) правової доктрини на території Речі Посполитої. Студенти юридичного факультету Львівського університету вивчали значний масив римського правового матеріалу, правових положень, правових конструкцій, що супроводжувалося їхнім опрацюванням, систематизацією та адаптацією до пізньосередньовічних суспільних реалій; віднайдення в римському правовому спадку та обґрунтування ідей про справедливе й розумне право як основу існування суспільства і держави; відповідність і сприйняття цієї ідеї етапу утворення європейських монархій. Серед іншого, студенти аналізували

«Corpus Juris Civilis», поглиблено вивчали латину як спільну мову, що зумовлювало уніфікацію правових принципів, правових знань і практичних навичок та ін.

Як зазначено вище, римське право вважалося провідною навчальною дисципліною на юридичному факультеті Львівського університету. За таких умов авторитет професорів римського права був беззаперечним. Водночас діяльність професорів римського права у Львівському університеті мала подвійне спрямування: науково-викладацьке та практичне. Крім ведення аудиторних занять у студентській молоді та здійснення наукових досліджень, професори римського права активно займалися практичною діяльністю. За участю професорів при університеті створювали спеціальні комісії не лише з метою надання практичних рекомендацій місцевим суддям щодо застосування норм римського права при прийнятті ними юридичного рішення, а й для підготовки конкретного висновку у тій чи іншій життєвій справі. Викладання канонічного права та інших правничих дисциплін у Львівському університеті забезпечували відомі єзуїтські вчені, зокрема: Я. Бетман – професор канонічного права (1706–1707); В. Жолтовський – професор канонічного права (1722–1723); Т. Перкович – професор канонічного права (1719–1720); К. Грушецький – професор канонічного права (1728–1729); Ш. Кендзерський – професор канонічного права (1730–1731); К. Гутковський – професор канонічного права (1735–1736); Ю. Бертран – професор канонічного права (1763–1766); Д. Верещака – професор канонічного права (1756–1760); С. Глоговський професор канонічного права (1742–1743); М. Граб'євський – професор канонічного права (1736–1737); А. Гумовський – професор канонічного права (1757–1758) та інші¹. Бездоганні знання з основ

¹ Кметь В. Бертран Юзеф, Бетман Якуб, Верещака Домінік, Глоговський Станіслав, Граб'євський Марцін, Грушецький Казимир, Гумовський Антоній, Гутковський Ксаверій, Жолтовський Владислав, Кендзерський Шимон, Перкович Тома // Encyclopedia. Львівський

римського права, особливо в часи пізнього Середньовіччя, в Речі Посполитій були перепусткою до зайняття високих державних і суддівських посад.

Особлива увага на юридичному факультеті Львівського університету була приділена вивченню курсу риторики, основою якого була «судова риторика». Певну увагу приділяли вивченню історії риторики, ознайомленню з досягненнями відомих ораторів минулого тощо. Змістом судової риторики була побудова промови в суді, формування практичних навичок судового красномовства, до якого входили правила складання захисної та обвинувальної промов, судових документів, а також політичних промов.

У рамках викладів канонічного права студенти юридичного факультету Львівського університету вивчали правила поведінки (норми), прийняті церквою для впорядкування суспільних відносин усередині християнської громади. Іноді студенти називали канонічне право скорочено – «каноніка». Під час вивчення курсу з канонічного права студенти вивчали окремих розділ, присвячений історії держави та права й відносинам між державою і церквою, а також історію їх розвитку. Студенти на практичних заняттях розглядали так звані «казуси» з моральної теології, вивчали окремі аспекти кримінального права. З 1739 р. почали викладати поглиблену історію права. Викладання відбувалося латинською мовою.

У межах освітніх реформ від початку XVIII ст. у Львівському університеті призначали окремого професора канонічного права, а згодом – і професора римського права. Система викладання змінювалася під впливом нових соціально-економічних і політичних умов у Речі Посполитій та країнах Західної Європи¹. Основним методом університетського

національний університет імені Івана Франка. Львів, 2011. Т. 1. С. 197–198, 280, 408, 412, 417–419, 499, 595–596; 2014. Т. 2. С. 280.

¹ Kmet' W. W szkołach akademickich Lwowa (1661–1773) // Historia i nauczanie historii na Uniwersytecie Lwowskim. Rzeszów, 2016. S. 7–12.

викладання, зокрема і на факультеті «обох прав», були лекції професорів. Викладач читав лекції і коментував книги. У той час формування знань на юридичному факультеті спиралося на вчення переважно французьких мислителів. Як уже зазначено вище, специфіку «школи натурального права» визначав доробок теоретика освіченого абсолютизму Гаспара де Риаля (1682–1752). Натомість «право посполите» викладали на основі концепції Жана Дома (1625–1696). Цікаво, що у викладанні «натурального права» для його кращого вивчення студентами, віддавали перевагу французькій мові. Натомість інші правничі дисципліни читали польською і латинською мовами. Крім лекцій, поширеною формою наукового спілкування були також диспути або прилюдні дискусії, які періодично влаштовували на богословсько-філософські та правничі теми. Диспути могли тривати декілька годин. Головний диспутант повинен був заздалегідь оприлюднити тези доповіді, яку давали для обговорення. Під час диспуту на підставі книг висловлювали докази «за» і «проти». Перемагав той, хто міг навести більше цитат, витягів з творів визнаних авторів, підтверджуючи ними свою думку. Крім того, студенти виконували ще й письмові вправи – писали трактати. Якщо студент виконував усе передбачене навчальною програмою, то одержував титул бакалавра, далі – магістра, доктора. Проте надзвичайна складність навчання призводила до того, що титул бакалавра одержувала лише третина студентів, а магістра – тільки кожен шістнадцятий. Зазначимо, що понад 30 % студентів Львівського університету у XVIII ст. були етнічними українцями.

Усе вище викладене засвідчувало, що на юридичному факультеті Львівського університету з 1661 р. значну увагу приділяли вивченню історії римського та канонічного права, історії польського права, історії державного устрою європейських країн тощо.

3.2. Утворення та розвиток кафедри історії німецького та австрійського права в австрійський період (1784–1918)

Під час створення юридичного факультету відновлено-го Львівського університету в його структурі було утворено кафедру історії німецького та австрійського права (1784). Завідував нею австрійський професор А. Пфлегер. З такою назвою ця кафедра існувала упродовж 1784–1918 рр. З 1874 р. до 1887 р. кафедру очолював К. Ліске, який читав історію австрійського права. Крім нього, на кафедрі працювали професори Г. Рошковський, який читав філософію права і міжнародне право, Ф. Гризецький – церковне і державне право, А. Фанагор – польське приватне право, Ф. Зьродловський – римське право.

Історико-правові знання студенти юридичного факультету Львівського університету отримували від викладачів кафедри природного права, права народів та інституцій, утвореної 1784 р. Викладачі кафедри під час читання лекцій студентам юридичного факультету акцентували на історії права народів та інституцій, викладали історію римського, австрійського, польського права, вивчали історію адміністративного устрою низки народів багатонаціональної Австрійської монархії.

Утворення кафедри природного права, права народів та інституцій на юридичному факультеті Львівського національного університету співпало з періодом активного розвитку юридичної науки, що ґрунтувалася на ідеях європейського Просвітництва та принципах природного права. Однією з ключових фігур цього напрямку був Гуго Гроцій (1583–1645), чії теорії суттєво вплинули на становлення правової думки того часу. Гуго Гроцій відомий як один із основоположників теорії міжнародного права і розробник концепції природного права та відповідного йому волестановленого права. У своїх працях, зокрема в «De Jure Belli

ас Pacis» («Про право війни і миру»), він наголошував, що існують певні правові норми, які є незмінними і впливають з самої природи людини. Ці природні права є вічними та універсальними і не залежать від волі держави чи законодавців. Природне право, за Гроцієм, існує незалежно від людських інституцій і є основою справедливого правопорядку¹.

У контексті заснування кафедри природного права, права народів та інституцій у Львівському університеті вчення Просвітництва мали вирішальний вплив. Такі ідеї про те, що право повинно базуватися на природі речей, моральних принципах та розумі, заклали підґрунтя для вивчення права не лише як системи норм, але й як науки, що прагне розкрити глибинні моральні основи суспільних відносин, їхній генезис та еволюцію. Крім того, розвиток кафедри відображав важливість історичного підходу щодо вивчення правових систем. Історія держави і права дозволяла не лише зрозуміти, як виникали та розвивалися правові інститути, але й аналізувати їхнє значення в сучасному контексті. Знання історії права було і є ключем до розуміння того, як різні правові системи взаємодіяли з політичними, економічними та соціальними умовами. Це дозволяло юристам глибше пізнати правову реальність і прогнозувати можливі шляхи розвитку правових інститутів.

Діяльність кафедри природного права, права народів та інституцій 1799 р. було реформовано, зокрема її перейменували на кафедру природного права, права народів та кримінального права, а 1856 р. – на кафедру кримінального права, філософії та енциклопедії права².

Історичні знання про політичні вчення, історію їхнього становлення та розвитку студенти юридичного факультету

¹ Заєць А. П. Ідеї природного права у творчості Гуго Гроція // Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. 2017. Т. 200. С. 16–20.

² Кахнич В. Юридична освіта і наука у Львівському університеті (1661–1939) : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. С. 62–64.

отримували від викладачів кафедри політичних вчень і австрійського законодавства, створеної 1784 р. Цю кафедру 1806 р. перейменували на кафедру політичних вчень і статистики, яку 1818 р. поділили на кафедру політичних вчень та кафедру статистики. Ще 1811 р. на юридичному факультеті створено кафедру польського права, торговельного та вексельного права та процесу, яку очолив Я. Добжанський (на кафедрі значну увагу приділяли вивченню окремих історичних навчальних дисциплін). У 1855/1856 н. р. першокурсниками юридичного факультету як обов'язкові навчальні дисципліни читали такі курси: «Історія римського права» (викладач Ф. Коттер), «Історія та інституції римського права» (викладач Й. Зельонацький), «Історія німецької держави та права» (викладач Ф. Бішоф) та ін. Серед факультативних навчальних дисциплін історико-правового профілю вирізнявся курс «Історичний розвиток сучасного австрійського кримінального процесу»¹.

Кафедру історії німецького та австрійського права реформували 1874 р. Протягом 1874–1887 рр. кафедру очолював її завідувач Францішек Ксаверій Ліске – відомий польський історик і археограф, доктор філософії, професор, ректор Львівського університету (1879–1880), засновник Львівської історичної школи. Професор К. Ліске читав студентам юридичного факультету курс історії австрійського права (з вступом про основні джерела німецького середньовічного і діючого права). Крім нього, на кафедрі працювали проф. Г. Рошковський, який читав філософію права і міжнародне право, проф. Ф. Гризецький – церковне і державне право, проф. А. Фанагор – польське приватне право, проф. Ф. Зьродловський – римське право.

Спільним рішенням ректорату і Сенату (Вченої ради) Львівського університету на юридичному факультеті 1887 р.

¹ Кахнич В. Юридична освіта і наука у Львівському університеті (1661–1939) : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. С. 80–101.

створено ще кафедру історії польського права. Це була друга така кафедра на території австрійського коронного краю Галичини і Володимирії (першу створено 1877 р. у Ягеллонському університеті м. Кракова). Завідувачем Львівської кафедри історії польського права було призначено відомого професора Освальда Бальцера. На кафедрі історії польського права, яку він очолив, вивчали такі навчальні дисципліни, як «Історія польської державності» та «Історія судового права». З 1894 р. проф. О. Бальцер читав доручений йому ректором навчальний курс «Історії державності Австрії». З цього предмета він підготував і видав 1899 р. ґрунтовний підручник «Історія устрою Австрії». Його лекції і практичні заняття відвідувало багато студентів. Деякі з них згодом стали відомими вченими, започаткувавши створення наукової історико-правової школи О. Бальцера¹. Професор О. Бальцер став авторитетною особистістю у середовищі науковців Польщі та зарубіжжя. Його призначено членом екзаменаційної комісії для суддів Львівського судового округу, головою екзаменаційної комісії історико-правової спеціалізації на правничому факультеті. Багато років він входив до складу Сенату Львівського університету, двічі (1892–1893; 1913–1914) його обирали деканом юридичного факультету Львівського університету, а 1895/1896 н. р. – ректором Львівського університету. З ініціативи професора О. Бальцера у навчальну програму правників на першому курсі введено предмет «Порівняльна історія права слов'ян». Домагався він і дозволу на створення окремої аналогічної кафедри, але досягти цього не вдалося². Професор О. Бальцер виступав з цікавими доповідями та брав активну участь у наукових дискусіях на багатьох наукових конференціях у Польщі та інших європейських державах.

¹ Nowacki R. Oswald Balcer. Opole, 1998. S. 44.

² Львівський університет / відп. ред. проф. В. П. Чугайов. Львів : Вища шк., 1986. С. 48.

У політичне життя того часу, бурхливе і контрверсійне, О. Бальцер не втручався, хоча був польським патріотом. Але оскільки платні професора йому не вистачало (значні кошти йшли на лікування його дружини, дочки, допомогу родини хворого на епілепсію брата), то він погодився додатково стати ще й директором Львівського архіву актів гродських і земських (з 1891 р.). Від 1901 р. – засновник і довголітній голова Товариства підтримки польської науки (1920 р. реорганізоване); дійсний член НТШ (1926) і багатьох інших наукових асоціацій. Досліджував державний і адміністративний лад Польщі доби Середньовіччя, історію давнього права слов'ян.

Серед наукових праць проф. О. Бальцера значний резонанс, зокрема, викликали монографії «Генеалогія П'ястів» (1895), тритомна «Королівство Польське 1295–1370» (1919–1920) та ін. Він опрацював і опублікував кілька збірників правових актів Польщі доби Середньовіччя, був відповідальним редактором низки інших збірників. У праці «Генеалогія П'ястів» подав чимало відомостей джерелознавчого характеру про династичні шлюби польських князів і королів з Рюриковичами. На високому науковому рівні здійснив публікації юридичних пам'яток вірменських колоній Західної України і книги кримінальних справ Сяноцького гродського суду за 1554–1638 рр. – цінного першоджерела про опришківський рух у Надсянні та Лемківщині. Був представником уряду Галичини у відомій суперечці між Галичиною та Угорщиною за озеро Морське Око у Татрах 1902 р. Слухання відбулося перед арбітражем в Граці. Бальцер виграв процес, що призвело до встановлення кордону у горах між Галичиною та Угорщиною відповідно до очікувань польського суспільства (дійсний дотепер). Адміністрація юридичного факультету Львівського університету (ініціатор – професор Пшемислав Домбковський) 1926 р. подала кандидатуру О. Бальцера до номінації на Нобелівську премію Миру. П'ять європейських університетів надали йому

звання почесного доктора: 1903 р. – Львівський університет; 1909 р. – Карловий університет; 1921 р. – Варшавський університет; 1926 р. – Познанський університет; 1928 р. – Університет Стефана Баторія у Вільнюсі. Бальцера нагороджено орденом Білого Орла і золотим Хрестом Заслуги.

Наукова школа напряму «Історія держави і права несловянських народів» доволі інтенсивно розвивалася у Львівському університеті з другої половини 1850 р. Саме з 1855 р. на юридичному факультеті Львівського університету існувала ще кафедра історії німецького та австрійського права, якою завідував проф. Ф. Бішоф (згодом проф. Г. Бруннер). Він 1865 р. опублікував кілька відомих у той час праць, серед яких, наприклад, «Дослідження з історії Магдебурзького права» та «Про німецький правовий кодекс Краківської бібліотеки», у яких учений підсумував свій науковий доробок з історії німецького права львівського періоду діяльності. З другої половини 50-х років XIX ст. він викладав студентам-правникам Львівського університету історію німецької державності та права, яку згодом почав викладати проф. Г. Бруннер¹. Професор Г. Бруннер, який теж працював на кафедрі історії німецького права, основні свої наукові погляди виклав у працях «Дарування землі меровінгів і агілолфінгів» (Берлін, 1885), «Основи історії німецького права» (Лейпціг, 1901) та «Історія німецького права» (Лейпціг, 1887–1892).

Одним з відомих дослідників історії польського права того періоду був Алоїзій Віняж. Він народився у Львові 1868 р., був випускником юридичного факультету Львівського університету (1889), навчався також у Відні та Берліні. Ступінь доктора права А. Віняж отримав 1890 р., а 1895 р. – габілітувався. Певний час він працював науковим секретарем Львівського університету, упродовж 1896–1912 рр.

¹ Мельник М. Бішоф (Bischof) Фердинанд Франс Ксаверій Георг // *Encyclopaedia. ЛНУ ім. Івана Франка* : в 2-х т. Т.1: А-К. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2011. С. 244.

був доцентом юридичного факультету цього університету. Серед інших своїх наукових праць він написав такі відомі, як «Суди Божі у Польщі» (1891), «Заборони у Статутах Кази-мира Великого» (1895) та ін.

Упродовж 1870–1880-х років історію німецької державності та права на кафедрі історії німецького та австрійського права викладав доц. Е. Буль. Згодом наукову школу напряму «Історія держави і права неслов'янських народів» на юридичному факультеті Львівського університету представляв проф. П. Домбковський, а також інші дослідники і викладачі. Серед них варто назвати історика середньовічного права проф. Альфреда Гальбана (1860–1926). Він народився у Кракові, навчався спершу на юридичному факультеті Ягеллонського університету, потім у Парижі та Берліні. Отримав ступінь доктора права 1887 р., а 1894 р. габілітувався з канонічного права (праця «Про папську турботу»), згодом – з німецького права (праця «Дослідження з історії нерухомої власності в германських народів» (1892)). Протягом життя А. Гальбан працював у Фінансовій прокуратурі у Відні, Галицькому намісництві, проводив наукові дослідження у Санкт-Петербурзі, Києві та Харкові, викладав на юридичному факультеті Чернівецького університету. З 1905 р. був звичайним професором порівняльного правознавства з обов'язком викладання спецкурсів з німецького права на кафедрі історії німецького права Львівського університету. Серед наукових інтересів професора домінувало середньовічне німецьке право. Найвідомішими його працями були «Римське право в германських національних державах» («Das römische Recht in den germanischen Volksstaaten» 1899–1901), «До історії німецького права на Поділлі, Волині та Україні» (1896)¹.

¹ Редзюк А., Лаврецький Р. Гальбан (Halban-Blumenstor) Альфред // Енциклопедія, Львівський національний університет ім. Івана Франка : в 2 т. Т.1: А–К. Львів, 2011. С. 321.

Відомим істориком права, що працював в «австрійський» період у Львівському університеті, був Михайло (Міхал) Бобжинський (1849–1935)¹. Як і П. Домбковський, він досліджував польське і німецьке право. Народився М. Бобжинський у Кракові, закінчив юридичний факультет Ягеллонського університету (1871), згодом навчався в Страсбурзькому університеті. Отримав ступінь доктора права 1872 р., наступного року габілітувався з польського права, а 1875 р. – з німецького права. У 1870-х роках М. Бобжинський працював доцентом, згодом – професором юридичного факультету Ягеллонського університету. Упродовж 1893–1901 рр. він займав посаду почесного професора історії польського та німецького права Львівського університету, викладаючи курси «Історія парламентаризму у Польщі» та «Історія італійців у Польщі». Науковим зацікавленням М. Бобжинського були історія Польщі, історія польського та німецького права. Серед його праць можна назвати «Про нішавське законодавство Казимира Ягеллончика» (1873), багатотомник «Пам'ятки польського стародавнього права» (1874–1885), «Нарис історії німецького права» (1876).

До істориків права «австрійського» періоду належав ще один викладач кафедри історії німецького та австрійського права юридичного факультету Львівського університету Янович Олександр. Він народився 1843 р. у Львові. Закінчив юридичний факультет Львівського університету 1865 р., через два роки (1867) отримав ступінь доктора права. Упродовж 1881/1882 н. р. займав посаду приват-доцента на кафедрі цивільного права університету, з 1882/1883 н. р. став приват-доцентом кафедри історії права юридичного факультету Львівського університету. З 1883/1884 н. р. А. Янович став надзвичайним професором, а з 1887 р. – звичайним професором кафедри історії німецького права.

¹ Лаврецький Р. Бобжинський (Bobrzynski) Міхал // Encyklopedia. ЛНУ ім. Івана Франка : в 2-х т. Т.1: А–К. Львів, 2011. С. 217–218.

На юридичному факультеті Львівського університету з кафедрою історії німецького та австрійського права були тісно пов'язані всі діючі факультетські кафедри. Найтісніша співпраця кафедри історії німецького та австрійського права відбувалася з кафедрою римського права та кафедрою канонічного права. На цих та інших кафедрах юридичного факультету Львівського університету читали важливі навчальні дисципліни, в яких професори і доценти свідомо багато уваги приділяли висвітленню саме історії розвитку цивільного, кримінального, процесуального, римського, канонічного та інших галузей права. Австрійські професори з повагою ставилися до відомого латинського висловлювання Цицерона з його трактату «Про оратора» – «*Historia magistra vitae*». Висвітлюючи історію права, австрійські професори прагнули розкрити витоки, природу та призначення права, вивчити й узагальнити історичний досвід, використати історичні уроки з метою кращого пізнання права та уникнення помилок у прийнятті важливих рішень. Тому поступово адміністрація юридичного факультету Львівського університету почала більше уваги приділяти вивченню історії держави і права шляхом виділення окремої кафедри, зокрема щодо вивчення римського права, яке цілком заслужено стало яскравою сторінкою не тільки європейської, а й світової історії.

Низку важливих питань з історії римського права, цивільного та кримінального права вивчали на створеній 1784 р. кафедрі цивільного, пандектного та кримінального права, яку очолював перший декан юридичного факультету відновленого Львівського університету Бальтазар Борзага¹. Як професор кафедри цивільного, пандектного та

¹ Редзкі А. Гюттнер (Hüttner) Карл Йозеф фон // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А–К ; видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 399.

кримінального права юридичного факультету Львівського університету Б. Борзага викладав цивільне та кримінальне право, а також римське право (так зване пандектне право). Основу його лекцій з цих предметів становили підручники «Про природне право» К. Мартіні та «Елементи цивільного права...» німецького юриста Й. Гайнеціуса. Зазначимо, що Б. Борзага був насамперед юристом-практиком, а не науковцем, тому власного значного наукового доробку не залишив. Проте він відомий як один із розробників австрійського Цивільного кодексу 1797 р.¹

Значний інтерес до римського права привів 1797 р. до необхідності перейменувати кафедру цивільного, пандектного та кримінального права на кафедру римського та цивільного права. Під такою назвою її очолював Франц Маркс, вона існувала до 1805 р.²

На кафедрі римського та цивільного права юридичного відділу ліцею 1806 р., яку згодом перейменували на кафедру цивільного права, вивчали історію римського права. Її перший завідувач – один з найвідоміших юристів Австрійської імперії в галузі австрійського цивільного права – Йозеф Вінівартер. Професор юридичного факультету Львівського університету Й. Вінівартер викладав студентам римське приватне право. Серед його лекційних курсів особливої уваги заслуговує цивільне право Галичини, матеріал якого став основою пізнішого підручника Й. Вінівартера «Довідник з

¹ Мельник М. Борзага (Borzaga) Бальтазар // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А-К ; видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 232.

² Лисий Ю. Вінівартер (Winiwarter) Йозеф, фон // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А-К ; видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 289.

політичного та юридичного законодавства для Королівства Галичини та Лодомерії. Перший розділ: опис організації країни та адміністрації» (Львів, 1826)¹.

Значну увагу історичним питанням вивчення римсько-го і цивільного права приділяли на кафедрі римського та цивільного права юридичного факультету Львівського університету 1829 р., яку до 1848 р. очолював Ігнацій Грасль. Упродовж 1825–1827 рр. І. Грасль був суплентом австрійського цивільного права юридичного факультету Віденського університету. Ще у Відні він написав й опублікував працю «Про зобов'язання матері та бабусі по батьківській лінії неповнолітньої дитини взяти на себе опікунство над дитиною, якщо цього вимагає законодавчий порядок, за Австрійським загальним цивільним кодексом» (1826). Найвідомішим дослідженням з наукового доробку вченого львівського періоду стала праця «Австрійське сімейне право євреїв», опублікована у Відні 1848 р.²

Після революції 1848 р. в Австрії відбулися зміни в організації університетського самоврядування та навчального процесу, управління факультетів передано Радам професорів і деканам, введено нові навчальні плани тощо. За новим навчальним планом 1855 р. на юридичному факультеті розширювалося і поглиблювалося викладання історико-правових і філософських дисциплін. Розвиток нових економічних відносин збільшив інтерес до римського

¹ Лисий Ю. Вінівартер (Winiwarter) Йозеф, фон // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А–К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 289.

² Мельник М. Грасль фон Рехтен (Grassl von Rechten) Ігнацій // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А–К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 414.

права, яке, поряд з німецьким, у навчальному плані зайняло одне з перших місць. Велику увагу приділяли філософії та енциклопедії права, що мали на меті ознайомити студентів з найважливішими філософськими поглядами на державу і право в їхньому історичному розвитку¹.

З 1849 р. кафедрою римського та цивільного права керував Анджей Фангор. Був випускником юридичного факультету Львівського університету, отримав ступінь доктора права в 1841 р. Після цього А. Фангор був ад'юнктом юридичного факультету Львівського університету (1841–1845), два роки працював у Кракові суплентом польського торговельного та вексельного права юридичного факультету Ягеллонського університету. Був призначений виконуючим обов'язків завідувача кафедри римського та цивільного права 24 червня 1848 р., а 1849 р. очолив цю кафедру й завідував нею до 1884 р. Серед його лекційних курсів були римське, польське, цивільне та гірниче право. Науковими зацікавленнями А. Фангора були австрійське загальне приватне право та австрійське цивільне право, окремі питання історії австрійського цивільного права.

У другій половині XIX ст. найвідомішим дослідником і викладачем римського права на юридичному факультеті став Й. Зельонацький. Найвідомішими його працями стали «Пандекта або лекції з римського приватного права» (1862–1863), «Наука про власність згідно з римським правом» (1862)².

Наукова школа римського права з останньої чверті XIX ст. на юридичному факультеті Львівського університету репрезентована такими вченими, як Ф. Жрудловський,

¹ Калинович В. І. Розвиток юридичної науки у Львівському ордені Леніна державному університеті ім. Івана Франка // Вісник Львівського університету. Серія юридична. Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1963. Вип. 1(5). С. 22.

² Редзкі А. Зельонацький (Zielonachi) Йосафат. // Encyklopedia. Львівський національний університет ім. Івана Франка : в 2 т. Т.1 : А–К / С. 532.

С. Шаховський, Л. Пінінський, М. Хлямтач, В. Осуховський, О. Надрага (українець), І. Кошембар-Лисковський та ін.

Важливим об'єктом вивчення і викладання на юридичному факультеті Львівського університету було канонічне право, яке мало глибоку історію і межувало з історико-правовими науками. Вивчення канонічного права, його історії активізувалося з утворенням 1784 р. кафедри канонічного права (згодом кафедри канонічного та римського права). Її очолювали Ян Амброс (1784–1806), Франц Зоммаруга (1806–1809) та Ян Добжанський (1809–1810). Цю кафедру 1810 р. перетворили на кафедру канонічного та римського права, яку упродовж 1810–1821 рр. очолював Бернад Барон, протягом 1821–1842 рр. – Антоній Гаймбергер, а з 1842 р. – Франц Коттер. З кафедри канонічного та римського права 1856 р. виокремили кафедру римського права (завідувачі: 1856–1857 рр. – Й. Швах, з 1857 р. – Йосафат Зельонацький). Тому 1858 р. кафедра канонічного та римського права знову отримала назву «кафедра канонічного права». Тоді ж її очолив Ойген Мор.

Першим завідувачем кафедри канонічного права став Ян Амброс. Він закінчив юридичний факультет Віденського університету, де 1774 р. захистив докторат з права. З 1784 р. Я. Амброс викладав на новоствореному юридичному факультеті Львівського університету канонічне та кримінальне право¹.

Наступним завідувачем кафедри канонічного права був Франц Зоммаруга, який закінчив юридичний факультет Віденського університету, а наступного року отримав ступінь доктора права. Упродовж 1802–1805 рр. Ф. Зоммаруга

¹ Ревера Ю. Амброс фон Рехтенберг (Ambros von Rechtenberg) Ян // Encyclopaedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А–К ; видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 135.

працював в адвокатській конторі, а також викладав канонічне право в університетах Відня та Падуї. Після залишення викладацької посади у Львівському університеті, Ф. Зоммаруга працював у суді, а 1832 р. навіть очолював Віденський університет. Цей юрист був автором багатьох змін до законодавства Австрії¹.

Упродовж 1809–1810 рр. завідувачем кафедри канонічного права був Ян Добжанський – спадкоємець давнього українсько-польського шляхетського роду зі сіл Добра Рустикальна та Добра Шляхетська (тепер село Добра Сяноцького повіту Підкарпатського воєводства Польщі). Був випускником юридичного факультету Львівського університету. Одним з перших 1805 р. Я. Добжанський отримав диплом доктора права Львівського університету. Ще 1806 р. він спробував стати професором кафедри канонічного права, проте зміг зробити це лише 1809 р. Професором кафедри канонічного права Я. Добжанський був лише рік, перекваліфікувавшись відразу на польське право², а 1811 р. очолив новостворену кафедру польського права, торговельного та вексельного права та процесу. Уже 1820 р. був в. о. декана юридичного факультету, 1834/1835 н. р. – обраний ректором Львівського університету, 1822 р. входив до складу комісії, створеної для розгляду кандидатур на посаду професора кафедри польської мови та літератури у Львівському університеті.

¹ Мельник М. Зоммаруга (Sommaruga) Франц Вінсент Емануель барон фон // Encyclopaedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А–К ; видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 537.

² Мельник М. Добжанський де Добра (Dobrzański de Dobra) Ян // Encyclopaedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А–К ; видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 449.

Кафедра канонічного права 1810 р. була перетворена на кафедру канонічного та римського права. Її перший завідувач, Барнард Барон, окрім канонічного права, викладав також енциклопедію права¹.

Зазначимо, що 28 січня 1821 р. кафедру канонічного та римського права очолив Антоній Гаймбергер. Одним з його вчителів був відомий австрійський юрист Т. Доллінер, який прищепив А. Гаймбергеру зацікавлення до канонічного та римського права. Через декілька років після здобуття ступеня доктора права А. Гаймбергер очолив кафедру канонічного та римського права юридичного факультету Львівського університету. Окрім римського та канонічного права у Львівському університеті, А. Гаймбергер викладав торговельне та вексельне право у Львівській реальній торговельній академії. Його вважали одним з провідних учених-юристів і педагогів-дидактиків свого часу. Під час праці у Львівському університеті 1829 р. А. Гаймбергер написав ґрунтовний підручник для вищих шкіл з римського приватного права під назвою «Римське приватне право...». Ця праця вийшла друком у Львові (1829–1830) у чотирьох томах. Її переклади німецькою та італійською мовами, які вийшли у 1830–1850-х роках, стали визнаним методичним матеріалом з приватного римського права в університетах Центрально-Східної Європи. Серед наукових праць А. Гаймбергера варто назвати дослідження з канонічного права та релігійних відносин у Галичині².

¹ Мельник М. Барон (Baron) Барнард // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А–К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 183.

² Швець Н., Мельник М., Швець В. Гаймбергер (Haimderger) Антон // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А–К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 316.

Кафедру канонічного та римського права очолював Йосафат Зельонацький упродовж 1857–1870 рр. До наукових зацікавлень Й. Зельонацького належала така галузь римського права, як римське спадкове право. Серед найвідоміших праць ученого львівського періоду такі: «Пандекта або лекції з римського приватного права» (1862–63) та «Наука про власність згідно з римським правом» (1862)¹.

Ойген Мор очолив кафедру канонічного та римського права 1858 р., працював на цій посаді до 1864 р., коли його обрали завідувачем кафедри цивільного, торговельного та вексельного права. Зазначимо, що О. Мор читав свої лекційні курси лише німецькою мовою та виступав проти полонізації Львівського університету, що набрала сили у 1860-х роках.

У період Першої світової війни програми навчальних дисциплін кафедри історії німецького та австрійського права на юридичному факультеті Львівського університету, як і його професорсько-викладацький склад, не зазнали суттєвих змін щодо удосконалення та розширення. Навпаки, в ті роки відбувалися скорочення. Зазначимо, що до 1871 р. викладання та навчання на юридичному факультеті Львівського університету відбувалося зазвичай німецькою мовою, що пояснювали державною мовною політикою австрійського уряду, а також (певною мірою) недостатньою кількістю наукової та навчальної літератури з головних юридичних дисциплін українською і польською мовами. Після того, як 1871 р. основними мовами в Королівстві Галичини та Володимирії визнали українську та польську, австрійська влада дала дозвіл на перетворення Львівського університету в утраквістичний (двомовний) українсько-польський вищий навчальний заклад. Проте, керівні посади в Коро-

¹ Редзик А., Швець В. Зелонацький (Zielonacki) Йосафат фон // Encyclopaedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А–К ; Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 532–533.

лівстві Галичини та Володимирії займали поляки, завдяки їхньому впливу Львівський університет було майже повністю полонізовано. Після цього розпочалася боротьба за Український університет у Львові.

Отже, в австрійський період на кафедрі історії німецького та австрійського права юридичного факультету Львівського університету відбулося заснування Львівської історико-правової школи (у цей час закладено кафедральні академічні традиції історико-правових досліджень важливих наукових проблем). Її засновником був відомий вчений зі світовим іменем – професор Ксаверій Ліске, а згодом Львівську історико-правову школу очолив професор О. Бальцер. У ній активно вивчали історію гродських і земських судів, державний і адміністративний устрій середньовічної Австрії, Польщі, історію давнього права слов'янських народів, юридичні пам'ятки вірменських поселень на території Західної України та книги кримінальних справ Сяноцького гродського суду за 1554–1638 рр. та ін.

3.3. Діяльність кафедри історії польського устрою і права у польський період (1919–1939)

Після розпаду Австро-Угорщини (жовтень 1918 р.) у Львові склалася складна політична ситуація. Українська Національна Рада, як представницький орган основного й автохтонного українського народу на західноукраїнських землях, 19 жовтня 1918 р. проголосила Прокламацію, у якій йшлося про утворення Української держави на українських етнічних землях. Українська Національна Рада 9 листопада 1918 р. затвердила назву проголошеної держави – Західно-Українська Народна Республіка (ЗУНР). Проти ЗУНР виступила Польща. Ще 1 листопада 1918 р. розпочалася польсько-українсько війна за Східну Галичину між Західно-Україн-

ською Народною Республікою і Польською державою. Тому кафедра історії німецького та австрійського права та юридичний факультет Львівського університету призупинили свою діяльність. Відновив свою діяльність Львівський університет восени 1919 р. У зимовому семестрі 1919/1920 н. р. на юридичному факультеті Львівського університету викладали такі навчальні курси: I. «Загальні науки: енциклопедія юридичних і політичних наук» (викладач К. Стефко); «Історія філософії права» (Ю. Новотний); II. «Історія права: історія та системи римського приватного права» (М. Хлямтач); «Канонічне католицьке право» (лекції та семінар) (В. Абрагам); «Західноєвропейське право» (лекції та семінар) (А. Гальбан); «Польське приватне право» (лекції та семінар) (П. Домбковський); «Історія устрою Польщі» (лекції та семінар) (О. Бальцер)¹.

Кафедру історії німецького та австрійського права перейменували на кафедру історії польського устрою і права (її далі очолював професор О. Бальцер). Було також утворено кафедру історії західноєвропейського права. Її очолив професор А. Гальбан. Львівському університету 1920 р. була передана будівля колишнього Галицького крайового сейму. Туди перебрався й правничий факультет, зайнявши праве крило будівлі. Кафедра історії польського устрою і права розмістилася на третьому поверсі. У складі кафедри було ще троє викладачів та секретар. Згідно з розпорядженням Міністра віросповідань і освіти від 16 жовтня 1920 р., який затвердив програму навчання (тобто обов'язкових предметів) на правничому факультеті, кафедра історії устрою і польського права забезпечувала вивчення студентами таких обов'язкових предметів, як історія устрою і права Польщі, історія судового права Польщі, історія західноєвропейського права. Кафедра мала право вводити так звані необов'язкові

¹ Кахнич В. Юридична освіта і наука у Львівському університеті (1661–1939) : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. С. 129.

(факультативні) навчальні дисципліни, але з дозволу Вченої ради факультету¹.

Одним з видатних науковців європейського масштабу у міжвоєнний період, який очолював кафедру історії польського устрою і права, був професор Пшемислав Домбковський (23 лютого 1877, Львів – 17 грудня 1950, Львів) – один з найвизначніших польських і українських учених-правників у галузі історії держави і права не лише у Польщі, а й за її межами наприкінці XIX – першої половини XX ст.: професор Львівського університету, організатор науки, вихователь польської й української студентської молоді, відомий архіваріус, видавець наукової та навчальної літератури, автор близько 300 наукових праць, у тім числі кількох відомих і використовуваних донині у Польщі, Україні й інших країнах монографій та підручників. Він 1894 р. з відзнакою закінчив гімназію і вступив на юридичний факультет Львівського університету, що тоді називали «Цісарсько-Королівським університетом ім. Франца-Йосифа I». Навчаючись на третьому курсі, у вільний від навчання час за рекомендацією професора Освальда Бальцера молодий науковець став працювати у Львівському крайовому архіві актів земських і гродських. Працював у ньому до 1916 р., ставши одним з найвідоміших архівістів в Австрії. Робота в архіві дала йому змогу не лише оплачувати навчання в університеті (воно було платним), але й досконало вивчити архівні матеріали, в результаті чого він підготував і видав ґрунтовну працю «Польське приватне право» (1910–1911). Пшемислав Домбковський 1898 р. з відзнакою закінчив юридичний факультет і цього ж року склав вступні іспити в докторантуру (це були римське, канонічне, німецьке і судове право). У грудні 1900 р. успішно захистив у Львівському університеті докторську працю й отримав ступінь доктора права

¹ Redzik A. Wydział prawa Uniwersytetu Lwowskiego w latach 1939–1946. Lublin : Wyd-wo naukowe KUL, 2006. S. 32.

(17 грудня). У літньому семестрі 1906 р. доручили Пшемиславу Домбковському читати курс лекцій з історії польського приватного права на юридичному факультеті Львівського університету¹. Упродовж 1907–1908 рр. П. Домбковський відбув наукове стажування в Парижі, у Паризькому університеті, близько 11 місяців працював в архівах і бібліотеках Варшави. Під час перебування за кордоном (Німеччина, Франція), у Варшаві познайомився і налагодив наукові контакти з багатьма відомими вченими, політиками, письменниками, уважно придивлявся і вивчав наявні там суспільно-політичні й національні відносини, економічні проблеми. Внаслідок наполегливих звернень очільників Львівського університету австрійське Міністерство віросповідань і освіти 21 лютого 1910 року надало Пшемиславу Домбковському, якому тоді виповнилося 33 роки, титул надзвичайного професора. Після початку Першої світової війни, з огляду на наближення російських військ, багато професорів та викладачів університету, у тім числі ректор Ст. Стажинський, виїхали зі Львова на захід. Заняття в Львівському університеті були припинені. Професор Домбковський залишився у Львові разом з багатьма іншими викладачами: вони сподівались на те, що російська влада відновить діяльність польського університету через, як здавалось, лояльне ставлення до польського населення і установ. Було заборонено лише українські організації, товариства, закрито бібліотеки, читальні, видавництва, розграбовано музеї, заборонено українську мову, літературу. Так, генерал-губернатор Галичини граф Бобринський, услід за російським царем Миколою II, який на початку квітня 1915 р. відвідав Львів, цинічно зазначив, що Галичина і Лемківщина були здавна невід'ємними частинами єдиної Великої Росії, і тому він

¹ Тищик Б. Пшемислав Домбковський – видатний історик права (до 130-річчя від дня народження) // Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2007. Вип. 44. С. 14–23.

буде на цих землях запроваджувати російську мову, закон і устрій. Проте у червні 1915 р. Галичину знову захопили австрійці. Отож Львівський університет знову почав діяти, а П. Домбковського 1 січня 1916 р. призначили завідувачем новоствореної кафедри історії німецького права.

Під час польсько-української війни П. Домбковський переїхав до Варшави. У зимовому семестрі 1919/1920 н. р. він розпочав читати курс історії польського приватного права на юридичному факультеті Варшавського університету.

Влітку 1920 р. П. Домбковський повернувся до Львова, коли під містом відбувалися завзяті бої з Червоною армією (тривала польсько-радянська війна, на Львів наступала кінна армія С. Будьонного). У вересні Червона армія була відкинута з-під Львова і Варшави, у Ризі почалися мирні переговори. У Львівському університеті в жовтні 1920 р. розпочалися заняття першого семестру. Професор Домбковський знову очолив кафедру давнього польського приватного права на юридичному факультеті Львівського університету. Упродовж 1921/1922 н. р. за сумісництвом став працювати в Люблінському католицькому університеті, де читав курс історії західноєвропейського права – 4 години на тиждень.

У зв'язку зі смертю професора О. Бальцера 1933 р. кафедру історії польського устрою та права (яку очолював О. Бальцер) та кафедру історії давнього польського приватного права об'єднали в одну – кафедру історії устрою і польського права. Її очолив професор П. Домбковський¹. Крім читання лекцій, він проводив семінари, на яких заохочував студентів до творчого мислення, висловлювання власних думок, поглибленої наукової праці. Професор П. Домбковський одним з перших читав лекції українською мовою. На ці семінари постійно записувалося від 30–90 студентів. На

¹ Nowacki R. Przemysław Dąbkowski (1877–1950) profesor Uniwersytetu Jana Kazimierza. Opole, 2002. S. 95.

власні кошти проф. П. Домбковський купував для кафедральної бібліотеки першоджерела, наукові журнали, монографії та іншу літературу – польську і зарубіжну. Цієї літератури було на кафедрі багато – кількасот книг, у тім числі кілька унікальних першоджерел. Активною була й зовнішньо-наукова та організаційна діяльність проф. П. Домбковського. Він брав участь у з'їздах і нарадах польських і закордонних вчених, виступав з доповідями на засіданнях наукових історичних і правничих товариств, домагався утворення кафедри історії державності і права слов'янських країн, багато публікувався. Його численні учні 1927 р. організували святкування 30-ліття наукової праці професора. З цієї нагоди видано збірник праць учнів П. Домбковського та його бібліографію праць (налічувала 321 позицію). Найздібніших своїх студентів-випускників проф. П. Домбковський намагався залишити для викладацької і наукової праці на кафедрі та факультеті. Це були, зокрема, відомі згодом вчені К. Кораній, В. Гейнош, Я. Адамус, С. Шреньовський, Л. Паулі та ін. Професор П. Домбковський виконував у Львівському університеті низку важливих адміністративних функцій. Упродовж 1920–1921 рр. та 1925–1926 рр. його обирали деканом юридичного факультету (тоді деканів обирали на один рік), він тричі (на час відсутності ректора) був в. о. ректора Львівського університету. Сенат університету навіть обрав 1939 р. П. Домбковського ректором, але він відмовився від цієї посади. Проф. П. Домбковський опублікував багато відомих праць, які до сьогодні мають великий дослідницький інтерес.

Знали і шанували професора П. Домбковського у науковому середовищі багатьох країн Європи. Він був обраний членом Польської (1929), Болгарської (1928), Чеської (1929) академій наук. Був також обраний дійсним членом Наукового товариства ім. Тараса Шевченка у Львові (1933).

Упродовж 1938–1939 рр. на кафедрі історії загальноєвропейського права, де завідувачем був проф. П. Домбковський,

працювали ще три викладачі – доц. К. Кораній і два асистенти: магістри Г. Греб і Ю. Пашковський. На кафедрі історії польського права (якою також завідував проф. П. Домбковський) було теж троє викладачів: доктор З. Соха, доцент В. Гейнош і магістр Я. Лого-Соболевський. Кафедрою теорії права, яка існувала окремо, керував проф. К. Стефко (було ще два асистенти); кафедрою римського права керував проф. В. Осуховський (два асистенти). Всього на факультеті в той час було 16 кафедр, навчалося 2 316 студентів, серед них 1 976 чоловіків і 340 жінок¹.

Отже, у польській період на кафедрі історії польського устрою і права юридичного факультету Львівського університету продовжувався розвиток Львівської історико-правової школи, розвивалися кафедральні академічні традиції історико-правових досліджень важливих наукових проблем. Її керівником був відомий учений високого європейського рівня, учень і послідовник професора О. Бальцера – професор П. Домбковський, який ґрунтовно досліджував історію польського судочинства та історію західноєвропейського права, вивчав історію польського цивільного права, історію литовського та німецького права.

3.4. Діяльність кафедри теорії та історії держави і права в радянський період (1939–1991)

Гітлерівська Німеччина напала на Польщу 1 вересня 1939 р. Почалася Друга світова війна. На землі Східної Галичини 17 вересня 1939 р. вступила Червона армія, а у жовтні відновив свою діяльність Львівський університет, але вже

¹ Redzik A. Wydział prawa Uniwersytetu Lwowskiego w latach 1939–1946. Lublin : Wyd-wo naukowe KUL, 2006. S. 36, 76.

не як польський, а як український заклад. Указом Президії Верховної Ради УРСР 8 січня 1940 р. йому присвоєно ім'я Івана Франка.

У роки радянсько-німецької війни Львівський університет не діяв. У серпні 1944 р. Львівський університет остаточно відновив діяльність, у тім числі – юридичний факультет¹. Тут, окрім інших, було створено дві «історичні» кафедри – загальної історії держави і права (її очолив професор П. Домбковський) та історії держави і права Союзу РСР (її очолив учень П. Домбковського – професор К. Кораній). За роки радянської влади проф. П. Домбковський залишився завідувачем кафедри загальної історії держави і права. На кафедрі, крім того, у той час працювали доцент О. Надрага, асистенти П. Ільків і Л. Паулі. На цій кафедрі введено предмет «Римське право» (його читали доцент О. Надрага й асистент П. Ільків). Лаборантом і секретарем кафедри була С. Кармеліта. Предмет загальної історії держави (читали на першому курсі) охоплював 86 год лекційних і 40 год семінарських. Римське право (другий курс) – 80 год лекційних і 40 год практичних занять. Кафедра історії держави і права Союзу РСР (завідувач проф. К. Кораній) фактично спочатку (рік-півтора) не працювала – не було відповідної літератури та лектора). Формально 1944 р. на юридичному факультеті налічували 11 кафедр (формально, оскільки три кафедри (теорії держави і права, державного права та земельного, колгоспного і трудового права) взагалі не створено – не було викладачів)². На юридичному факультеті 1944 р. було створено кафедру теорії та історії держави і права. Невдовзі унаслідок звільнення з роботи (виїзд до Польщі або інші причини) кількох викладачів-поляків та об'єднання кафедр

¹ Львівський університет / відп. ред. проф. В. П. Чугайов. Львів : Вища шк., 1986. С. 52–53.

² Redzik A. Wydział prawa Uniwersytetu Lwowskiego w latach 1939–1946. Lublin : Wyd-wo naukowe KUL, 2006. S. 291.

у грудні 1944 р. на юридичному факультеті було всього три кафедри: кафедра теорії та історії держави і права (предмети: загальна історія держави і права; історія держави і права народів СРСР; римське право (у складі п'яти викладачів – проф. П. Домбковського, проф. К. Коранія та доц. О. Надраги, двох асистентів); кафедра цивільного права (завідувач – проф. К. Пшибиловський та ще п'ять викладачів), 11 предметів; кафедра кримінального права (завідувач – проф. М. Паше-Озерський, ще чотири викладачі), чотири предмети.

З 1944 р. кафедра теорії та історії держави і права зайняла важливе місце на юридичному факультеті Львівського університету. Під такою назвою ця кафедра функціонувала аж до весни 2008 р. Свого часу її очолювали: проф. П. Б. Домбковський (1944–1946), доц. П. О. Недбайло (1946–1954), доц. В. І. Калинович (1954–1960), проф. В. Г. Сокуренько (1960–1990), проф. Б. Й. Тищик (1990–2008). На кафедрі теорії та історії держави і права Львівського університету тоді працювали, окрім доц. П. О. Недбайла, доценти: В. І. Калинович (з 1945 р.), В. С. Кульчицький (з 1951 р.), В. Г. Сокуренько (з 1953 р.), лаборантом-секретарем – М. Т. Завістовська. Навчальними дисциплінами, які забезпечувала кафедра, були: теорія держави і права (лектор доцент П. О. Недбайло, семінарські заняття – к. ю. н. В. Г. Сокуренько); історія держави і права загальна (лектор і семінарські заняття – доц. В. І. Калинович); історія держави і права народів СРСР (лектор і семінарські заняття – доц. В. С. Кульчицький); римське право (лектор – доцент В. І. Калинович). Така незначна кількість викладачів на кафедрі пояснюється обмеженням штатним розписом, а також невеликими наборами студентів на стаціонарне відділення – по 50 осіб на кожному курсі. Згодом, коли на факультеті з'явилося заочне відділення, а далі – вечірнє, кількість викладачів кафедри (і факультету) почала зростати. Деканом факультету у ті роки був доцент П. П. Михайленко. Через від'їзд до Києва доцента П. О. Недбайла (з 1955 р. професор) 1954 р. кафедрі історії та теорії держави

і права очолив кандидат юридичних наук В. І. Калинович¹. На час наукового відрядження до Москви (для завершення написання докторської дисертації) доц. П. О. Недбайла, В. І. Калинович вісім місяців виконував обов'язки ще й декана факультету². На кафедрі тоді працювали такі викладачі: 1) кандидат юридичних наук, доцент В. І. Калинович (загальна історія держави і права, римське цивільне право); 2) кандидат юридичних наук В. С. Кульчицький (історія держави і права народів СРСР); 3) кандидат юридичних наук, доцент В. Г. Сокурєнко (теорія держави і права, історія політичних вчень). Старшим лаборантом була М. Т. Завістовська. Набір студентів на перший курс і далі був невеликим – по 50 осіб (дві академічні групи). В останні роки перебування доц. В. Калиновича на посаді завідувача кафедри прийнято першого (і тоді – єдиного) асистента кафедри (1959) – Б. Й. Тищика. Він вів семінарські заняття з загальної історії держави і права, історії держави і права народів СРСР та римського цивільного права. Коли завідувачем став доцент В. Г. Сокурєнко (1960), невдовзі (1961) прийнято ще одного асистента – П. Сергійка (теорія держави і права та історія політичних вчень). На посаді завідувача кафедрою доц. В. Г. Сокурєнко перебував до кінця 1967 р. У квітні 1967 р. його повторно обрано Вченою радою університету на посаду завідувача кафедри (каденція завідувача тоді становила п'ять років). У період перебування доц. В. Г. Сокурєнко на посаді завідувача за 1964–1969 н. р. на кафедрі працювало 7 викладачів: 3 доценти, кандидати наук (В. Г. Сокурєнко, В. І. Калинович, В. С. Кульчицький); 1 старший викладач (Г. Х. Рябошапка); 3 асистенти (П. Н. Сергійко, Є. М. Орач, Б. Й. Тищик); 2 старші лаборанти (Н. О. Бочкарьова і М. Т. Завістовська).

¹ Архів Львівського національного університету імені Івана Франка, оп. 1/ос, спр. 5039, 7017; оп. 3, спр. 2949, арк. 35.

² Архів Львівського національного університету імені Івана Франка, оп. 1/ос, спр. 5039, 7017; оп. 3, спр. 2949, арк. 67.

Кафедра забезпечувала викладання таких предметів: 1) історія політичних вчень – доц. В. Г. Сокурєнко; 2) історія держави і права народів СРСР – доц. В. С. Кульчицький; 3) історія держави і права Української РСР – доц. В. С. Кульчицький; 4) історія держави і права зарубіжних країн – доц. В. І. Калинович; 5) теорія держави і права – ст. викладач Г. Х. Рябошапко; 6) спецкурс з теорії держави і права (5 курс) – ст. викладач Г. Х. Рябошапко; 7) основи римського цивільного права – доц. В. І. Калинович. Асистенти вели: П. Н. Сергійко – курс теорії держави і права на вечірньому відділенні, семінари з цього самого предмета на стаціонарі і заочному відділеннях; Є. М. Орач – окремі лекції з історії політичних вчень, семінари з цього предмета, а також з теорії держави і права; Б. Й. Тищик – окремі лекції з історії держави і права зарубіжних країн та СРСР, семінари з цих предметів та УРСР. На факультеті (отже, кафедрі) існували три форми навчання – денна, вечірня і заочна. Прийом студентів на навчання без відриву від виробництва (заочне) розпочався наприкінці 50-х років, на вечірню форму – 1960 р.¹ Кафедра мала тоді свій читальний зал для студентів (аудиторію) і велику бібліотеку, яка налічувала 3 648 одиниць видань. Для студентів-заочників кожного семестру проводили виїзні консультації у консультаційних пунктах в обласних центрах. Консультаційні групи викладачів виїздили в Івано-Франківськ, Тернопіль, Ужгород, Рівне, Луцьк, Хмельницький, Чернівці.

У науковому звіті доц. В. Г. Сокурєнко наводяться цікаві дані про діяльність кафедри теорії та історії держави і права за п'ятирічку й останній 1964/1965 н. р. Отож за останні п'ять років на кафедрі було: підготовано і захищено 72 дипломні роботи (у звітному році – 23); проведено 64 виїзні консультації. За п'ять років викладачі кафедри

¹ Львівський університет / відп. ред. проф. В. П. Чугайов. Львів : Вища шк., 1986. С. 60.

прочитали студентам усіх форм навчання: лекцій – 3 727 год; семінарських занять – 2 740 год; провели консультацій – 1 008 год; прийнято екзаменів – 9 638 год; заліків – 1 987 год; державних екзаменів – 594 год; захист курсових робіт – 2 138 год. Кафедра 1964/1965 н. р. виконала 6 956 год педнавантаження (це, до речі, виносило у середньому річного навантаження на одного викладача – по 994 год). З них 1 692 год – стаціонар, 4 654 год – заочне відділення і 610 год – вечірне. Ще до цього належало додати 700 год за ДЕКи. Стосовно наукової роботи: за останні п'ять років загалом на кафедрі опубліковано 45 наукових праць (статей і матеріалів конференцій) без урахування статей в УРЕ (обсяг – 30 друк. арк.). Студенти підготували і прочитали 56 доповідей на наукових конференціях і гуртках, яких на кафедрі працювало три¹.

Збільшення кількості набору студентів на денне і заочне відділення юридичного факультету зумовило збільшення кількості викладачів на кафедрі. До викладачів додучились: кандидат юридичних наук М. І. Настюк, асистент Г. Г. Шмельова (захистила кандидатську дисертацію 1982 р.). Кандидат юридичних наук, згодом доцент М. І. Настюк долучився до викладання історії держави і права народів СРСР та УРСР, асистент Г. Г. Шмельова – теорії держави і права. Професор В. Г. Сокурєнко завідував кафедрою до травня 1990 р., коли закінчився черговий термін його перебування на цій посаді.

¹ Архів Львівського національного університету імені Івана Франка, оп. 1/ос, спр. 5039, 7017; оп. 3, спр. 2949, арк. 67–69.

3.5. Утворення та діяльність кафедри історії держави, права та політико- правових учень за умов державної незалежності України і до сьогодні

У травні 1990 р. проф. Сокурєнко В. Г. відмовився балотуватись на новий термін завідувача кафедри теорії та історії держави і права, отож оголосили конкурс на заміщення вакантної посади завідувача кафедри. Відповідні заяви подали три претенденти: проф. П. М. Рабінович і два доценти – Б. Й. Тищик та М. І. Настюк. Кожен з конкурсантив виступив зі своєю програмою діяльності. Професор В. Г. Сокурєнко у своєму виступі висловив підтримку доц. Б. Й. Тищику. У червні 1990 р. відбулися вибори Вченої ради Львівського університету. Завідувачем кафедри теорії та історії держави і права обрали Б. Й. Тищика («за» доц. Б. Й. Тищика – 29 голосів, «за» проф. П. М. Рабіновича – 16 голосів; «за» доц. М. І. Настюка – 4).

У наступні роки кафедра теорії та історії держави і права продовжувала, як і за професора В. Г. Сокурєнко, якісно і кількісно зростати. У грудні 1991 р. рішенням Державного комітету СРСР з народної освіти за плідну навчально-методичну та наукову роботу без захисту докторської дисертації доц. Б. Й. Тищику було присвоєно вчене звання професора, згодом (2004) Вчена рада Львівського університету надала йому почесне звання «Заслужений професор Львівського національного університету імені Івана Франка», а у червні 2007 р. він отримав від Президента України почесне звання «Заслужений юрист України». Упродовж 1990–1991 рр. на кафедрі працювало 10 викладачів: 1) Тищик Б. Й. – кандидат юридичних наук, професор; 2) Сокурєнко В. Г. – доктор юридичних наук, професор; 3) Кульчицький В. С. – доктор юридичних наук, професор; 4) Рабінович П. М. – доктор юридичних наук, професор; 5) Орач Є. М. – кандидат юридичних наук, доцент; 6) Настюк М. І. – кандидат юридичних

наук, доцент; 7) Рябошапко Г. Х. – кандидат юридичних наук, доцент; 8) Шмельова Г. Г. – кандидат юридичних наук, доцент; 9) Луць Л. А. – кандидат юридичних наук, асистент; 10) Кольбенко А. В. – асистент. Секретарями-лаборантами кафедри були: Г. Б. Яновицька та Т. В. Галкіна (Яновицька Галина Богданівна нині є доктором юридичних наук, професором кафедри цивільного права і процесу у Львівському університеті внутрішніх справ; Галкіна (Курило) Тетяна В'ячеславівна – кандидат юридичних наук, професор, полковник міліції того ж університету).

З проголошення державної незалежності України 1991 р. почався активний розвиток об'єктивних наукових досліджень та навчально-видавнича діяльність кафедри теорії та історії держави і права. Усі викладачі кафедри почали доволі ефективно і плідно працювати над підготовкою підручників і навчальних посібників, текстів лекцій, переробленням і виданням нових навчальних базових і робочих програм, різної навчально-допоміжної та методичної літератури (методичних вказівок з вивчення навчальних дисциплін, планів семінарських і практичних занять, рекомендованої літератури), тематики дипломних, курсових і контрольних робіт тощо.

Після проголошення державної незалежності України прийом студентів на денне і заочне відділення юридичного факультету Львівського університету почав зростати (відповідно, до 400–450 осіб на денне і 300 – на заочне), отож збільшувалася кількість викладачів на кафедрі та їхній науковий потенціал. Асистентом кафедри 1993 р. став Андрусак Тарас Григорович (1994 р. захистив кандидатську дисертацію, згодом став доцентом, директором правничого коледжу ЛНУ імені Івана Франка), 1995 р. – Косович Віталій Мирославович (захистив кандидатську дисертацію 1996 р., 2015 р. – докторську дисертацію; нині професор та завідувач кафедри теорії та філософії права ЛНУ імені Івана Франка). З 1995 р. асистентом кафедри стала Ясінська

(Шевчук) Ліліана Едуардівна (захистила 2005 р. кандидатську дисертацію, сьогодні – доцент кафедри), а 1996 р. – Федущак-Паславська Ганна Михайлівна (захистила кандидатську дисертацію 2000 р., з 2002 р. – доцент кафедри). З 1999 р. асистентом кафедри став Бойко Ігор Йосипович (захистив 1999 р. кандидатську дисертацію, з 2005 р. – доцент; 2011 р. – захистив докторську дисертацію, 2013 р. – Вченою радою університету йому присвоєно звання професора). Асистентом кафедри 2001 р. стала Раданович Наталія Миколаївна (кандидатську дисертацію захистила 2000 р., згодом – доцент кафедри теорії та філософії права, заступник декана з навчально-виховної роботи). З 2002 р. викладачем кафедри стає Добрянський Святослав Павлович (захистив кандидатську дисертацію 2003 р., згодом – доцент кафедри теорії та філософії права); 2002 р. асистентом кафедри стала Гришук Оксана Вікторівна (захистила 2002 р. кандидатську дисертацію, 2008 р. – докторську дисертацію, стала професором кафедри теорії та філософії права) нині – суддя Конституційного суду України. Доцентами кафедри працювали: з 2003 р. кандидат юридичних наук Кобилецький Микола Мар'янович (захистив кандидатську дисертацію 1999 р., 2010 р. захистив докторську дисертацію, нині завідувач кафедри адміністративного та фінансового права Львівського національного університету імені Івана Франка; Вчена рада Львівського національного університету імені Івана Франка 2013 р. присвоїла йому вчене звання професора, 2024 р. – почесне звання Заслуженого професора Львівського національного університету імені Івана Франка); з 2004 р. – Гудима Дмитро Анатолійович (захистив 2008 р. кандидатську дисертацію, з 2010 р. – доцент кафедри теорії та філософії права); з 2004 р. – Коваль Андрій Федорович (захистив кандидатську дисертацію 2005 р., з 2013 р. – доцент кафедри). Асистентами кафедри стали: з 2006 р. Липитчук Ольга Василівна (захистила кандидатську дисертацію 2004 р., з 2012 р. – доцент кафедри); з 2007 р. –

Дудаш Тамара Іванівна (захистила кандидатську дисертацію 2008 р., нині доцент кафедри теорії та філософії права); з 2007 р. – Моряк-Протопопова Христина Миколаївна (захистила кандидатську дисертацію 2013 р., нині – доцент кафедри; у 2009 р. – Ригіна Олена Михайлівна (захистила кандидатську дисертацію 2009 р., нині на посаді доцента кафедри, яка рекомендувала до захисту її докторську дисертацію). У цей період захистила докторську дисертацію доцент Л. А. Луць (2005), завершила роботу над докторською дисертацією доц. О. В. Грищук (захист відбувся 2008 р.).

На кафедрі утворилося дві відомі в Україні наукові школи. Першу, з історії держави і права, започатковували професори О. Бальцер і П. Домбковський. Її розвиток продовжили українські вчені кафедри – професор В. С. Кульчицький та доц. В. І. Калинович, далі – професор Б. Й. Тищик, доц. М. І. Настюк, у сучасний період – доктори юридичних наук, професори кафедри І. Й. Бойко, М. М. Кобилецький, доценти А. Ф. Коваль, О. В. Липитчук, Г. М. Федущак-Паславська, А. В. Кольбенко, Л. Е. Шевчук, О. М. Ригіна, Х. М. Моряк-Протопопова. Другу наукову школу, з теорії держави і права та філософії права, започаткували професори П. О. Недбайло та В. Г. Сокурено, продовжили розвивати доктори юридичних наук, професори П. М. Рабінович, Л. А. Луць та сучасне молоде покоління науковців – доктори юридичних наук О. В. Грищук, С. П. Рабінович, В. М. Косович, доценти Д. А. Гудима, С. П. Добрянський, Н. М. Раданович, Т. І. Дудаш, Ю. В. Ничка, Н. В. Стецик, О. В. Гайова та ін. При кафедрі постійно діяла і діє аспірантура (денна і заочна форми підготовки), систематично проводили наукові тематичні конференції. Працюють за основними предметами кафедри наукові студентські гуртки, проводять конкурси студентських наукових робіт, студентські олімпіади. Кафедра налагодила науково-педагогічну співпрацю з аналогічними кафедрами юридичних факультетів ВНЗ Києва, Харкова, Івано-Франківська, а також сусідньої Польщі – Вроцлава,

Любліна, Жешува. Спільно проводились наукові викладацькі і студентські конференції, публікували статті у наукових журналах, викладачі кафедри проводили заняття (читали лекції і вели семінари) зі студентами Любліна, Жешува.

З часу затвердження наказом Міністерства освіти і науки України від 25 грудня 2001 р. № 808 Порядку державної реєстрації та обліку відкритих науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт і дисертацій (сьогодні такий наказ втратив чинність, натомість чинним є наказ МОН України від 24 березня 2022 р. № 271 «Про затвердження Порядку державної реєстрації та обліку науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт і дисертацій») на кафедрі теорії та історії держави і права, а з 2008 р. на кафедрі історії держави, права та політико-правових учень виконувалася науково-дослідна робота в межах затверджених тем.

Упродовж 2002–2004 рр. на кафедрі теорії та історії держави і права виконували дві наукові теми: «Актуальні проблеми загальної теорії права та прав людини» в межах наукової школи з теорії держави і права та філософії права (керівник проф. П. М. Рабінович) та «Застосування національних та міжнародних юридичних засобів захисту прав людини і громадянина в Україні» (керівник професор П. М. Рабінович). Над цими темами працювало сім викладачів кафедри: професор П. М. Рабінович, доценти Л. А. Луць, В. М. Косович, кандидати юридичних наук Н. М. Раданович, С. П. Добрянський, О. В. Грищук, асист. Д. А. Гудима. У межах цієї школи проводили загальнотеоретичні дослідження таких явищ, як соціальна сутність держави, соціальна держава, її ознаки, права людини і громадянина, гарантії прав людини, межі здійснення її прав, особливості тлумачення юридичних норм щодо прав людини, національна імплементація норм міжнародного права, правові системи сучасності та ін. За час роботи над цими темами (2002–2004) опубліковано п'ять монографій (обсягом 43,9 друк. арк.), п'ять підручників і навчальних посібників, 78 статей, 29 тез

доповідей, дев'ять перекладів наукових праць, захищено сім кандидатських дисертацій.

Загалом на кафедрі протягом 2002/2004 н. р., тобто у період дії відповідних тем, опубліковано шість монографій, 13 підручників і навчальних посібників, три словники, дев'ять перекладів наукових праць, 141 стаття, 52 тези доповідей і матеріалів конференцій, підготовано і захищено 15 кандидатських дисертацій, працювало над дисертаціями 10 аспірантів. Окрім того, викладачі та аспіранти кафедри брали участь у чотирьох міжнародних, двох всеукраїнських і трьох внутрішньоуніверситетських наукових конференціях. Секретарями-лаборантами у 90-ті роки ХХ ст. та на початку ХХІ ст. були (у різний час): І. Ю. Ковальчук (Новосядло), Т. Ю. Миськів (Лесюк), В. О. Качур, О. В. Яциняк (Харковська), Н. А. Вергелес, Н. Д. Дячишин. Усі вони доклали чимало зусиль для розвитку кафедри, отож значною є частка їхньої праці в досягнених кафедрою успіхах.

Наведемо деякі конкретні дані щодо кафедри за 2004 календарний рік. Тут продовжували працювати дві вищеперелічені наукові школи. Наукова школа з історії держави і права упродовж 2002–2004 рр. опрацьовувала тему: «Актуальні проблеми історії держави і права України, політичних і правових вчень, зарубіжної історії», керівником якої був проф. Б. Й. Тищик. Над цією темою працювало 7 викладачів: проф. Б. Й. Тищик, проф. В. С. Кульчицький, доценти Т. Г. Андрусак, А. В. Кольбенко, І. Й. Бойко, Г. М. Федущак-Паславська, асистент Л. Е. Ясінська. У межах школи працювали над проблемою історичних коренів української державності, етапів її розвитку, проводили дослідження основних галузей та інститутів українського права в їхньому історичному розвитку, поглиблення на рівні тогочасних досягнень науки, вивчення причин появи і змісту кодифікацій українського права, вивчення суті і змісту основних державно-політичних та правових інститутів найважливіших зарубіжних країн. Тільки за час дії цієї теми (2002–2004)

опубліковано одну монографію, вісім навчальних посібників, понад 63 статті, 21 матеріал конференцій, відбувся захист восьми кандидатських дисертацій. Усього за час існування цієї наукової школи станом на 2004 р. опубліковано 27 монографій, близько 40 підручників і навчальних посібників, понад 680 статей і матеріалів конференцій, підготовано 45 кандидатів наук, доцентів, чотири доктори наук, професори.

З 2005 р. до 2008 р. діяла тема науково-дослідної роботи «Історія державно-правового розвитку та політико-правової думки в Україні і зарубіжних країнах», державний реєстраційний номер 0105U007451 (керівник роботи професор Б. Й. Тищик). Результати роботи над науково-дослідною темою включали комплексне дослідження еволюції політико-правових ідей та інститутів. Досліджено, як політичні та правові системи формувалися під впливом різних історичних, соціальних та культурних факторів. Окрема увага приділялася аналізу української державно-правової традиції, її взаємодії з європейськими правовими концепціями та розвитком національної правосвідомості. Також досліджено зарубіжні моделі правової думки, що сприяло глибшому розумінню сучасних тенденцій у політичних і правових системах.

У березні 2008 р., згідно з рішенням Вченої ради Львівського університету і наказом ректора (№ 1425 від 10.04.2008), кафедру теорії та історії держави і права поділено на дві – кафедру історії держави, права та політико-правових учень (її очолив проф. Б. Й. Тищик) та кафедру теорії та філософії права (її очолила доктор юридичних наук, проф. Л. А. Луць). За кафедрою історії держави, права та політико-правових учень було закріплено викладання таких предметів: історія держави і права зарубіжних країн; історія держави і права України; основи римського приватного права; історія політичних і правових учень; спецкурси: актуальні проблеми історії держави і права; розвиток української правової

думки; наступність в історії українського права; правові конструкції римського права у сучасному європейському праві; історія міського права в Україні; становлення і розвиток митних органів України; правові вчення ХХ ст.; історія суверенітету державної влади (становлення, реалізація та перспективи). За цим наказом ректора затверджено підготовку на кафедрі студентів за освітньо-кваліфікаційною програмою «магістр» зі спеціалізації «Історико-правова», а також проведення наукових досліджень та підготовку аспірантів і докторантів за спеціальністю 12.00.01.

Іншим наказом ректора (№ 1846 від 19.05.2008) затверджено штатний склад науково-педагогічних працівників кафедри. Це: 1) Тищик Борис Йосипович – завідувач кафедри, професор; 2) Андрусак Тарас Григорович – кандидат юридичних наук, доцент; 3) Бойко Ігор Йосипович – кандидат юридичних наук, доцент; 4) Коваль Андрій Федорович – кандидат юридичних наук, доцент; 5) Кольбенко Андрій Володимирович – кандидат юридичних наук, доцент; 6) Кульчицький Володимир Семенович – доктор юридичних наук, професор; 7) Липитчук Ольга Василівна – кандидат юридичних наук, доцент; 8) Моряк-Протопопова Христина Миколаївна – асистент; 9) Федущак-Паславська Ганна Михайлівна – кандидат юридичних наук, доцент; 10) Ясінська Ліліана Едуардівна – кандидат юридичних наук, доцент. Лаборантами кафедри призначено Дячишин Наталію Дмитрівну та Михайлишин Ірину Василівну.

На кафедрі історії держави, права та політико-правових учень 2009 р. було затверджено нову тему науково-дослідної роботи «Актуальні проблеми історії держави, права та політико-правових вчень», державний реєстраційний номер 0109U004350, яка діяла протягом 2009–2011 рр. (керівник роботи проф. Б. Й. Тищик). Результати роботи над темою охоплювали аналіз сучасних викликів у вивченні історії державних і правових інститутів. Дослідження виявило проблемні аспекти правонаступності, розвитку конституційних

систем і політико-правової ідеології. Особливо розглянуто трансформацію політико-правових доктрин під впливом глобалізації, а також роль правових традицій у вирішенні правових проблем. Особливу увагу приділено історичному досвіду України та його значенню для розвитку сучасних правових і політичних процесів. У межах тільки цієї теми викладачі кафедри підготували й опублікували три монографії (Кобилецький М. М. Магдебурзьке право в Україні (XIV – перша половина XIX ст.). Львів : ПАІС, 2008; Бойко І. Й. Органи влади і управління в Галичині у складі Польського Королівства (1349–1569). Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2009; Бойко І. Й. Джерела та характерні риси права в Галичині у складі Польського Королівства (1387–1569). Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2010); один підручник (Кульчицький В. С., Тищик Б. Й. Історія держави і права України. Академічний курс. Київ : Ін Юре, 2008); два навчальні посібники (Тищик Б. Й. Німеччина: історія державності і права (IX ст. – початок XXI ст.). Львів : Тріада Плюс, 2011; Ригіна О. М. Історія держави і права Сполучених Штатів Америки. Новітній час. 1914–2008. Дрогобич : Коло, 2011).

У цей самий період відбулися зміни у викладацькому складі кафедри. У липні 2009 р. помер видатний історик права, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент АПрН України, Заслужений професор Львівського національного університету імені Івана Франка В. С. Кульчицький, що стало великою втратою для кафедри. На викладацьку роботу прийнято асистента О. М. Ригіну (2009): вона у жовтні 2009 р. захистила кандидатську дисертацію, тепер підготувала докторську; у 2010 р. захистив докторську дисертацію викладач кафедри доц. М. М. Кобилецький, який згодом став завідувачем кафедри адміністративного права. За період 2008–2011 рр. захистили кандидатські дисертації аспіранти кафедри: Г. В. Довгань, Н. Ю. Панич, І. В. Ковальчук, В. О. Святоцька, О. С. Попович, Р. С. Шандра. У березні 2011 р. захистив докторську дисертацію доцент кафедри І. Й. Бойко,

з 2017 р. став завідувачем кафедри історії держави, права та політико-правових учень, а також кандидатську дисертацію – аспірантка кафедри Г. П. Гуменюк. Силами кафедри було проведено міжнародну конференцію, присвячену 150-річчю професора О. Бальцера, колишнього завідувача кафедри (квітень, 2009); аспірантсько-студентську конференцію, присвячену пам'яті проф. В. С. Кульчицького (грудень, 2010); аспірантсько-студентську конференцію, присвячену 300-річчю прийняття Конституції гетьмана Пилипа Орлика (квітень, 2010); Міжнародну історико-правову конференцію, присвячену пам'яті професора В. С. Кульчицького «Наукова спадщина професора В. С. Кульчицького (1919–2009) і сучасність» (квітень, 2011) (спільно з Міжнародною асоціацією істориків права, Інститутом держави і права імені В. М. Корецького НАН України, Комісією історії українського права при Президії НАН України).

Упродовж 2012–2014 рр. діяла тема роботи «Характерні риси розвитку державності, права та політико-правової думки в Україні та зарубіжних країнах», державний реєстраційний номер 0112U003267, керівник роботи професор Б. Й. Тищик. Продовжувала розвиватись зазначена історико-правова школа, у межах якої працюють усі десять викладачів кафедри: два професори, сім доцентів, один асистент (кандидат юридичних наук). Начально-методичну роботу кафедри у той час забезпечували лаборанти – І. В. Михайлишин, І. Ю. Новосядло (0,5 ст.) та Ю. В. Бриньцька (0,5 ст.). Робота над темою охоплювала порівняльний аналіз особливостей еволюції державних та правових інститутів. Виявлено ключові риси, що визначають розвиток української державності, зокрема вплив історичних подій та національних традицій. Окрему увагу приділено впливу європейських правових моделей на українську політико-правову думку. У зарубіжних країнах досліджено роль демократичних інститутів, правових реформ та формування правової культури в контексті глобальних змін. У сфері

наукових досліджень аналізувалися проблеми зародження і подальшої еволюції українських державно-правових інститутів, вивчалися національні державно-правові традиції, основні причини і наслідки виникнення, розвитку і ліквідації окремих державно-політичних і правових інститутів, аналізувалися їхні взаємозв'язки.

Упродовж 2015–2017 рр. почалося опрацювання науково-дослідної роботи на тему: «Актуальні проблеми історії державності і права України та зарубіжних країн, правових вчень і української правової думки», державний реєстраційний номер 0115U005817 (керівник роботи проф. Б. Й. Тищик). Результати роботи над темою включали аналіз сучасних викликів у розвитку державних і правових інститутів. Досліджено питання правонаступності, конституційного розвитку та правової модернізації в Україні, порівняно з зарубіжними країнами. Окрему увагу приділено впливу глобалізаційних процесів на національні правові системи та роль правової думки у формуванні сучасної української правової ідентичності. Розглянуто вплив зарубіжних правових доктрин на українські реформи та розвиток правосвідомості. Крім наукових досліджень щодо виникнення та розвитку держав, їхніх особливостей (через призму площі, етнічних територій, соціальних прошарків населення, форми правління тощо), авторський колектив наукових досліджень кафедри аналізував важливі науково-дискусійні питання щодо появи перших цивілізаційних уявлень про право та державу, про особливі регулятори суспільних відносин (звичаї, звичаєве право та законодавство), основи римського приватного права, схоластики, історії появи різних правничих теорій, концепцій, шкіл права, глибинно досліджували розвиток юридичної науки у світовому вимірі, а також розвиток юридичної науки на території України; аналізували питання порівняльно-правового характеру, що стосуються автентичних досягнень українців на своїй території, а також результати інтелектуальних запозичень як

досвіду управління державою, так і у питаннях формування внутрішнього законодавства, органів держави та судової практики вирішення різного роду спорів. Саме у такий спосіб науковцям вдалось довести, що відродження сучасної держави Україна є результатом складного багатовікового формування окремого українського народу, який в силу різних об'єктивних історичних причин після припинення існування Київської Русі та Галицько-Волинської держави змушений був консолідувати у собі силу та доводити загарбникам етнічних українських територій своє національне право на власну національну державу. Право на власну національну державу відстоювали і гетьмани України (особливо Богдан Хмельницький, Іван Мазепа тощо), і представники культурно-освітніх гуртків (часто таємних), об'єднань, товариств, політичних рухів та партій тощо (Кирило-Мефодієвське братство, Руська Трійця, Наукове Товариство імені Шевченка, Просвіта), еліта українців, які працювали в університетах, державних органах (зокрема, були депутатами австрійського парламенту і відстоювали політичне право українців бути обраними та брати участь у виборах як до органів місцевого самоврядування, так і найвищих органів законодавчої, виконавчої та судової влади), постаті, які розробляли українську правову термінологію, українську правову науку, судову практику за участю українських адвокатів тощо.

За час дії теми опубліковано: 3 монографії у співавторстві; 4 навчальні посібники, підручники; 16 наукових статей у фахових виданнях України; 5 наукових статей у виданнях інших країн; 14 тез доповідей на українських конференціях; 10 тез доповідей на міжнародних конференціях; 4 статті в енциклопедіях; 2 робочі матеріали тощо.

Значним науковим досягненням кафедри історії держави, права та політико-правових учень, загалом усього юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка було вперше в історії діяльності

факультету видання 2016 р. колективної монографії на тему: «Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (1661–2016) за заг. ред. професорів В. М. Бурдіна, В. Т. Нора та І. Й. Бойка. У ній провідними вченими юридичного факультету ґрунтовно висвітлено розвиток юридичної науки та освіти у Львівському університеті від створення юридичного факультету 1661 р. і до 2016 р.; розкрито передумови утворення та особливості розвитку Львівського університету як одного з найдавніших осередків вищої освіти в Україні і Східній Європі; показано особливості становлення та розвитку у ньому юридичного факультету як найдавнішої правничої школи України; охарактеризовано організацію і діяльність кафедр юридичного факультету як основних ланок організації навчальної та наукової роботи; наведено короткі біографічні нариси науково-педагогічного персоналу в різні періоди його діяльності, проаналізовано здобутки наукових шкіл з правознавства та показано особливості навчального процесу, його кадрове, навчально-методичне забезпечення.

Упродовж 2018–2020 рр. на кафедрі історії держави, права та політико-правових учень діяла наукова тема: «Актуальні проблеми історії права і держави, правових вчень та української правової думки». Науковий керівник теми – проф. І. Й. Бойко. За весь час дії теми науковцями кафедри з точки зору цивілізаційного підходу щодо вивчення історії держави і права висвітлено питання становлення і розвитку органів державної влади, місцевого самоврядування, окремих інститутів права в Україні та в інших країнах Європи. Значну увагу науковців кафедри привернула проблематика ЗУНР. Науковці кафедри у своїх статтях наголошують, що Західно-Українська Народна Республіка мала важливе історичне значення. Це була чергова спроба українського народу відновити національну державу, спроба звільнитися від вікової влади чужинців – влади, яка різними способами нав'язувала своє панування, своє право, свою ідеологію, свою

історію. Великим позитивом було й те, що українці заявили про себе всьому світові як окрема нація, яка має право на власну державу; значно підвищився рівень національної свідомості тогочасного українського народу; українці здобули досвід державотворення, який міцно вкоренився в історичну пам'ять і став надбанням наступних поколінь борців за Українську державу, в тому числі і ХХ ст. Історичне значення ЗУНР також полягає в тому, що збережено ідентичність української нації й поглиблено процес українського державотворення. Деякі статті присвячені становленню і розвитку Київської Русі, яку більшість сучасних істориків України трактує як Києво-Руську державу. У статтях науковців кафедри проаналізовано місце і роль Києво-Руської держави в багатомісячній історії українського державотворення. Акцентовано увагу на тому, що Києво-Руська держава була тим фундаментом, з якого і розпочалося створення Української держави. Утворення і розвиток княжої Київської держави з центром у Києві було закономірним результатом внутрішнього соціально-економічного та політичного розвитку українців. Розкрито характерні риси державно-правового розвитку Київської Русі. Зазначено, що роси, русини, українці – це історичні етноніми одного народу, мовою якого є українська, яка відома ще з VII ст. Києво-Руська держава відіграла важливу роль в українській та європейській історії. Києво-Руська держава – Україна-Русь справила значний вплив на культурні, політичні та державотворчі процеси у Східній Європі. Ця середньовічна українська держава досягла значного політичного розвитку і за рівнем економіки та культури увійшла до числа найпереводіших країн тогочасної Європи.

За весь час дії теми (2018–2020) захищено 4 дисертації аспірантами, а саме: Козоріз О. О. «Організація та діяльність поліції на західноукраїнських землях у складі Республіки Польща (1921–1939)». Захист відбувся 6 грудня 2018 р.; Шутко Н. І. «Зобов'язальне право за цивільним кодексом

Австрії 1811 року та його застосування на західноукраїнських землях (1811–1939)». Захист відбувся 7 грудня 2018 р. Кафедра історії держави, права та політико-правових учень продовжувала співпрацювати з аналогічними кафедрами інших вищих навчальних закладів України, зокрема з історико-правовим відділом Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Інститутом українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, кафедрою історії права і держави юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кафедрою історії держави і права України та зарубіжних країн Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кафедрою міжнародного і європейського права Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, Національним університетом «Одеська юридична академія», Прикарпатським національним університетом ім. В. Стефаника, Східноєвропейським національним університетом імені Лесі Українки, а також з Одеською школою приватного права Національного університету «Одеська юридична академія» та ін. Співпраця з ними проявлялася у взаємній участі в наукових конференціях, публікаціях наукових статей у наукових збірниках, рецензуванні підручників, посібників, наукових праць, статей, рецензуванні дисертацій та ін. Кафедра співпрацює з окремими кафедрами Вроцлавського державного університету, Люблінського католицького університету ім. Папи Римського Івана-Павла II (укладено двосторонню угоду з кафедрою римського права про наукову співпрацю) та Люблінського державного університету ім. Марії Кюрі-Склодовської та Братиславського університету імені Яна Коменського. Співпраця з ними виражалася у проведенні спільних наукових конференцій викладачів і студентів, опублікуванні наукових статей, стажуванні.

Викладачі кафедри беруть участь у публікації матеріалів у спільному вроцлавсько-львівському збірнику «Вроцлавсько-львівський юридичний збірник» та у збірнику

«Право. Місцеве самоврядування. Економіка». – Студій з права, адміністрації та управління Університету Казимира Великого в м. Бидгощі. На кафедрі функціонували два студентські наукові гуртки: з історії держави і права України, з історії держави і права зарубіжних країн.

За весь час дії теми (2018–2020) викладачами кафедри історії держави, права та політико-правових учень опубліковано 45 наукових статей (23,8 друк. арк.), з них 8 статей (5,5 друк. арк.) – у закордонних виданнях, 37 статей (18,3 друк. арк.) – у фахових виданнях України. Викладачі кафедри опублікували також 40 (11,7 друк. арк.) тез доповідей на конференціях, зокрема: на вітчизняних конференціях: 29 (9,6 друк. арк.), на міжнародних конференціях – 11 (3,2 друк. арк.).

Протягом 2021–2023 рр. діяла тема науково-дослідної роботи «Закономірності становлення та розвитку держави і права України та зарубіжних країн», державний реєстраційний номер 0121U110504, керівник роботи проф. І. Й. Бойко. Час дії теми припав на повномасштабне вторгнення росії в Україну та розгортання повномасштабної війни, у зв'язку з чим працівники кафедри, як і усі члени українського суспільства, зіштовхнулися з новими викликами та випробуваннями. У межах теми науково-дослідної роботи вироблено систему наукових знань про закономірності становлення, функціонування та розвитку держави і права в Україні та зарубіжних країнах. Результати роботи представлено у трьох віхах проведеної науково-дослідної роботи, а саме: щодо особливостей становлення та розвитку держави і права України; щодо особливостей становлення та розвитку держави і права зарубіжних країн; щодо особливостей розвитку вчень про державу і право.

У межах роботи над темою акцентовано увагу на тому, що інститут народовладдя є невід'ємною складовою української державно-правової традиції. Традиція народовладдя в Україні є закономірністю розвитку демократичних процесів

і визначається особливостями національного державотворення. Показано, що найдавнішою формою прямого народовладдя в Україні було віче – народні збори громади чи міста, де кожен мав право висловлювати свою думку.

Показано, що сучасним основним державницьким принципом є захист та збереження української держави, єдність українського народу, захист національних інтересів і цінностей, сприяння розвитку міцної та сучасної держави, демократизація українського суспільства тощо. Національна ідея українського народу відображає основні національні пріоритети: захист незалежної та об'єднаної української держави, національне єднання, сприяння миру у суспільстві; справедливість і рівність як базові цінності успішної і стабільної демократичної країни; високий духовний рівень українського суспільства, економічний розвиток як фундамент розвитку держави на основі індустріалізації та інновацій; сприяння праці як основі, де цінують працьовитість, справедливість, чесність та освіченість, які є фундаментом благополуччя; розвиток української культури та багато іншого.

Звернуто увагу на те, що волонтерський рух в Україні можна справедливо визначати ключовим фактором у формуванні та розвитку не лише самої країни, а й суспільства загалом. Він відіграв важливу роль у зміцненні держави, поширенні принципів прав людини та громадянського суспільства. Волонтери активно допомагали забезпечувати багатогранний розвиток державних структур, соціальну підтримку, медичну допомогу та гуманітарну допомогу населенню, що постраждало внаслідок війни.

За весь час дії теми (2021–2023) захистили 5 дисертацій такі аспіранти: Галабурда Т. І. «Кримінальне судочинство у Галичині за австрійським Кримінально-процесуальним кодексом 1873 року», захист відбувся 15 вересня 2021 р.; Олійник Ю. В. «Правові основи організації та діяльності Львівського апеляційного суду в період Другої Речі Поспо-

литої: історико-правове дослідження», захист відбувся 15 вересня 2021 р.; Ковальчук І. В. «Правові основи організації і діяльності крайових судів у Галичині в складі Австрії та Австро-Угорщини (1850–1918)», захист відбувся 16 вересня 2021 р.; Пиртко М. С. «Державно-правові реформи в Австрії у 40–90 роках XVIII ст.», захист відбувся 16 вересня 2021 р.; Лесик О. В. «Правове регулювання земельних відносин на території Західної України у складі Республіки Польщі (1921–1939)», захист відбувся 14 липня 2022 р. За час дії теми опубліковано: 4 монографії; 4 монографії у співавторстві; 3 навчальні посібники, підручники; 49 наукових статей у фахових виданнях України, 7 наукових статей в інших виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз даних Web of Science, Scopus; 10 наукових статей у виданнях інших країн; 52 тези доповідей на українських конференціях; 33 тези доповідей на міжнародних конференціях; 2 статті в інших виданнях України; 40 робочих матеріалів, методики тощо; 32 інші публікації.

Упродовж 1944–2024 рр. викладачі кафедри опублікували понад 50 монографій, 1 000 статей і матеріалів конференцій, понад 120 підручників і навчальних посібників. На кафедрі підготовлено понад 60 кандидатських дисертацій та 7 докторських дисертацій.

За період 2017–2024 рр. з ініціативи колективу кафедри історії держави, права та політико-правових учень і за активної підтримки її завідувача професора І. Й. Бойка організовано та проведено низку всеукраїнських і міжнародних наукових конференцій, круглих столів. Відбулися, зокрема:

– Всеукраїнська наукова конференція на тему: «Актуальні проблеми викладання історико-правових дисциплін в системі вищої юридичної освіти України і зарубіжних країн». (м. Львів, 19 жовтня 2017 р.).

– Всеукраїнська наукова конференція на тему: «Західно-Українська Народна Республіка та її місце в історії українського

державотворення (до 100-річчя проголошення)» (м. Львів, 1 листопада 2018 р.).

– Міжнародна історико-правова конференція на тему: «Місцеве управління та місцеве самоврядування в історії права, держави і юридичної думки». (м. Львів, 2–3 листопада 2018 р.). Спільно з Міжнародною асоціацією істориків права.

– Всеукраїнська наукова конференція на тему: «Актуальні проблеми історії держави і права України та наукова спадщина професора Володимира Семеновича Кульчицького (до 100-річчя від дня народження (Львів, 15 листопада 2019 р.)).

– Всеукраїнська наукова конференція на тему: «Наукова та громадська діяльність професора Володимира Гавриловича Сокурєнка: до 100-річчя від дня народження вченого та з нагоди 360-ліття Львівського національного університету імені Івана Франка» (Львів, 28 січня 2021 р.).

– Круглий стіл на тему: «Актуальні проблеми історії держави і права України та державотворча діяльність Євгена Коновальця (до 130-річчя від Дня народження)» (м. Львів, 21 травня 2021 р.).

– Всеукраїнська наукова конференція на тему: «Видатні випускники юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка та їхня роль в історії українського державотворення» (м. Львів, 24 березня 2023 р.).

– Круглий стіл на тему: «Депортація українців у 1944–1951 рр.: історичні, юридичні та міжнародні аспекти» (м. Львів, 16 листопада 2023 р.) спільно з кафедрою інтелектуальної власності, інформаційного та корпоративного права.

– Круглий стіл на тему: «Війни росії проти України: правова оцінка та незасвоєні історичні уроки» (м. Львів, 16 травня 2024 р.).

– Всеукраїнська наукова конференція на тему: «Місце і роль видатних випускників юридичного факультету Львів-

ського університету в національній та європейській історії (м. Львів, 25 квітня 2024 р.).

За результатами проведення кафедрою історії держави, права та політико-правових учень вищезгаданих всеукраїнських та міжнародних наукових конференцій, круглих столів опубліковано збірники матеріалів конференцій.

З ініціативи кафедри історії держави, права та політико-правових учень і активної підтримки декана юридичного факультету професора В. М. Бурдіна 2023 р. вперше на юридичному факультеті створено Музей історії юридичного факультету, в якому вшановано видатних випускників юридичного факультету, які вирізнялися серед інших випускників своєю активною позицією в громадському та державному житті, займають важливе місце в національній та європейській історії. Зусиллями викладачів кафедри історії держави, права та політико-правових учень показано, що видатні випускники юридичного факультету Львівського університету в різні історичні періоди здійснили вагомий внесок у національну історію, зокрема у боротьбу за українську державу, мову, популяризацію української культури, закріплення у свідомості багатьох поколінь української ідентичності та національної ідеї. Вони розуміли, що українська мова є фундаментом, на якому будується суверенна Українська Держава, невтомно утверджували окремішність української мови, літератури, історії та культури. Вони завжди прагнули до освітнього, наукового та професійного поступу, всупереч усім історичним викликам і задля успішного майбутнього української нації. Сьогодні про це варто донести до європейського інтелектуального простору, показати прагнення українців до сповідування європейських цінностей. Жертовна праця видатних випускників юридичного факультету є яскравим прикладом служіння своєму народу, своїй державі, своїй професії через належне виконання своїх професійних обов'язків. Завдяки відкриттю Музею історії юридичного факультету, зокрема на прикладі

досягнень наших випускників, сьогодні варто виховувати справжніх патріотів України, громадян, які своєю наполегливою працею і значними досягненнями принесуть велику користь своїй державі та прославлять Франковий університет.

Кафедрою історії держави, права та політико-правових учень 2024 р. зареєстровано нову тему науково-дослідної роботи «Історія державно-правового розвитку та політико-правових вчень в Україні та зарубіжних країнах» (2024–2026), державний реєстраційний номер 0124U001990, керівник теми професор І. Й. Бойко. Мета цієї наукової роботи полягає у систематизації та аналізі історичних аспектів державно-правового розвитку в Україні та зарубіжних країнах, включаючи політико-правові вчення. Дослідження спрямоване на вивчення та розуміння еволюції правових систем, конституційних утворень, державних устроїв, а також впливу політичних і юридичних доктрин на формування правових норм та інститутів. Робота має на меті виявлення паралелей, східноєвропейських і світових тенденцій у розвитку правових систем, включаючи український контекст, а також визначення ключових факторів, що впливають на правову ідентичність країн та формування їхньої правової культури.

Станом на 2024 р. кафедра забезпечує викладання таких предметів, як історія держави і права зарубіжних країн, історія держави і права України, римське приватне право, історія політичних і правових учень, історія української політико-правової думки, правові цінності та міжнародні стандарти в професійній діяльності юриста, а також низки спецкурсів. Кафедра продовжує готувати фахівців-правників (бакалаврів, спеціалістів, магістрів) за спеціальністю «правознавство» на денній і заочній формах навчання. З предметів кафедри пишуть письмові роботи – контрольні, курсові, дипломні і магістерські, проводять практичні і семінарські заняття, приймають заліки й іспити, проводять модулі. При кафедрі

працюють три студентські наукові гуртки – з історії держави і права України, історії держави та права зарубіжних країн та римського приватного права. У них беруть участь студенти першого (переважно) та старших курсів. Студентгуртківці беруть участь у регіональних та всеукраїнських конференціях; мають відзнаки – дипломи, грамоти, премії. На кафедрі й далі діє аспірантура за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних та правових учень (з денною та заочною формами підготовки). Роботу над науковою темою забезпечують 11 співробітників кафедри, а саме: доктор юридичних наук, професор І. Й. Бойко, кандидат юридичних наук, професор Б. Й. Тищик, кандидат юридичних наук, доцент А. В. Кольбенко, кандидат юридичних наук, доцент Г. М. Федущак-Паславська, кандидат юридичних наук, доцент О. В. Липитчук, кандидат юридичних наук, доцент Х. М. Моряк-Протопопова, кандидат юридичних наук, доцент Л. Е. Шевчук, кандидат юридичних наук, доцент О. М. Ригіна, доктор філософії у галузі права, доц. Б. І. Гутів, доктор філософії у галузі права, доц. Ю. В. Олійник, доктор філософії у галузі права, асист. О. В. Заяць. Також на кафедрі здійснюють дисертаційне дослідження 10 аспірантів та 5 докторантів.

Упродовж роботи над науково-дослідними темами кафедра історії держави, права та політико-правових учень співпрацювала та продовжує співпрацювати з аналогічними кафедрами інших вищих навчальних закладів України, зокрема з історико-правовим відділом Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Інститутом українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, кафедрою історії права і держави юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кафедрою історії держави і права України та зарубіжних країн Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кафедрою міжнародного і європейського права Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна,

Національним університетом «Одеська юридична академія», Прикарпатським національним університетом ім. В. Стефаника, Східноєвропейським національним університетом імені Лесі Українки та ін. Співпраця з ними проявлялася у взаємній участі в наукових конференціях, публікаціях наукових статей у наукових збірниках, рецензуванні підручників, посібників, наукових праць, статей, рецензуванні дисертацій та ін. Кафедра співпрацює з окремими кафедрами Вроцлавського державного університету, Люблінського католицького університету ім. Папи Римського Івана-Павла II (укладено двосторонню угоду з кафедрою римського права про наукову співпрацю) та Люблінського державного університету ім. Марії Кюрі-Склодовської та Братиславського університету імені Яна Коменського. Співпраця з ними виражалася у проведенні спільних наукових конференцій викладачів і студентів, опублікуванні наукових статей, стажуванні.

Викладачі кафедри беруть участь у публікації матеріалів у спільному вроцлавсько-львівському збірнику: «Вроцлавсько-львівський юридичний збірник» та у збірнику «Право. Місцеве самоврядування. Економіка». Студії з права, адміністрації та управління Університету Казимира Великого в м. Бидгощі.

Становлення та розвиток Львівської історико-правової школи. На кафедрі історії держави, права та політико-правових учень юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка функціонує історико-правова школа. Її зародження та становлення розпочалося з часу заснування юридичного факультету Львівського університету (1661)¹. Змістовно історико-правова школа на юридичному факультеті Львівського універси-

¹ Бойко І. Історико-правова школа Львівського університету імені Івана Франка – одна з найдавніших наукових шкіл в Україні (235-річчя від часу заснування) // Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2019. Вип. 69. С. 23–34.

тету безпосередньо пов'язана з науковою і викладацькою діяльністю перших викладачів юридичного факультету, які з 1661 р. вивчали та викладали римське та кананічне право, розкривали їхнє становлення та розвиток, а також викладали історію адміністративного устрою низки європейських держав.

Становлення та розвиток історико-правової школи відбувалися в австрійський період діяльності юридичного факультету Львівського університету, від коли створено кафедру історії німецького та австрійського права як базовий структурний підрозділ юридичного факультету Львівського університету. Ця кафедра, як і інші, була основною ланкою організації навчальної та наукової роботи на юридичному факультеті Львівського університету. Саме у той час на юридичному факультеті Львівського університету активно розвивалася Львівська історико-правова школа, в центрі уваги якої було вивчення питань щодо виникнення та історичного розвитку німецького та австрійського права.

Як уже зазначено вище, упродовж 1874–1887 рр. кафедру історії німецького та австрійського права очолював завідувач Францішек Ксаверій Ліске (1838–1891) – авторитетний польський історик і археограф, доктор філософії, професор. Ґрунтовні наукові знання К. Ліске набув під час студій в університеті Гумбольдта (Берлін), був учнем Леопольда фон Ранке, Йоганна Густава Дройзена, Г. Вайтца, Філіппа Яффе та інших відомих тогочасних німецьких істориків. Вихований на засадах німецької критичної історичної школи, професор К. Ліске переніс на львівський ґрунт її дослідницькі методи та виховав у Львівському університеті цілу плеяду талановитих учнів, серед яких, зокрема, Освальд Бальцер, Людвік Фінкель, Ф. Паппе, Станіслав Смолька, Антоній Прохаска, Станіслав Лукас, Ф. Бостель, В. Чермак, К. Гурський, Александер Семкович та ін. В історичному семінарі професора К. Ліске брали участь також українці. Відомо, що його учнями були Корнило Заклинський, О. Калиновський та

Михайло Вагилевич. Саме професора Ксаверія Ліске вважають першим відомим засновником Львівської історико-правової школи.

Спільним рішенням ректорату і Сенату (Вченої ради) Львівського університету 1887 р. на юридичному факультеті створено ще кафедру історії польського права. Завідувачем кафедри історії польського права було призначено Освальда Бальцера (1858–1933) – відомого австрійського вченого, професора, який одночасно став керівником Львівської історико-правової школи. За професора О. Бальцера вона набула заслуженого авторитету в середовищі тогочасних істориків і правників. Науковий авторитет О. Бальцеру принесли його ґрунтовні наукові праці. Так, 1886 р. у Варшаві опубліковано працю О. Бальцера «Генеза Королівського трибуналу». Дослідження з історії польського судочинства XVI ст.». Ця об'ємна монографія складається з чотирьох розділів, а саме: «Королівське судочинство за останніх Ягеллонів», «Спроби реформи за Сигізмунда I та Сигізмунда Августа», «Шляхта проводить реформу» та «Ординація Королівського трибуналу від 1578 р.». Об'єктом розгляду О. Бальцера у цій праці була судова реформа 1578 р., згідно з якою найвищою судовою інстанцією у Речі Посполитій став Королівський трибунал. Однак для розуміння причин її проведення учений детально проаналізував систему судочинства та державної влади Польщі упродовж майже усього XVI ст. Така методика дослідження властива й для наступних праць науковця.

Професор О. Бальцер вивчав історію гродських і земських судів, склав індекси до 11–15 томів Актів земських і гродських, які видавав професор К. Ліске. За сумісництвом професор О. Бальцер певний час працював директором Львівського міського архіву, де створив каталог справ та організував у архіві спеціальну бібліотеку. За час керівництва архівом прийняв на зберігання збірку пергаментів, судові книги, Йосифінську і Францисканську метрики. Під його

керівництвом завершено складення інвентарів галицьких, сяноцьких і перемишльських гродських і земських актів. Серед його учнів – апліканти архіву П. Домбковський, Б. Барвінський, В. Гейнош, Г. Полячківна та ін. Він ґрунтовно досліджував державний і адміністративний устрій середньовічної Польщі, історію давнього права слов'янських народів. У праці «Genealogia Piastów» (Kraków, 1895) подав низку раніше невідомих фактів про династичні шлюби польських князів і королів із Рюриковичами. Також О. Бальцер опублікував юридичні пам'ятки вірменських поселень на західноукраїнських землях та книги кримінальних справ Сяноцького гродського суду за 1554–1638 рр. – цінного джерела про опришківський рух у Надсянні та Лемківщині.

Важливою науковою працею О. Бальцера була «Історія устрою Польщі», видана 1914 р., у якій вчений узагальнив свої університетські лекції з історії держави та права Польщі. У вступі до цього дослідження розкрито загальну характеристику слов'ян, яких учений поділив на дві великі групи: західних (поляки, чехи та ін.) і північно-східно-південних (українці, болгари тощо). До джерелознавчих праць О. Бальцера належать також «Канцелярії та муніципальні записи XVIII ст.».

Одним з учнів О. Бальцера був український правознавець Микола Чубатий – дослідник історії українського права. Упродовж 1913–1917 рр. М. Чубатий навчався на філософських факультетах Львівського та Віденського університетів, упродовж 1917–1918 рр. – на юридичному факультеті Львівського університету. Зокрема, саме тоді за порадою О. Бальцера він розпочав спеціалізуватися у сфері дослідження історії українського права. У час існування ЗУНРМ. Чубатий брав активну участь у політичній діяльності; 1919 р. він мав зайняти посаду доцента кафедри історії українського права Кам'янець-Подільського університету, проте війна перешкодила цим планам. Упродовж 1921–1923 років М. Чубатий був професором історії українського

права Українського таємного університету у Львові. За своє життя М. Чубатий написав близько тисячі праць. Серед них на період його роботи з організації Українського університету у Львові та праці у ньому припадають: «Державний лад на Західній Області Української Народної Республіки» (Львів, 1920), «Огляд історії українського права» (Львів, 1921, 1922), «Правне становище Церкви в козацькій державі» (Львів, 1925).

Серед послідовників професора О. Бальцера був професор Пшемислав Домбковський, який ґрунтовно вивчав історію польського судочинства та історію західноєвропейського права. Після смерті О. Бальцера 1933 р. професор Пшемислав Домбковський, як його учень і послідовник, очолив Львівську історико-правову школу. Професор П. Домбковський залишив велику наукову спадщину, зокрема близько 300 наукових праць – монографій і підручників, статей, навчально-методичних видань.

Значні зміни в історії Львівського університету і його юридичного факультету відбулися після приєднання 1939 р. західноукраїнських земель до складу Української РСР. Львівський університет було докорінно реорганізовано. Новим змістом наповнилася діяльність Львівської історико-правової школи, яка уперше в новітній історії почала вивчати історію державно-правового розвитку на українських землях. Уперше українська мова стала мовою юридичної освіти і науки. У радянський період діяльність Львівської історико-правової школи була продовжена – професорами В. Г. Сокуренок та В. С. Кульчицьким, доцентами В. І. Калиновичем, Б. Й. Тищиком, М. І. Настюком та ін.

З проголошенням державної незалежності України почався активний розвиток та діяльність наукової історико-правової школи Львівського університету імені Івана Франка, яку очолив один із найвідоміших у той час українських учених-правників у галузі історії держави і права, авторитетний учений-правознавець, доктор юридичних наук,

професор Володимир Семенович Кульчицький (1919–2009). Історико-правова школа розвивалася у двох напрямках: перший (з історії Української державності та права) координував професор В. С. Кульчицький, а другий (з історії державності і права зарубіжних країн) – координував і координувала професор Б. Й. Тищик.

Основоположником справді української наукової історико-правової школи у Львівському університеті імені Івана Франка був професор, доктор юридичних наук В. С. Кульчицький. Він був лідером Львівської історико-правової школи, відомим і авторитетним ученим у галузі історії держави та права, який пропонував ідеї (нові напрями дослідження) і об'єднував навколо себе однодумців. Головною ознакою Львівської історико-правової школи було і є ефективне дослідження й засвоєння її вченими актуальних проблем з історії держави і права України та зарубіжних країн. Актуальні теми формувалися керівником наукової школи – професором В. С. Кульчицьким. Львівська історико-правова школа характеризується спадкоємністю і наступністю, зокрема: 1) засновник школи – професор Ф. К. Ліске; 2) послідовник – професор О. М. Бальцер; 3) наступник – професор П. Б. Домбковський; 4) учень і послідовник – професор В. С. Кульчицький. Ключовими фігурами Львівської історико-правової школи були вищезазначені лідери. Ознаки Львівської історико-правової школи: 1) багаторічна наукова продуктивність, що характеризується кількісними і якісними показниками дослідження історико-правових явищ і процесів (кількісними і якісними показниками були і є кількість наукових праць, які публікували в журналах, наукових збірниках – це наукові історико-правові праці вчених); 2) широта проблемно-тематичного, географічного та хронологічного діапазонів функціонування Львівської історико-правової школи; 3) збереження традицій і цінностей Львівської історико-правової школи на всіх етапах її становлення та розвитку; 4) забезпечення спадкоємностей

у дослідженні – вчителем В. С. Кульчицького був професор П. Б. Домбковський, якого науковим батьком був О. М. Бальцер; 5) розвиток атмосфери творчості, новаторства, відкритості для дискусій; 6) об'єднання у школу талановитих вчених та постійне поновлення вчених і однодумців, послідовників; 7) постійні комунікаційні наукові зв'язки між учителем та учнями; 8) активна викладацька діяльність; 9) офіційне визнання державою важливості наукових досліджень наукової школи. У діяльності Львівської історико-правової школи реалізувалися і продовжують реалізуватися такі функції: 1) через історико-правові дослідження отримання нових наукових знань про державу і право; 2) поширення історико-правових знань; 3) підготовка обдарованих фахівців для наукової, викладацької та практичної роботи.

У рамках Львівської історико-правової школи вперше на юридичному факультеті Львівського університету під керівництвом професора В. С. Кульчицького розпочато вивчення об'єктивної історії держави і права України від найдавніших часів, а не з 1917 р., як це було прийнято за період існування радянської влади. Професор В. С. Кульчицький разом з колегами розпочав активну роботу щодо дослідження проблем зародження і подальшої еволюції українських державно-правових інститутів, вивчення національної державно-правової традиції українського народу; виявлення основних причин і наслідків виникнення, розвитку й ліквідації окремих державно-правових систем, аналізу взаємозв'язків державних структур і правових інститутів; поглиблення аналізу актуальних проблем історії українського права, дослідження найвизначніших пам'яток українського права тощо.

Авторитет професора В. С. Кульчицького як основоположника справді української наукової історико-правової школи Львівського університету імені Івана Франка визначався його значними науковими досягненнями. Ще 1954 р В. С. Кульчицький успішно захистив дисертацію на здобут-

тя наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему: «Галицький сейм у системі колоніального апарату Австро-Угорщини». Науковим керівником під час роботи над кандидатською дисертацією був відомий професор П. Домбковський, який був учнем професора О. Бальцера (помер у 1950 р., до того як вказану дисертацію захистили). Докторську дисертацію на тему: «Політичний апарат колоніального управління Східною Галичиною (друга половина XIX – початок XX ст.)» В. С. Кульчицький успішно захистив 1970 р. Докторська дисертація складалась з двох томів обсягом близько 400 сторінок кожен. Високий науковий рівень його дисертаційного дослідження викликає схвалення і серед багатьох сучасних дослідників. Учений підготував 20 кандидатів юридичних наук, з них чотири згодом захистили докторські дисертації.

Професор В. С. Кульчицький був також автором значної кількості наукових статей, які є не лише джерелом вивчення історії держави і права, але й історії української правової думки. Він був одним із перших українських істориків права, хто ґрунтовно вивчав особливості державного ладу і правового статусу Галичини у складі Австрії та Австро-Угорщини. Значний науковий інтерес викликають видані вченим навчальні посібники – «Державний лад і право Галичини (в другій половині XIX – початку XX ст.)» (1966), а також виданий 2002 р. у співавторстві зі своїми учнями й послідовниками навчальний посібник «Апарат управління Галичиною в складі Австро-Угорщини». У своїх наукових працях автор розглядав не лише правові питання, а й соціальні, економічні та політичні проблеми, соціально-правовий статус населення Галицького краю після приєднання його до Австрійської імперії. Саме тому наукові праці професора В. С. Кульчицького є надзвичайно цінним матеріалом, підґрунтям для подальшого поглибленого дослідження австрійських конституцій, законодавства та особливостей їхнього застосування у Галичині. У більшості радянських та

українських підручників з історії держави і права розділи, що стосуються правового статусу Галичини у складі Австрії та Австро-Угорщини, також написано професором В. С. Кульчицьким. Він був автором або співавтором близько 500 наукових і науково-популярних праць, зокрема 20-ти колективних монографій і 10-ти вузівських підручників. Професор В. С. Кульчицький був одним з тих українських учених-правників, які друкували свої наукові праці також у журналі «Український календар», що видавався у Варшаві.

Найбільшим науковим досягнення професора В. С. Кульчицького було визнання всією українською науковою спільнотою здобутків Львівської історико-правової школи, яку він очолював. Під керівництвом професора В. С. Кульчицького історико-правова школа почала свій активний розвиток – проводились цікаві дослідження з історії українського права, яким професор присвятив усе своє життя та понад 60 років праці у Львівському університеті. При професорові В. С. Кульчицькому остаточно сформувалася нова наукова школа саме з історії українського права, основоположником якої власне й став професор В. С. Кульчицький. Адже саме Володимир Семенович ще у радянський період мав сміливість формувати у студентів патріотизм, прищеплювати їм любов до рідної мови, до українських традицій, ознайомлювати студентів юридичного факультету з такими видатними пам'ятками українського права, як «Права, за якими судиться малоросійський народ», «Екстракт малоросійських прав», «Зібрання малоросійських прав», «Суд і розправа в правах малоросійських», формуючи правову свідомість українського юриста Львівського університету. Професор В. С. Кульчицький був одним з небагатьох викладачів на юридичному факультеті Львівського університету, які у часи радянської влади читали лекції і проводили семінарські заняття виключно українською мовою.

Саме професор В. С. Кульчицький після проголошення України незалежною державою став автором перших в Украї-

ні об'єктивних підручників з історії держави і права України, на яких виховувалось не одне покоління сучасних правників, патріотів нашої держави. Схема і періодизація, методологічні підходи викладання української історії права і держави, закладені професором В. С. Кульчицьким, стали основою для викладання навчального курсу «Історії держави і права України», якою послуговуються в усіх юридичних навчальних закладах України й досі.

Під керівництвом професора В. С. Кульчицького було виховано нову плеяду українських науковців, дослідників українського права, патріотів нашої Батьківщини, які у новітній період незалежності України в рамках наукової історико-правової школи Львівського університету імені Івана Франка висвітлюють важливі аспекти розвитку української держави і права, походження української державності та права, здійснюють дослідження основних галузей та інститутів українського права в їхньому історичному розвитку, аналізують причини і сутність кодифікацій українського права упродовж історичного розвитку.

Після смерті професора В. С. Кульчицького Львівську історико-правову школу очолив відомий український учений-правознавець, заслужений професор Львівського національного університету імені Івана Франка Б. Й. Тищик, який здійснив і здійснює вагомий науковий внесок у вивчення історії держави і права України та зарубіжних країн. Професор Б. Й. Тищик 28 років очолював кафедру історії держави, права та політико-правових учень (до 2008 р. – теорії та історії держави і права, історії політичних і правових учень) – чотири рази його переобирали завідувачем кафедри за конкурсом. Завдяки організаторським здібностям професора Б. Й. Тищика очолювана ним кафедра стала однією з провідних кафедр на юридичному факультеті Львівського національного університету імені Івана Франка. Він плідно працював і працює у науковій та навчально-методичній сферах. Зокрема, є автором або співавтором

13-ти монографій, 45-ти підручників і навчальних посібників (з них щонайменше третина з грифом Міністерства освіти і науки України), понад 120-ти статей, 50-ти матеріалів, тез, рецензій загальною кількістю 230 позицій, обсягом 600 друкованих аркушів. Найважливішими монографіями, підручниками та навчальними посібниками професора Б. Й. Тищика є: «Галицька Радянська Соціалістична Республіка» (Львів, 1970); «Становлення державності в Україні (1917–1922)» у співавторстві (Коломия, 2000); «Західно-Українська Народна Республіка (1918–1923): Історія держави і права», (Львів, 2004); «Галицько-Волинська держава (1199–1349)» у співавторстві (Львів, 2006); «Історія держави і права України» у співавторстві (Київ, 2001, гриф МОН України); «Основи римського приватного права» у співавторстві (Київ, 2000); «Історія держави і права країн Стародавнього світу» (Львів, 2001, гриф МОН України); «Історія держави і права зарубіжних країн. Середні віки» у співавторстві (Львів, 2006, гриф МОН України); «Історія держави і права України. Академічний курс» у співавторстві (Київ, 2007, гриф МОН України); «Суд і судочинство в Українській Народній Республіці, Українській державі та Західноукраїнській Народній Республіці (1917–1920)» у співавторстві (Одеса – Львів, 2007); «Німеччина: історія державності і права (IX ст. – початок XXI ст.)» (Львів, 2011); «Польща: історія державності і права (X – початок XXI ст.)» – навч. посібник (Львів, 2012, гриф МОН України); «Історія держави і права зарубіжних країн. Новий час (XVII ст.–1918)» – навч. посібник (Львів, 2013); «Римське приватне право» – підручник у співавторстві (Київ, 2012); «Італія: історія державності і права (V ст. – початок XXI ст.)» (Львів, 2015); «Велика Британія: історія державності і права (V – початок XXI ст.)» (Львів, 2017) «Канада: історія державності та права» (XV ст. – початок XXI ст.) (Львів, 2024) та ін. Ці видання та інші наукові праці значною мірою збагатили українську історико-правову літературу. Наукові праці Б. Й. Тищика відзначаються ґрунтовним, об'єктив-

ним аналізом причин і наслідків політико-правових явищ і процесів в історії держави і права України й зарубіжних країн. Великий науковий та педагогічний досвід, ґрунтовне знання першоджерел, які відображали реальне правове і політичне життя свого часу, розуміння їхньої актуальності та детальне знання соціально-економічних, геополітичних й інших умов генезису та еволюції державно-правових явищ, дають змогу вченому обґрунтовано показати помилковість, а іноді політичну кон'юнктурність деяких підходів до висвітлення окремих тем і питань української та зарубіжної історії держави і права. Без перебільшення можна сказати, що наукові праці професора Б. Й. Тищика продовжують розвивати традиції української історичної школи, закладеної у працях М. Грушевського, М. Аркаса, Д. Дорошенка, Н. Полонської-Василенко, І. Крип'якевича, В. Кульчицького та ін. Вчений підготував 18 кандидатів наук, два з них захистили докторські дисертації. За роки роботи у Львівському університеті на очолюваній ним кафедрі підготовано дві докторські дисертації та понад 40 кандидатських дисертацій. Як керівник наукової історико-правової школи Львівського університету імені Івана Франка у сучасних умовах Тищик Б. Й. зробив суттєвий внесок у підготовку висококваліфікованих науково-педагогічних кадрів для нашої держави. Педагогічний і науковий стаж професора Б. Й. Тищика становить 60 років. Він постійно є учасником різних міжнародних і регіональних наукових конференцій, симпозіумів, круглих столів та ін. Станом на цей рік професор Б. Й. Тищик є одним із провідних учених-правознавців України в галузі історії держави і права, свого роду «патріархом» цієї науки. Його ім'я як авторитетного науковця і досвідченого педагога широко відоме в Україні та за її межами.

На сучасному етапі розвитку історико-правової науки новим напрямом наукових досліджень викладачів кафедри історії держави, права та політико-правових учень

юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка є вивчення маловідомої в українській історико-правовій науці проблематики про формування та функціонування державно-правових і самоврядних інститутів у Галичині в складі Польського королівства (1387–1569) (доктор юридичних наук, професор І. Й. Бойко); особливостей застосування магдебурзького права в Україні (XIV–XIX) (доктор юридичних наук, професор М. М. Кобилецький), рецепції окремих інститутів римського приватного права в джерела українського права у XVII–XX ст. (кандидат юридичних наук, доцент А. М. Федущак-Паславська); виявлення філософських основ римського права – християнства та ідеї стоїцизму; дослідження правових поглядів маловідомих або замовчуваних у часи тоталітарного режиму українських громадсько-політичних діячів минулих століть, зокрема А. Андрієвського, С. Дністрянського, Є. Ерліха, Б. Кістяківського, К. Левицького, О. Малиновського, О. Огоновського, В. Старосольського та ін. (кандидати юридичних наук, доценти Т. Г. Андрусак, А. Ф. Коваль).

Сьогодні історико-правова школа у Львівському університеті продовжує активно функціонувати під керівництвом професора Б. Й. Тищика. Актуальні проблеми історії держави і права досліджують: професор Б. Й. Тищик; доктор юридичних наук, професор І. Й. Бойко; доктор юридичних наук, професор М. М. Кобилецький; доц. А. В. Кольбенко; доц. О. В. Липитчук; доц. А. М. Федущак-Паславська; доц. Л. Е. Шевчук; доц. А. Ф. Коваль; канд. юрид. наук Х. М. Моряк-Протопопова; доц. О. М. Ригіна, доктор філософії у галузі права; доц. Б. І. Гутів, доктор філософії у галузі права; доц. Ю. В. Олійник, доктор філософії у галузі права; асист. О. В. Заяць. У своїх наукових працях представники Історико-правової наукової школи Львівського національного університету імені Івана Франка, продовжуючи власні академічні традиції, досліджують закономірності становлення і розвитку Української держави й формування права, еволюцію

державного ладу і форм державного правління; основні джерела та галузі матеріального і процесуального права; становлення системи законодавства України; етапи систематизації права тощо. Завдання Львівської історико-правової школи – показати, що початки української державної традиції сягають культури Київської Русі, де закладено основи нашої писемності, мови, історії, права, світогляду, що перші русько-українські літописи – «Повість временних літ» та «Слово о полку Ігоревім» – були водночас і першими українськими державно-правовими вченнями. Вони узагальнювали історичний і державотворчий досвід українців-русів, утримували в собі фундаментальні настанови на розбудову держави. Пізніше з'явилася Руська Правда – перша писемна пам'ятка права, в якій відображені узагальнення міркування українців щодо юридичних засад свого розвитку. Львівські історики права Франкового університету наголошують, що конституція козацької республіки Пилипа Орлика була одним з перших конституційних актів Європи, який зафіксував права і свободи громадянина, а козацька республіка часів Богдана Хмельницького показала українську державну традицію як взірць толерантності, демократичності та національної самобутності.

Одним з важливих завдань Львівської історико-правової школи Франкового університету є висвітлення історії українського права та особливостей правового регулювання цивільних, кримінальних і процесуальних відносин на українських землях від найдавніших часів до сьогодення. Це передбачає об'єктивний аналіз важливих правових норм у галузі цивільного, кримінального та процесуального права, з'ясування закономірностей, що призводили до їхніх змін. Вивчаючи історію українського права, важливо показати, що Україна, незважаючи на багаторічне перебування під владою іноземних держав, має власну історію державотворення і правотворення, історичний правовий досвід, який формувався упродовж багатьох століть.

Упродовж століть українське право безперервно розвивалося, не втрачаючи зв'язків зі своїми витокami. Воно жилося джерелами права, успадкованими з давнини, що оновлювалися і збагачувалися з кожним століттям. Протягом усього свого існування український народ плекав прагнення до свободи, незалежності й одночасно поваги до індивідуалізму, втілюючи їх у праві, яке набувало таких форм, як закон, правовий звичай, нормативно-правовий договір, судовий прецедент, правова доктрина. При цьому пріоритет закону, верховенство права поступово зростали, що засвідчує формування українського права у контексті континентально-європейського.

Львівські історики права Франкового університету обґрунтовують, що українське право є одним з важливих показників ідентичності народу і легітимності його влади. Його вивчення дає змогу розкрити правову культуру українського народу, його праворозуміння та інші світоглядні установки, особливості менталітету, духовний генезис на певних історичних етапах еволюції українського суспільства. Українське право є важливою національною культурною цінністю, частиною української духовної культури, у якій відображено його сутність. Вчені-правознавці Львівського національного університету імені Івана Франка обґрунтовують, що багатотисячолітня історія українського права є також відображенням глибокої криниці мудрості, яка дійшла до нас через тисячоліття мовою обрядів, традицій, звичаїв, правосвідомості, пам'яток права. Про щирість, доброзичливість, миролюбність, працьовитість, гуманність та інші характерні риси українців можна дізнатися з етнографічних описів українських і зарубіжних дослідників, правових пам'яток. Українці, як і інші народи, цінували і цінують особисту свободу та право діяти відповідно до своєї совісті і здорового глузду, жити у любові до ближнього. Упродовж усієї своєї історії український народ формувал демократичний світогляд та особливу політико-правову

свідомість, яка відображала прагнення до упорядкованості, справедливості і демократичності у відносинах між людьми. Тому вивчення історії українського права, особливостей правового регулювання цивільних, кримінальних і процесуальних відносин в Україні у IX–XX ст. сприяє усвідомленню тих духовних цінностей, на яких ґрунтується національна свідомість українського народу, а також дає змогу більш поглиблено сформулювати уявлення про рівень його правосвідомості. Отож, можна виявити характер внеску українського народу в еволюцію права України, яке формувалося відповідно до положень романо-германської правової сім'ї.

Отже, науковці Історико-правової наукової школи Львівського національного університету імені Івана Франка провадять велику роботу, яка позитивно впливає на формування фахівців-юристів. Вважаємо, що юристи мають скласти основу патріотичної політичної еліти, яка б поєднувала українську ідентичність з боротьбою за національну і соціальну справедливість, з повагою ставилася до прав і свобод людини, відстоювала рівність у правах перед законом, дотримувалася б верховенства права. А без знань багатотисячолітніх традицій українського державотворення, без знань позитивного і негативного історичного досвіду, історичних уроків неможливо якісно і відповідально розбудувати сучасну Українську державу.

Сьогодні на кафедрі історії держави, права та політико-правових учень юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка працюють такі викладачі:

Завідувач кафедри



БОЙКО Ігор Йосипович (17.I.1973, с. Княгиничі Рогатинського р-ну Івано-Франк. обл.) – юрист, канд. юрид. наук (*Цивільне право Гетьманщини за кодексом 1743 року*, 1999), доц. (2005), д-р юрид. наук (*Формування та функціонування державно-правових і самоврядних інститутів у Галичині в складі Польського королівства 1387–1569 рр.*, 2011), проф. (2014).

Закінчив з відзнакою юрид. ф-т Львів. ун-ту (1996), аспірантуру (1999). Упродовж 1999–2005 рр. асист., 2005–2008 рр. – доц. каф. теорії та історії держави і права, з 2008 р. – доц., з 2014 р. – проф., з 2017 р. – завдувач каф. історії держави, права та політико-прав. учень Львів. ун-ту. Керівник 8-ми канд. дисертацій. Наук. інтереси: історія держави і права України, історія політ. і правових учень; історія держави і права зарубіж. країн, рим. право. Бл. 370 наукових праць.

Викладачі кафедри:



ТИЩИК Борис Йосипович (26.IX.1936, м. Львів) – юрист, канд. юрид. наук (*Галицька Соціалістична Радянська Республіка 1920 року*, 1966), доц. (1968), проф. (1991). Закінчив з відзнакою юрид. ф-т Львів. ун-ту (1959); у 1959 р. юрисконсульт; протягом 1959–68 рр. – асист., 1968–91 рр. – доц., 1968–91 рр. – голова профбюро, 1968–72 рр. – заст. декана юрид. ф-ту, 1990–2008 рр. –

проф., зав. каф. теорії та історії держави і права, з 2008–2017 рр. – проф., зав. каф., з 2017 р. – проф. каф. історії держави, права та політ.-правових учень Львів. ун-ту. Наук. інтереси: історія держави і права України та зарубіж. країн. Керівник 22 канд. дис. Бл. 300 наукових праць.

КОЛЬБЕНКО Андрій Володи-мирович (13.XII.1961, с. Шипівці Заліщицького р-ну Терноп. обл.) – юрист, канд. юрид. наук (*Історико-правові аспекти утворення та діяльності митних органів України*, 1997), доц. (2007). Навчався у Чернів. ТУ-2 (1980), закінчив юрид. ф-т Львів. ун-ту (1989). Упродовж 1980–82 рр. служба у війську; 1983–84 рр. – монтажник провідного зв'язку в СУ-472 м. Львова; 1989–90 рр. – інструктор та зав. орг. відділу Шевченківського райвиконкому м. Львова; 1990–2007 рр. – асист. каф. теорії та історії держави і права, 2007–08 рр. – доц. каф. історії та теорії держави і права, з 2008 р. доц. каф. історії держави, права та політ.-правових учень Львів. ун-ту. Наук. інтереси: історія держави і права України та зарубіж. країн. Бл. 100 наукових праць.



ФЕДУЩАК-ПАСЛАВСЬКА Анна Михайлівна (27.III.1967, м. Львів) – юрист, канд. юрид. наук (*Політико-правова ідея суверенітету державної влади та її реалізація в державотворенні України*, 2000), доц. (2002). Закінчила юрид. ф-т Львів. ун-ту (1991). Упродовж 1991–93 рр. ст. лаборант каф. держ. і адмін. права, 1996–2002 рр. – асист., 2002–08 рр. –



доц. каф. теорії та історії держави і права, з 2008 р. – доц. каф. історії держави, права та політ.-правових учень Львів. ун-ту. Наук. інтереси: виникнення і розвиток ідеї суверенітету держ. влади та її практ. реалізація в державотворенні України, рецепція рим. права в укр. та європ. праві загалом, джерела рим. права. Бл. 80 праць.



ШЕВЧУК Ліліана Едуардівна (25.VII.1973, м. Радехів Львів. обл.) – юрист, канд. юрид. наук (*Становлення та розвиток інституту нотаріату в Україні (історико-правовий аспект)*, 2005). Закінчила юрид. ф-т Львів. ун-ту (1995). Упродовж 1995–2007 асист., 2007–08 рр. – в. о. доц. каф. історії та теорії держави і права, з 2008 р. – доц. каф. історії держави, права та політ.-правових учень Львів. ун-ту. Наук.

інтереси: історія держави і права України та зарубіж. країн, рим. приват. право. Бл. 80 наукових праць.



ЛИПИТЧУК Ольга Василівна (30.XI.1975, м. Вінниця) – юрист, канд. юрид. наук (*Система судових органів та судочинство республіки Польща (1918–1939)*, 2004), доц. (2006). Закінчила юрид. ф-т. Львів. ун-ту (1996), аспірантуру (2001). Упрдовж 2004–06 рр. асист., 2006–08 рр. – доц. каф. теорії та історії держави і права, з 2008 р. – доц. каф. історії держави, права та політико-правових учень Львів. ун-ту. Наук.

інтереси: історія держави і права України, історія політ. і

правових учень, історія держави і права зарубіж. країн, рим. право. Бл. 70 праць.

КОВАЛЬ Андрій Федорович (03.XII.1976 р., м. Львів) – юрист, канд. юрид. наук (*Погляди Станіслава Дністрянського на право та державу (загальнотеоретичні аспекти)*, 2005). Закінчив юрид. ф-т Львів. ун-ту (1998), аспірантуру (2001). Упродовж 2005–08 рр. асист. каф. теорії та історії держави і права, 2008–10 рр. – асист., з 2010 рр. – доц. каф. історії держави, права та політико-правових учень, 2001–09 рр. – заст. директора Правн. коледжу Львів. ун-ту. Мобілізований 2022 р. в ЗСУ, помічник командира бригади з правової роботи, начальник юридичної служби, майор юстиції. Наук. інтереси: історія політ. та правових учень, історія держави і права України та зарубіж. країн, теорія права та держави, філософія права. Бл. 100 наукових праць.



МОРЯК-ПРОТОПОПОВА Христина Миколаївна (08.VIII.1980, м. Львів) – юрист, канд. юрид. наук (*Галицьке намісництво: створення, структура і діяльність (1849–1918)*, 2013). Закінчила юрид. ф-т Львів. ун-ту (2002). Упродовж 2003–07 рр. юрисконсульт ВАТ «Алмазінструмент»; 2007–08 рр. – асист. каф. теорії та історії держави і права, з 2008 р. – асист. та доц. каф. історії держави, права та політ.-правових учень Львів. ун-ту. Наук. інтереси: історія держави і права



України, історія держави і права зарубіж. країн. Бл. 80 наукових праць.



РИГІНА Олена Михайлівна (12.V.1983, м. Львів) – юрист, канд. юрид. наук (*Верховний Суд США: становлення, особливості компетенції та роль у формуванні конституційного ладу держави (1787–кінець ХХ ст.)*, 2009), доцент (2024). Закінчила юрид. ф-т Львів. ун-ту (2005), аспірантуру (2009). З 2006 р. адвокат; протягом 2005–07 рр. – викладач каф. соціально-гуманіт. дисциплін Львів. філії Європ. ун-ту;

2008–09 рр. – асист. каф. основ права, з 2024 р. – доц. каф. історії держави, права та політ.-правових учень Львів. ун-ту. Наук. інтереси: історія держави і права зарубіж. країн, рим. приват. право. Бл. 100 наукових праць.



ОЛІЙНИК Юрій Вадимович (09.VIII.1990, м. Львів) – д-р філ. у галузі права (*Правові основи організації та діяльності Львівського апеляційного суду в період Другої Речі Посполитої: історико-правове дослідження*, 2021). Закінчив юрид. ф-т Львів. ун-ту (2013). Упродовж 2013–18 рр. працював на посаді секретаря судового засідання, 2018–21 рр. на посаді помічника судді у

Львівському окружному адміністративному суді. Протягом 2019–22 рр. навчався в аспірантурі на каф. історії держави, права та політ.-правових учень Львів. ун-ту. З 2022 р. асист., 2024 р. доц. каф. історії держави, права та політ.-правових

учень Львів. ун-ту. Наук. інтереси: історія політичних та правових учень. Бл. 40 наукових праць.

ГУТІВ Богдан Ігорович (02.X.1992, с. Лисиничі Львів. обл.) – д-р філ. у галузі права (*Становлення та розвиток Держави-міста Ватикан: історико-правове дослідження*, 2020). Закінчив юрид. ф-т Львів. ун-ту (2015). Упродовж 2016–20 рр. навчався в аспірантурі на каф. історії держави, права та політ.-правових учень Львів. ун-ту. З 2019 р. – асист., 2023 р. – доц. каф. історії держави, права та політ.-правових учень Львів. ун-ту. Наук. інтереси: історія держави і права зарубіж. країн. Бл. 40 наукових праць.



ЗАЯЦЬ Оксана Володимирівна (12.IX.1995, м. Львів) – д-р філ. у галузі права (*Правове регулювання земельних відносин на території Західної України у складі Республіки Польщі (1921–1939)*, 2022). Закінчила юрид. ф-т Львів. ун-ту (2018). Упродовж 2019–22 рр. навчалася в аспірантурі на каф. історії держави, права та політ.-правових учень Львів. ун-ту. У 2019–22 рр. – юрисконсульт приватного нотаріуса



Львівського міського нотаріального округу Ткачук Г. І. З 2022 р. – асист. каф. історії держави, права та політ.-правових учень Львів. ун-ту та помічник приватного нотаріуса Львівського міського нотаріального округу Ткачук Г. І. Наук. інтереси: історія держави і права України. Бл. 20 наукових праць.

Список використаних джерел

1. Академік Станіслав Дністрянський. 1870–1935. Біобібліографія / Упор. та автор вступу Микола Мушинка. Київ, 1992. 94 с.
2. Андрохович Амврозій. Львівське «Studium Ruthenum» // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. Праці Філологічної секції / Під ред. Кирила Студинського. Т. 146. Львів, 1927. С. 33–118.
3. Андрусак Т. Г. Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка // Юридична енциклопедія : в 6 т. Т. 6 : Т-Я / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: Укр. енцикл., 2004. 768 с.
4. Андрусак Т. Вергановський Володимир Йосипович // Юридична енциклопедія : в 6 т. Т. 1. А–Г. Київ : Укр. енциклопедія, 1998. С. 334–335.
5. Андрусак Т. Г. Олександр Огоновський, його роль у розвитку української юридичної науки та освіти // Актуальні проблеми формування правової держави в Україні : Вісник Львівського університету. Серія юридична. Вип. 32. Львів : Світ, 1995. С. 93–95.
6. Андрусак Т. Правові погляди Івана Добрянського // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матеріали XV регіональної науково-практичної конференції (Львів, 4–5 лютого 2009 р.). Львів, 2009. С. 44–46.
7. Андрусак Т. Стебельський Петро // Мала енциклопедія етностранознавства. Київ : Генеза; Довіра, 1996. С. 888.
8. Андрусак Тарас. Академік Станіслав Дністрянський і його роль у створенні та розвитку Українського Вільного Університету // Науковий Збірник Українського Вільного Університету. Т. 17. Мюнхен–Львів, 1995. С. 62–67.
9. Андрусак Тарас. Ангелович Андрій // Енциклопедія Львова. Т. 1. Львів : Літопис, 2007. С. 61.

10. Андрусяк Тарас. Лодій Петро Дмитрович // Довідник з історії України (А – Я) / за заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста. Київ : Генеза, 2001. С. 420–421.
11. Андрусяк Т., Васьків Н. Вергановський Володимир Йосипович // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А–К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 279.
12. Андрусяк Т. Давидяк Євген (23.04.1879 – 28.03.1962) : [ректор Українського (таємного) університету 1923–1925 рр.] // Енциклопедія Львова / за ред. Андрія Козицького. Львів : Літопис, 2008. Т. 2. С. 8–9.
13. Архів ЛНУ. Ф. Р–119 Львівський державний університет імені Івана Франка, оп. 1 о/с, спр. 4043 (Макаревич Юлій Спиридонович), 55 арк.; ДАЛО Ф. 26 Університет імені Яна Казимира у Львові, оп. 6, спр. 1142.
14. Архів Львівського національного університету імені Івана Франка, оп. 1/ос, спр. 5039, 7017; оп. 3, спр. 2949.
15. Архів Львівського національного університету імені Івана Франка, оп. 1/ос, спр. 5039, 7017; оп. 3, спр. 2949
16. Архів Львівського національного університету імені Івана Франка, оп. 1/ос, спр. 5039, 7017; оп. 3, спр. 2949.
17. Архів Львівського національного університету імені Івана Франка, оп. 1/ос, спр. 5039, 7017; оп. 3, спр. 2949.
18. Архів Львівського національного університету імені Івана Франка, оп. 1/ос, спр. 5039, 7017; оп. 3, спр. 2949.
19. Архів Львівського національного університету імені Івана Франка, оп. 1/ос, спр. 5039, 7017; оп. 3, спр. 2949.
20. Архів Львівського національного університету імені Івана Франка, оп. 1/ос, спр. 5039, 7017; оп. 3, спр. 2949.
21. Баран С. За чистоту української правничої мови // Ювілейний альманах Союзу українських адвокатів у Львові. Львів, 1934. С. 1–8.
22. Благий Василь. Структура і викладацький склад вищих шкіл Львова // Вісник Львівського університету. Серія

- історична. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2000. Вип. 35–36. С. 207–220.
23. Бойко І. Й. Віхи життя і науково-педагогічної діяльності визначного українського історика права Б. Й. Тищика // Тищик Борис Йосипович – визначний український вчений-правознавець (до 75-річчя від Дня народження і 52-річчя від початку науково-педагогічної діяльності. Львів, 2011. С. 5–11.
 24. Бойко І. Й. Життєвий і творчий шлях професора В. С. Кульчицького (1919–2009) // Вісник Львів. ун-ту. Серія юрид. 2011. Вип. 53. С. 45–49.
 25. Бойко І. Й. Передумови заснування Львівського університету та становлення його юридичного факультету (до 355-річчя з часу створення) // Часопис Київського університету права. 2016/1. С. 17–24.
 26. Бойко І. Найдавніша правнича школа в Україні (до 355-річчя від заснування юридичного факультету Львівського університету) // Право України. 2016. № 5. С. 164–176.
 27. Бойко І. Історико-правова школа Львівського університету імені Івана Франка – одна з найдавніших наукових шкіл в Україні (235-річчя від часу заснування). Вісник Львівського університету. Серія юридична. Львів, 2019. Вип. 69. С. 23–34.
 28. Бойко І. Професор Володимир Кульчицький – видатний український правник ХХ століття (до 100-річчя від Дня народження) // Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2019. Вип. 69. С. 173–182.
 29. Бойко І. Життєвий шлях, науково-педагогічна та громадська діяльність Володимира Гавриловича Сокурєнка (до 100-річчя від Дня народження). Вісник Львівського університету. Серія юридична. Випуск 72. Львів, 2021. С. 158–166.
 30. Бондарук В. О. Розвиток юридичної науки і освіти в Замойській академії (1594–1784): автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня к. ю. н. – 12 00 01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Київ, 2016. 19 с.

31. Бурдін В., Бойко І. Витоки Львівського національного університету імені Івана Франка (до 360-ліття від часу заснування) // Вісник Львівського університету. Серія юридична. Випуск 72. Львів, 2021. С. 14–26.
32. Василь Тимофійович Нор (до 75-річчя від дня народження та 45-річчя науково-педагогічної і громадської діяльності) / упоряд. А. А. Павлишин; Нац. акад. прав. наук України. Харків : Право, 2015. 60 с.
33. Видатні випускники юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка та їхня роль в історії українського державотворення : збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції (м. Львів, 24 березня 2023 р.) / І. Й. Бойко (голова редколегії), Ю. В. Олійник (відп. секр.). Львів, 2023. Вип. 3.
34. Григорчук Л. Таємний університет // Вісник України, 1990. 1 квіт.
35. Грушевський Михайло. Історія України-Руси : в 11 т., 12 кн. Т. 10. Роки 1657–1658. Київ : Наукова думка, 1998. 408 с.
36. Губар К. А. Внесок Києво-Могилянської академії та Київської духовної академії у вітчизняну юридичну освіту, науку і практику (1615–1920): автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня к. ю. н. – 12 00 01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Київ, 2015. 20 с.
37. Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО) Ф. 26 Університет імені Яна Казимира у Львові, оп. 5, спр. 1129 (Лукомский Бронислав).
38. ДАЛО Ф. 26 Університет імені Яна Казимира у Львові, оп. 6, сп. 1189 (Звіт кафедри адміністративного права 1932–1933 роки).
39. ДАЛО Ф. 26 Університет імені Яна Казимира у Львові, оп. 6, сп. 1328 (Звіт кафедри адміністративного права 1935–1936 роки).
40. ДАЛО Ф. 26 Університет імені Яна Казимира у Львові, оп. 6, сп. 1357 (Звіт кафедри адміністративного права 1936–1937 роки).

41. ДАЛО Ф. 26 Університет імені Яна Казимира у Львові, оп. 22, спр. 1491.
42. ДАЛО Ф. 26 Університет імені Яна Казимира у Львові, оп. 5, спр. 1431.
43. ДАЛО Ф. 26 Університет імені Яна Казимира у Львові, оп. 5, спр. 1449 (Пайгерт Ян).
44. ДАЛО Ф. 26 Університет імені Яна Казимира у Львові, оп. 5, спр. 1717 (Серадзкий Влодзимеж).
45. ДАЛО Ф. 26 Університет імені Яна Казимира у Львові, оп. 5, спр. 1809.
46. ДАЛО Ф. 26 Університет імені Яна Казимира у Львові, оп. 6, спр. 205 (Заявление Зборовского Станислава, Моссинга Иосифа и др. о присвоении им званий доцентов, переписка с Министерством вероисповеданий и просвещения и др. материалы по этому вопросу; 8 октября 1867 – 25 февраля 1870).
47. ДАЛО Ф. 26 Університет імені Яна Казимира у Львові, оп. 11, спр. 213 (Конспект лекцій Й. Бузека і інших по австрійському адміністративному праву).
48. Encyclopaedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А–К. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 468 (716).
49. Калинович В. І. Розвиток юридичної науки у Львівському ордену Леніна державному університеті ім. Івана Франка // Вісник Львівського університету. Серія юридична. Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1961. Вип.1(5). С. 20–33.
50. Каровець Макарій о. Українці – ректори Львівського університету. Жовква, 1936. 15 с.
51. Кахнич В. Видатна постать Львівського університету – Пшемислав Домбковський // Професор Володимир Семенович Кульчицький – видатний історик права Львівського національного університету імені Івана Франка : матеріали аспірантсько-студентської наук. конф. (присвячена пам'яті проф. В. С. Кульчицького) (Львів, 22 грудня 2010). Львів : Юрид. фак-т Львів. нац. ун-ту імені Івана Франка, 2011. С. 23–24.

52. Кахнич В. Видатний цивіліст юридичного факультету Львівського університету Ернест Тіль (1846–1926) // Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2010. Вип. 51. С. 35–39.
53. Кахнич В. Виникнення Львівського університету та юридичного факультету у його структурі у другій половині XVII ст. // Правова система, громадянське суспільство та держава : матеріали VIII Міжнар. студентсько-аспірантської наук. конф. (Львів, 24–26 квітня 2009). Львів : Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2009. С. 32–34.
54. Кахнич В. Казимир Шибиловський – видатний історик права Львівського університету (1900–1987) // Право України. 2011. № 11–12. С. 283–289.
55. Кахнич В. Казимир Шибиловський – відомий вчений юридичного факультету Львівського університету // Проблеми становлення і розвитку правової системи України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 25–26 листопада 2011). Харків : ГО Асоціація аспірантів-юристів, 2011. Т. 1. С. 11–14.
56. Кахнич В. Походження та виникнення західноєвропейської освіти та науки на юридичному факультеті Львівського університету // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матеріали XVI регіональної наук.-практ. конф. (Львів, 8–9 лютого 2010). Львів : Юрид. фак-т Львів. нац. ун-ту імені Івана Франка, 2010. С. 60–61.
57. Кахнич В. Професор О. Бальцер в історії юридичного факультету Львівського університету // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2010. Вип. 3. С. 65–72.
58. Кахнич В. Професор Освальд-Мар'ян Бальцер (Balzer) на шпальтах записок наукового товариства ім. Т. Шевченка // Актуальні проблеми історії держави і права країн Центрально-Східної Європи (присвячена 150-річчю від дня народження О. Бальцера) : матеріали Міжнар. наук. конф. (Львів, 24–25 квітня 2009). Львів : Юрид. фак-т Львів. нац. ун-ту імені Івана Франка, 2009. С. 108–110.

59. Кахнич В. Розвиток правової науки та освіти на юридичному факультеті Львівського університету за часів Австрії та Австро-Угорщини // Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2010. Вип. 50. С. 66–71.
60. Кахнич В. Стажинський Станіслав – видатний конституціоналіст юридичного факультету Львівського університету // Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2011. Вип. 53. С. 50–55.
61. Кахнич В. Формування освіти та науки на юридичному факультеті Львівського університету // Актуальні питання державотворення в Україні очима молодих учених : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих учених Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ, 23–24 квітня 2009). Київ, 2009. Ч. 1. С. 56–57.
62. Кахнич В. Юридична наука у Львівському університеті в XVIII ст. // Наукова спадщина професора В. С. Кульчицького і сучасність : матеріали XXIV Міжнар. історико-правової конф. (Львів, 28 квітня – 1 травня 2011). Львів : Видав. центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2011. С. 389–394.
63. Кахнич В. Юридична наука у Львівському університеті в період Другої Світової війни // Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи : матеріали X Міжнар. студентсько-аспірантської наукової конференції (Львів, 6–8 травня 2011). Львів : Юрид. фак-т Львів. нац. ун-ту імені Івана Франка, 2011. С. 50–51.
64. Кахнич В. Юридичний факультет в історії Львівського університету (1661–1919) // Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи : матеріали IX Міжнар. студентсько-аспірантської наук. конф. (Львів, 14–16 травня 2010). Львів : Юрид. фак-т Львів. нац. ун-ту імені Івана Франка, 2010. С. 52–54.
65. Кахнич В. Юридична освіта і наука у Львівському університеті (1661–1939) : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 320 с.

66. Качмар В. Давидяк Євген Васильович // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. 1: А–К / вид. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2011. С. 421.
67. Качмар В. За український університет у Львові. Ідея національної вищої школи у суспільно-політичному житті галицьких українців (кінець ХІХ – початок ХХ ст.). Львів : Львів. держ. ун-т імені Івана Франка ; Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1999. 118 с.
68. Качмар В. Львівський національний університет імені Івана Франка. Історичний нарис // Літопис випускників Львівського національного університету імені Івана Франка. Київ : Логос Україна, 2010. С. 12–51.
69. Качмар В. Паше-Озерський Микола Миколайович: життєвий шлях та наукові інтереси // Медичне право. 2009. № 4 (II). С. 142–145.
70. Кметь В. Бертран Юзеф, Бетман Якуб, Верещака Домінік, Глоговський Станіслав, Граб'єєвський Марцін, Грушецький Казимир, Гумовський Антоній, Гутковський Ксаверій, Жолтовський Владислав, Кендзерський Шимон, Перкович Тома // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2011. Т. 1. С. 197–198, 280, 408, 412, 417–419, 499, 595–596; 2014. Т. 2. С. 280.
71. Кметь В. Львівський єзуїтський університет (1661–1773) // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. І : А–К / Видавнича рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 16–37.
72. Козюбра М. І. Загальнотеоретичне правознавство: проблеми модернізації // Загальнотеоретичне правознавство, верховенство права та Україні : зб. наук. праць до 75-річного ювілею Козюбри Миколи Івановича. Київ : Дух і літера, 2013. 608 с.

73. Крикун М. Львівський університет австрійського періоду (1784–1918) // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А–К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 38–53.
74. Кріль М. Гербст (Herbst) Едвард // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А–К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 342.
75. Кульчицький В. С. Вища школа в Ніжині // Український календар. – Варшава, 1980. С. 134–135.
76. Лаврецький Р. Бобжинський (Bobrzyński) Міхал // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А–К / Видавнича рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 217–218.
77. Лазаренко Є. К. 300 років Львівського університету. Львів : Видавн. ЛДУ, 1961. 84 с.
78. Лисий Ю. Вінівартер (Winiwarter) Йозеф, фон // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А–К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка. 2011. С. 289.
79. Львівський обласний державний архів. Ф. 1, оп. 52, спр. 3000, арк. 15–16.
80. Львівський університет : монографія / відп. ред. В. Чугайов. Львів : Вид-во при Львів. держ. ун-ті видав. об'єднання «Вища шк.», 1986. 148 с.
81. Мельник М. Аппельтауер (Appeltauer) Карл // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А–К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови),

- В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 149.
82. Мельник М. Барон (Baron) Бернард // Encyclopaedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А–К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 183.
83. Мельник М. Бішоф (Bischof) Фердинанд Франц Ксаверій Георг // Encyclopaedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А–К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 214.
84. Мельник М. Борзага (Borzaga) Бальтазар // Encyclopaedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А–К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 232.
85. Мельник М. Бруннер (Brunner) Гайнріх // Encyclopaedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А–К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 244.
86. Мельник М. Ґрасль фон Рехтен (Grassl von Rechten) Ігнацій // Encyclopaedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А–К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 414.
87. Мельник М. Добжанський де Добра (Dobrzański de Dobra) Ян // Encyclopaedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А–К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови),

- Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 449.
88. Мельник М., Швець В., Чопик О. Дунаєвський (Dunajewski) Юліан // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А-К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 468.
89. Мельник М. Зоммаруга (Sommaruga) Франц Вінцент Емануель барон фон // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А-К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 537.
90. Мельник М., Швець В., Міщук Н. Кабат (Kabat) Маврицій // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А-К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 572.
91. Мельник М. Кашніца (Kasznicza) Юзеф // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А-К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 593.
92. Мельник М. Кьофіл (Köfil) Домінік Сіґфрід фон // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А-К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 705.
93. Микитась В. Давньоукраїнські студенти і професори. Київ : Абрис, 1994. 288 с.
94. Мицько І. З. Острозька слов'яно-греко-латинська академія (1576–1636) / відп. ред. Я. Д. Ісаєвич ; АН УРСР. Ін-т суспільних наук. Київ : Наук. думка, 1990. 192 с.

95. Місце і роль видатних випускників юридичного факультету Львівського університету в національній та європейській історії : збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції (м. Львів, 25 квітня 2024 р.) / І. Й. Бойко (голова редколегії), Ю. В. Олійник (відп. секр.). Львів, 2024. Вип. 4.
96. Мудрий М. Добрянський Іван Антонович // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А–К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 450.
97. Найда А. Вахгольц (Wachholz) Леон Ян // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. 1 : А–К / вид. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2011. С. 23–45.
98. Нор В. Т. Вибрані праці / упорядники В. В. Луцик, А. А. Павлишин. Харків : Право, 2015. 784 с.
99. Пам'ятки братських шкіл на Україні (кінець XVI – початок XVIII ст.): тексти і дослідження / Редкол.: В. І. Шинкарук та ін. Київ : Наукова думка, 1988. 568 с. (Пам'ятки філос. думки укр. народу).
100. Питер М. Бальцер (Balzer) Освальд Маріан // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А–К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 173.
101. Привілей польського короля Яна II Казимира школі Львівського єзуїтського колегіуму про надання статусу університету. Краків, 20 січня 1661 р. / пер. з лат. Василя Кметя // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А–К / Видавнича рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 12–26.

102. Притула Я., Тарнавський Р. Університет Яна Казимира у Львові (1918–1939) // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А–К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011.
103. Пропам'ятне письмо Наукового Товариства імени Шевченка у Львові з приводу заборони польською Кураторією Львівського Шкільного Округу національного імени українського народу. Львів, [1923].
104. Рабінович П. М. Внесок професора Петра Омеляновича Недбайла у розвиток вітчизняного правознавства // Актуальні проблеми застосування і тлумачення юридичних норм. Львів, 2008. С. 3–13.
105. Рабінович П. Пам'яті Вчителя (до 100-річчя від дня народження професора Петра Омеляновича Недбайла // Вісник Львів. ун-ту. Серія юридична. Львів, 2007. С. 3–10.
106. Ревера Ю. Амброс фон Рехтенберг (Ambros von Rechtenberg) Ян // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А–К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 135.
107. Редзик А. Абрагам (Abraham) Владислав Генрик Францішек // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А–К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 119.
108. Редзик А. Адам (Adam) Леслав Роман Кароль // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А–К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 121.
109. Редзик А. Аллерганд (Allerhand) Йоахим Герман // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана

- Франка : в 2 т. Т. I : А-К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 133.
110. Редзiк А. Валашек (Walaszek) Бронiслав // Encyclopaedia. Львiвський нацiональний унiверситет iменi Iвана Франка : в 2 т. Т. I : А-К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (вiдп. секретар) та iн. Львiв : ЛНУ iменi Iвана Франка, 2011. С. 264.
111. Редзiк А. Валигурський (Waligórski) Мар'ян Теодор // Encyclopaedia. Львiвський нацiональний унiверситет iменi Iвана Франка : в 2 т. Т. I : А-К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (вiдп. секретар) та iн. Львiв : ЛНУ iменi Iвана Франка, 2011. С. 264.
112. Редзiк А. Вахльовський (Wachlowski) Зенон // Encyclopaedia. Львiвський нацiональний унiверситет iменi Iвана Франка : в 2 т. Т. I : А-К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (вiдп. секретар) та iн. Львiв : ЛНУ iменi Iвана Франка, 2011. С. 272.
113. Редзiк А. Вiняж (Winiarz) Алойзи // Encyclopaedia. Львiвський нацiональний унiверситет iменi Iвана Франка : в 2 т. Т. I : А-К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (вiдп. секретар) та iн. Львiв : ЛНУ iменi Iвана Франка, 2011. С. 290.
114. Редзiк А. Гальбан (Halban) (Блюменсток) Альфред // Encyclopaedia. Львiвський нацiональний унiверситет iменi Iвана Франка : в 2 т. Т. I : А-К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (вiдп. секретар) та iн. Львiв : ЛНУ iменi Iвана Франка, 2011. С. 321
115. Редзiк А. Гофман (Hoffman) Казiмеж Вiтольд // Encyclopaedia. Львiвський нацiональний унiверситет iменi Iвана Франка : в 2 т. Т. I : А-К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова),

- М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 376.
116. Редзік А. Губерт (Hubert) Станіслав Леон // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А–К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 390–391.
117. Редзік А. Гюттнер (Hüttner) Карл Йозеф фон // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А–К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 399.
118. Редзік А. Гебультович (Giebuttowicz) Юзеф // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А–К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 404.
119. Редзік А. Гжибовський (Grzybowski) Казімеж Гжегож Ігнаци // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А–К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 406.
120. Редзік А. Гризецький (Gryziecki) Фелікс-Щенсни // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А–К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 414.
121. Редзік А. Деринг (Derung) Антоні Радослав Збігнєв // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А–К / видав. рада : І. О. Вакарчук

- (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 435.
122. Редзiк А. Дністрянський Станіслав Северинович // Encyclopaedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А–К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 448.
123. Редзiк А. Долінський (Doliński) Александр // Encyclopaedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А–К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 453.
124. Редзiк А., Мороз О. Дубанович (Dubanowicz) Едвард Ігнацій // Encyclopaedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А–К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 464.
125. Редзiк А. Жрудловський (Żródłowski) Фердинанд // Encyclopaedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А–К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 500.
126. Редзiк А. Зелонацький (Zielonacki) Йосафат фон // Encyclopaedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А–К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 532–533.
127. Редзiк А. Калва (Kałwa) Пйотр // Encyclopaedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А–К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський

- (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 575.
128. Редзік А. Клімув (Клімовецький) (Klimów, Klimowiecki) Ромуальд Владислав // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А-К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 610.
129. Редзік А. Косінський (Kosiński) Тадеуш // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А-К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 652.
130. Редзік А. Кошембар-Лисковський (Koschembahr-Łyskowski) Ігнацій // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А-К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 663.
131. Стецюк П. Станіслав Дністрянський як конституціоналіст. Львів, 1999. 232 с.
132. Стецюк П. Б. Життя та науково-педагогічна діяльність С. Е. Базилевича. Львів, 1998. 28 с.
133. Тищик Б. Пшемислав Домбковський – видатний історик права (до 130-річчя від дня народження) // Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2007. Вип. 44. С. 14–23.
134. Тищик Б. Юридичний факультет [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://law.lnu.edu.ua/about/history>.
135. Уривалкін О. М. Історія України (середина XIII – XVIII ст.) : навч. посіб. Київ : Кондор, 2005. 84 с.
136. Усенко І. Б., Бойко І. Й. Професор В. Г. Сокурєнко: правознавець і педагог у дзеркалі часу // Часопис Київського університету права. Український науково-теоретичний часопис. 2021/1. С. 16–21.

137. Чубатий Микола // Енциклопедія українознавства. Перевидання в Україні. Львів : Наук. т-во імені Шевченка у Львові, 2000. Т. 10. С. 375–376.
138. Швець В. Гаммер (Hammer) Альбін // Encyclopaedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А–К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 323.
139. Швець В. Горак (Horak) Андреас // Encyclopaedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А–К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 366.
140. Швець Н. Гаймбергер (Haimderger) Антон // Encyclopaedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. Т. I : А–К / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. С. 316.
141. Шевченко Т. Єзуїтське шкільництво на українських землях останньої чверти XVI – середини XVII ст. (Серія *Studia ratiōnis*). Львів : Свічадо, 2005. С.149–150.
142. Юридична енциклопедія : Т. 1–6. Київ : Українська енциклопедія, 2002. Т. 4. 720 с.
143. Юридична наука і освіта на Україні / Ю. С. Шемшученко, І. Б. Усенко, Б. М. Бабій та ін. ; відп. ред. Ю. С. Шемшученко ; АН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ : Наук. думка, 1992. 304 с.
144. Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (1661–2016) : монографія / за заг. ред. професорів В. М. Бурдіна, В. Т. Нора та І. Й. Бойка. Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2016. 288 с.
145. Akademische Behörden an der k. k. Universität zu Lemberg, sammt der Ordnung der Vorlesungen an derselben im Winter-

- Semester des Studien-Jahres 1855/56. Lemberg : Aus der kais. konigl. galicischen Aerarial-Staats-Druckerei, 1855. 30 s.
146. Akademische Behörden an der k. k. Universität zu Lemberg, sammt der Ordnung der Vorlesungen an derselben im Sommer-Semester des Studien-Jahres 1857/58. Lemberg : Aus der kais. konigl. galicischen Aerarial-Staats-Druckerei, 1857. 30 s.
147. Akademische Behörden an der k. k. Universität zu Lemberg, sammt der Ordnung der Vorlesungen an derselben im Winter-Semester des Studien-Jahres 1859/60. Lemberg : Aus der kais. konigl. galicischen Aerarial-Staats-Druckerei, 1859. 30 S.
148. Finkel Ludwik dr. *Historia Uniwersytetu Lwowskiego* / dr. Ludwik Finkel, dr. Stanisław Starzyński / Cz. 1. Finkel Ludwik dr. *Historia Uniwersytetu Lwowskiego do r. 1869*. Lwów, 1894. 442 s.
149. Finkel L. *Historia uniwersytetu Lwowskiego*. Lwów : Drukarnia E. Winiarza, 1894. Cz. 1. 351 s.
150. Nowacki R. *Przemysław Dąbkowski (1877–1950) profesor Uniwersytetu Jana Kazimierza* / R. Nowacki. Opole, 2002. S. 95.
151. Redzik A. *Nauki prawne na Uniwersytecie Lwowskim // Uniwersitati Leopoliensi. Trecentesimo Quinquagesimo Anniversarium Suae Foundationis Celebranti*. In *Memoriam*. Polska Akademia Umiejętności. Kraków, 2011. S. 145–183.
152. Redzik A. *Wydział prawa Uniwersytetu Lwowskiego w latach 1939–1946*. Lublin : Wyd-wo naukowe KUL, 2006. 431 s.
153. Redzik A. *Działalność dydaktyczna Profesora Juliusza Makarewicza // Karnopolityczne koncepcje Profesora Juliusza Makarewicza – wczoraj i dziś (W 50. rocznicę śmierci)* / red. I. Nowikowski, P. Strzelec. Lublin : Wydawnictwo Morpol, 2006. S. 71–79.
154. Redzik A. *Kazimierz Przybyłowski (1900–1987) // Kwartalnik Prawa Prywatnego*. 2007. N 4. S. 35–36.
155. Redzik A. *Ludwik Dworzak. Najbliższy uczeń Juliusza Makarewicza // Problemy stosowania prawa sądowego. Księga Pamiątkowa dedykowana prof. Edwardowi Skrętowiczowi* / pod red. Ireneusza Nowikowskiego. Lublin : Wydawnictwo UMCS, 2007. S. 605–615.

156. Redzik A. Roman Longchamps de Bérrier (1883–1941) // Kwartalnik Prawa Prywatnego. 2006. Z. 1. S. 5–108.
157. Redzik A. W sprawie okoliczności śmierci profesora Maurycego Allerhanda // Kwartalnik Historii Żydów. 2005. N 2 (214). S. 174–183.
158. Redzik A. Z dziejów nauki i nauczania prawa karnego na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie. Profesor dr Piotr Stebelski (1857–1923) // O prawie i jego dziejach księgi dwie: studia ofiarowane Profesorowi Adamowi Lityńskiemu w czterdziestolecie pracy naukowej i siedemdziesięciolecie urodzin Białystok; Katowice, 2010. S. 767–787.
159. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Program wykładów w półroczu zimowym roku akademickiego 1919/20. Lwów : Związkowa drukarnia we Lwowie, 1919. 24 s.

Наукове видання

ТИЩИК Борис Йосипович,
БОЙКО Ігор Йосипович

**КАФЕДРА ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ,
ПРАВА ТА ПОЛІТИКО-ПРАВОВИХ УЧЕНЬ
ЮРИДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ
ЛЬВІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА:
ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ**

Монографія

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 12,32. Тираж 50 пр.

Видавець та виготовлювач:
Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК №3059 від 13.12.2007 р.